

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sara Vihavainen

PIMEÄ KORPI JA KIVINEN TIE

Mosambikin peruskoulutus ja tyttöjen koulutuksen esteet 1991–2010

Historian pro gradu – tutkielma

Tampere 2011

Tampereen yliopisto

Historiatieteen ja filosofian laitos

VIHAVAINEN SARA: Pimeä korpi ja kivinen tie. Mosambikin peruskoulutus ja tyttöjen koulutuksen esteet 1991–2010

Pro gradu – tutkielma, 110 s., 3 liitesivua.

Historia

Kesäkuu 2011

Tutkimus käsittelee Mosambikin peruskoulutuksen tilannetta ja tyttöjen koulutuksen esteitä vuosina 1991–2010. Mosambik on yksi Suomen suurimpia julkisen kehitysyhteistyörahoituksen vastaanottajamaista ja maiden välillä on vallinnut pitkäaikainen yhteistyö. Nykyään perusopetus on Mosambikissa ilmainen kaikille, mutta tyttöjen mahdollisuus osallistua koulunkäyntiin on silti alhaisempi poikiin verrattuna. Syitä tyttöjen alhaisempaan kouluun ilmoittautumismäärään voidaan etsiä sukupuoleen kohdistuvasta syrjinnästä, sosioekonomisista tekijöistä ja kulttuurista, joka määrää naisen ensisijaisesti huolehtimaan kotitaloudesta. Ongelma on tiedostettu ja siihen on reagoitu jo vuosikymmeniä sitten, kun Mosambikin hallitus otti käyttöönsä ensimmäiset koulutuskampanjansa saadakseen tytöt koulutuksen piiriin. Ponnisteluista huolimatta ongelma pysyy silti asialistalla. Vanhan kulttuuriperinteen mukaan tytöt on pidetty kotona ja valmisteltu avioitumista varten, mikä on nähty tyttöjen ainoana tulevaisuuden takaavana taloudellisena vaihtoehtona.

Mosambikin nykyinen koulutuksen taso on useita Saharan eteläpuolisia valtioita alhaisempi, mikä johtuu alhaisista investoinneista inhimilliseen pääomaan portugalilaisen kolonialismin tuloksena ja koulutussektorin kehittämisen sivuuttamisesta 17 vuotta kestäneen sisällissodan aikana. Järjestelmällisen peruskoulutuksen aikaansaaminen sisällissodan repimässä Mosambikissa on ollut haasteellista ja vuonna 1999 vain 25 prosenttia koulunsa aloittaneista tytöistä kävi peruskoulunsa loppuun. Edistystä on tapahtunut, sillä vuonna 2007 peruskoulunsa loppuun käyneiden tyttöjen määrä oli noussut 44 prosenttiin.

Naisten koulutus voidaan nähdä sivistysvaltion kulmakivenä ja talouden kasvun takeena. Tyttöjen koulutuksella on todistettu olevan suoranaista vaikutusta sosiaalisen hyvinvoinnin nousuun niin yksilön kuin koko perheenkin osalta. Tyttöjen ja naisten koulutus nähdään myös ratkaisuna poistaa edellisiltä sukupolvilta periytyvä köyhyyskierte. Koulun käyneet äidit ovat tilastollisesti kouluttamattomia äitejä halukkaampia tukemaan lastensa koulunkäyntiä, he avioituvat myöhemmin ja hankkivat vähemmän lapsia. Tämä ilmenee perheen parempana taloudellisena tilanteena, minkä seurauksena perheellä on yleensä varaa taata kaikkien lastensa koulutus. Maailman Pankki näkee etenkin tyttöjen ja naisten kouluttamisen yhtenä avaintekijänä ratkaisemaan kehitysmaiden äärimmäisen köyhyysongelmaa.

Analysoin pro gradu – tutkielmassani miksi tyttöjen koulutus jää Mosambikissa useammin kesken kuin poikien ja mitkä ovat tämän ensisijaisia syitä. Pyrin selvittämään, millaisia haasteita tytöt kohtaavat ennen kouluun menoa ja itse koulussa. Eroaako tyttöjen tilanne radikaalisti maaseudun ja kaupunkien välillä, minkälaisia haasteita Mosambik tulee tulevaisuudessa kohtaamaan. Tutkimukseni erittelee myös Mosambikin suurimpien kehitysavun myöntäjien, Maailman Pankin ja Yhdistyneiden Kansakuntien sekä Mosambikin valtion omia että Suomen Kirkon Ulkomaanavun hallinnoimia koulutusprojekteja tyttöjen koulutuksen edistämiseksi ja pyrkii selvittämään, ovatko ne saaneet aikaan merkittävää muutosta tilanteessa.

Tutkimukseni käsittelee vuosia 1991–2010 ja käytän hyväkseni YK:n ja Maailman Pankin keräämää tilastollista aineistoa Mosambikin lasten ja etenkin tyttöjen peruskoulutuksesta. Kyseiset tilastot kuvaavat tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuutta ja koulun keskenjättämislukuja. Metodini tutkimuksessani on tilastollinen analyysi liitettynä empiiriseen tutkimukseen, sen jakautuessa tutkimukseni osalta sekä kvalitatiiviseen että kvantitatiiviseen tutkimusmenetelmään. Tutkimukseni keskeisin osa on kerättyjen tilastojen analysointi ja tilastoitujen arvojen ymmärtäminen ja niiden pohjalta syntyvä syy-seuraus suhteiden hahmottaminen.

Tutkimuksessani käy ilmi, kuinka suurimmat syyt tyttöjen koulukäynnin keskeytymiseen ovat käytännönläheisiä. Perheiden äärimmäinen köyhyys ja peruskouluverkoston keskittyminen kaupunkiin jättää ulkopuolelleen suurimman osan maaseudulla asuvasta väestöstä. Koulumatka on liian pitkä kulkea ilman kenkiä ja tytöt joutuvat usein raiskauksien ja seksuaalisen häirinnän uhreiksi koulumatkan aikana. Opettajainkoulutus ei pysy kasvavien oppilasmäärien vauhdissa, minkä vuoksi suurin osa opettajista on epäpäteviä työhönsä. Koulurakennukset ovat välttävässä kunnossa ja niistä puuttuvat konkreettiset oppimisvälineet. Perinteiset sukupuoliroolit ovat vielä voimissaan etenkin maaseudulla ja tytöt jäävät usein huolehtimaan kotitaloudesta kouluun menon sijasta. Poikia rohkaistaan myös koulussa tyttöjä enemmän. Aidsiin sairastuminen, teiniraskaudet ja tyttöjen aikaisin solmitut avioliitot vaikuttavat myös osaltaan tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen.

Ongelmaksi on muodostunut se, että koulutusta ei pidetä arvossa itse tiedon lisäämisen kannalta, vaan syynä koulun käymiseen on sen mahdollisesti tarjoama varallisuuden lisääntyminen ja sitä kautta parempi elintaso. Vanhempien tulisi nähdä tyttöjen tulevaisuudessa muutakin kuin avioliitto ja perheen perustaminen ja koulutuksen akateemiset mahdollisuudet. Suurena haasteena ovat vanhempien motivoiminen lasten koulutuksen osalta ja heidän vakuuttamisensa koulutuksen tärkeydestä. Koulutuksen merkityksen arvostus on myös laskenut Mosambikin koulutussektorin vajavaisuuden myötä: toisen asteen koulutukseen pääsy on miltei mahdotonta.

JOHDANTO.....	1
1.1. AIHEEN ESITTELY JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	5
1.2. LÄHTEET JA METODI.....	11
1.3. AIKAISEMPI TUTKIMUS.....	13
2. MOSAMBIKIN PERUSKOULUTUKSEN PITKÄN AIKAVÄLIN KEHITYS	15
.....	
2.1 HISTORIAN VARJO.....	16
2.1.1 <i>Uskonnon vaikutus</i>	17
2.1.2 <i>Portugalilainen kolonialismi</i>	19
2.1.3 <i>Sisällissota</i>	22
2.1.4 <i>Kansainväliset avustusjärjestöt</i>	27
2.2 KOULUTUS JA SEN KVANTITATIIVINEN KONTEKSTI.....	30
2.2.1 <i>Koulutustason demografinen hahmottaminen</i>	33
3. TYTTÖJEN OPPIMISEN ESTEET.....	36
3.1 HISTORIAALINEN KONTEKSTI JA SOSIAALINEN MUUTOS.....	37
3.2 SOSIAALISET ESTEET JA KULTTUURINEN ILMAPIIRI.....	39
3.2.1 <i>Köyhyyskierre</i>	40
3.2.2 <i>Poikia suosivat opetusmenetelmät</i>	42
3.2.3 <i>Kielimuuri</i>	43
3.2.4 <i>Ammattitaidottomat opettajat ja ongelmat luokissa</i>	44
3.2.5 <i>Koulumatkan vaarat</i>	48
3.3 KULTTUURISIDONNAINEN PATRIARKKAALISUUS.....	50
3.3.1 <i>Perhe instituutiona, avioliitto päämääränä</i>	50
3.3.2 <i>tyttöjen varhainen avioliitto</i>	51
3.4 AIDSILLE MENETETTY SUKUPOLVI.....	53
3.4.1 <i>Riittämättömät varat ja tehoton preventio</i>	54
3.4.2 <i>Aidsin vaikutus tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen</i>	55
4. TOIMENPITEET TYTTÖJEN KOULUTUKSEN EDISTÄMISEKSI.....	57
4.1 VALTION OMAT PONNISTELUT.....	58
4.2 UNESCO.....	62

4.2.1 <i>Koulutus kaikille</i>	64
4.2.2 <i>Aidsia ehkäisevä työ</i>	66
4.3 MAAILMAN PANKKI.....	67
4.3.1 <i>Maailman Pankin kehitysprojektit</i>	70
4.3.2 <i>Naisten koulutuksen edistäminen</i>	72
4.4 SUOMEN KIRKON ULKOMAANAPU MOSAMBIKISSA.....	73
4.4.1 <i>Koulujen rakentamista ja korttelien seulontaa</i>	75
4.4.2 <i>Auttamassa ihmisiä auttamaan itseään</i>	77
5. SAAVUTETTUA TULOKSIA, EPÄONNISTUMISIA JA TULEVAISUUDEN HAASTEITA.....	79
5.1 RATKAISUJEN ÄÄRELLÄ.....	79
5.2 HYVINVOINNIN KASVU.....	82
5.3 TALOUDEN TAANTUMA JA KEHITYSYHTTEISTYÖRAHOITUS....	84
5.4 KEHITYSPROJEKTIT VAARASSA EPÄONNISTUA.....	85
5.5 SAAVUTUKSIA.....	90
5.6 TULEVAISUUDEN NÄKYMÄT.....	93
6. YHTEENVETO.....	97
LÄHDELUETTELO.....	104
I ALKUPERÄISLÄHTEET.....	104
II KIRJALLISUUS.....	106
III HAASTATTELUT	106
LIITTEET.....	111
Liite 1: Mosambikin väestönkasvu vuosien 1961–2003 välisenä aikana (miljoonia)	111
Liite 2: Mosambikin tyttöjen peruskoulun alempien luokkien kokonaiskirjautumismäärä, luokalleen jääneet ja valmistuneet vuonna 2003 kunnittain.....	112
Liite 3: Mosambikin kartta kunnittain.....	113
Liite 4: Väestöpyramidi Mosambikin väestön vuoden 2010 sukupuolijakaumasta (miljoonia).....	113

JOHDANTO

Länsimainen maailma ja suuret kehitysapujärjestöt ovat huolissaan kehitysmaiden koulutusmahdollisuuksien hidastumisesta, aidsin nopeasta leviämisestä, taloudellisen epätasa-arvon lisääntymisestä ja näiden aiheuttamista lieveilmiöistä. Ongelmat ovat kärjistyneet varsinkin vanhoissa kolonialistisissa maissa, Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Miljoonat lapset ovat jääneet koulun ulkopuolelle ja koko maailman lukutaidottomien määrä on kohonnut noin miljardiin. Ongelma on moniulotteinen ja vaikeudet kasaantuvat muun muassa kehitysmaiden köyhyyskierteen sekä tehottoman ja ammattitaidottoman opetuksen seurauksena. Niiden lasten, jotka käyvät koulua, oppimistulokset ovat heikkoja, ja he jättävät koulunkäynnin helposti kesken - varsinkin tytöt.

Maailman Pankki luokitteli Mosambikin tilastollisesti vuoden 1997 bruttokansantuotteen osalta maailman köyhimmäksi maaksi.¹ Vuonna 2009 sen 22 miljoonasta² asukkaasta 54 prosenttia eli vieläkin köyhyysrajan alapuolella ja maan bruttokansantuotteen indeksi oli noin puolet Saharan eteläpuolisen Afrikan maiden keskiarvosta. Bruttokansantuote on kuitenkin noussut noin kuuden prosentin vuosivauhdilla viimeisten kymmenen vuoden aikana, jolloin Mosambik on yrittänyt elvyttää talouttaan, eikä sitä voi enää luokitella maailman köyhimmäksi valtioksi. Mosambikin bruttokansantulo oli 250 dollaria vuonna 2010. Se on kaukana 600 dollarista, joka on muun Saharan eteläpuolisen Afrikan keskiarvo.³

Eteläisessä Afrikassa sijaitsevalla Mosambikilla on itäisenä rajanaan pitkä rantaviiva rajoittuen Intian valtameren ja sen naapurimaita ovat Etelä-Afrikka, Swazimaa, Zimbabwe, Sambia, Malawi ja Tansania. Mosambikin ja Portugalin välinen kanssakäynti alkoi vuonna 1498, jolloin portugalilainen purjehtija Vasco da Gama saapui Mosambikin

¹ Handa, 2004, s. 71.

² U.S. Census Bureau, *International Data Base*, [<http://www.census.gov/ipc/www/idb/country.php>], Luettu 3.5.2011.

³ The World Bank, *Abolishing School Fees in Africa*, 2009, s. 207-208.

rannikolle. Mosambikista tuli siirtomaa Portugalille, joka rikastui mosambikilaisten maiden pakko-otolla ja Mosambikista käsin käydyllä orjakaupalla.⁴ Mosambikin itsenäisyystaistelu alkoi vuonna 1964 vapautusrintama Frelimon⁵ toimesta ja maa saavutti itsenäisyytensä Portugalin alaisuudesta vuonna 1975. Itsenäisyytensä saavuttamisen seurauksena Mosambik ajautui kuitenkin pitkälliseen sisällissotaan, jonka rauhansopimus solmittiin vuonna 1992.⁶

Portugalilaisen kolonialismin tausta, pitkällinen sisällissota ja vanhat kulttuurisidonnaiset perinteet ja ajattelutavat ovat tekijöitä, joita ei voi olla ottamatta huomioon tarkasteltaessa Mosambikin nykytilannetta esimerkiksi talouden tai koulutuksen osalta. Mosambikin koulutuksen suurin haaste 2000-luvulla on yleisen peruskoulutuksen aikaansaaminen, mikä on yksi Yhdistyneiden Kansakuntien vuosituhattavoitteista⁷. YK pyrkii saavuttamaan tavoitteensa jäsenmaidensa avulla vuoteen 2015 mennessä. Maailman Pankki on todennut, että useimmissa tapauksissa vuosituhattavoitteiden saavuttamisen esteinä ovat pääasiassa sosiaaliset ja poliittiset tekijät kuin pelkkä rahoitus.⁸ Peruskoulutukseen kohdistettujen tavoitteiden ollessa korkealla, myös koulutukseen suunnattu budjetti vaatii tarkkaa harkintakykyä. Unescon tilastojen mukaan vuonna 2008 Mosambikin valtion kokonaisbudjetista 21 prosenttia suunnattiin koulutukseen⁹. Kyseisestä budjettiosuudesta peruskoulutus sai 56 prosenttia, toisen asteen koulutus sai tyytyä 29 prosentin osuuteen ja kolmannen asteen koulutus 14 prosenttiin.¹⁰

⁴ Mondlane, 1969, s. 18-25.

⁵ FRELIMO eli Frente de Libertação de Moçambique eli Mosambikin vapautusrintama.

⁶ Newitt, 1995, s. 517–577.

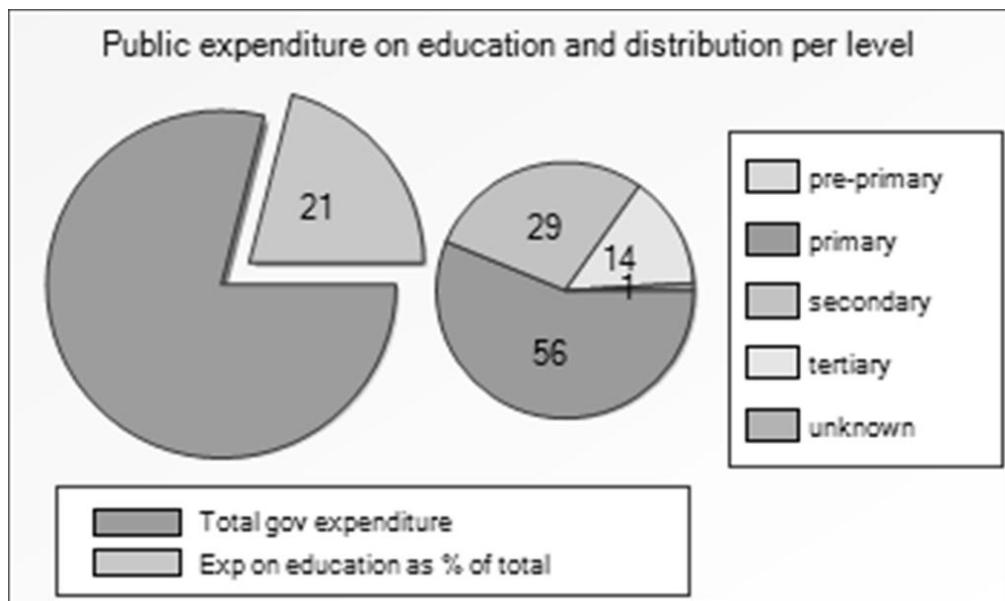
⁷ YK:n vuosituhattavoitteet ovat: äärimmäisen nälän ja köyhyyden poistaminen, ulottaa peruskoulutus kaikille, edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja parantaa naisten asemaa, vähentää lapsikuolleisuutta, parantaa odottavien äitien terveyttä, taistella AIDSia, malariaa ja muita tauteja vastaan, taata ympäristön kestävä kehitys, luoda globaali kumppanuus kehitykseen. Katso esimerkiksi, www.vuosituhattavoitteet.fi.

⁸ United Nations, 2008, s. 4.

⁹ Katso Kuvio 1.

¹⁰ UNESCO Institute for Statistics, *Statistics in brief: Education in Mozambique*, [http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng&BR_Country=5080]. Luettu 15.4.2011.

Kuvio 1: Mosambikin valtion vuoden 2008 koulutuksen budjettiosuus ja sen jakautuminen eri kouluasteille, (%)

Lähde: UNESCO Institute for Statistics, Statistics in brief: *Education in Mozambique 2008*.

Mosambikin nykyinen koulutuksen taso on useita Saharan eteläpuolisia valtioita alhaisempi. Tämä juontaa juurensa alhaisista investoinneista inhimilliseen pääomaan kolonialismin aikana, laajamittaisesta portugalilaisten vetäytymisestä itsenäisyyden jälkeen, suurista pakolaisvirroista ja koulutussektorin kehittämisen sivuuttamisesta 17 vuotta kestäneen sisällissodan vuoksi. Tätä konfliktien täyttämää ja koko infrastruktuurin tuhoavaa tilannetta vasten on vaikea kuvitella, kuinka koulutuksen aikaansaamisella tulisi olemaan Mosambikissa yhtä vahva vaikutus verrattuna muihin entisiin kolonialismin maihin. Yleensä koulutus nähdään avaintekijänä köyhyyden vähenemiselle, kuten esimerkiksi Mosambikin naapurimaa Tansaniassa, jossa on onnistuttu kehittämään infrastruktuuria ja taloutta yllättävän nopeasti tehokkaan koulutussektorin ansiosta.¹¹

¹¹ Handa, 2004, s.71.

Maailman kaikista koulun ulkopuolella olevista lapsista kahdeksan kymmenestä asuu Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Vuonna 2001 Saharan eteläpuolisen Afrikan lapsista 42 prosenttia ei käynyt koulua.¹² Mosambik ei ole tässä suhteessa poikkeus. Sekasortoisista vuosikymmenistä johtuen Mosambikin tilastot ovat raakaa faktaa luettavaksi: 54 prosenttia kansalaisista elää äärimmäisessä köyhydessä¹³, noin 50 prosenttia aikuisväestöstä on luku- ja kirjoitustaidottomia, 60 prosenttia 6-12-vuotiaista lapsista ei käy koulua ja vain yksi prosentti peruskoulunsa päättäneistä päätyy toisen asteen koulutuksen piiriin.¹⁴ Maailman Pankki näkee koulutuksen ja etenkin tyttöjen ja naisten kouluttamisen yhtenä avaintekijänä ratkaisemaan äärimmäisen köyhyyden ongelmaa.¹⁵

Mosambikin tyttöjen ja naisten koulutuksen esteitä voidaan tarkastella lähemmin historian ja sen kolonialismin aikakauden ja aseellisten konfliktien näkökulmasta. Vaikka nykyään perusopetus on ilmainen kaikille, tyttöjen mahdollisuus osallistua koulunkäyntiin on silti alhaisempi poikiin verrattuna. Syitä tyttöjen alhaisempaan kouluun ilmoittautumismäärään voidaan etsiä sukupuoleen kohdistuvasta syrjinnästä, sosioekonomisista tekijöistä ja kulttuurista, joka määrää naisen ensisijaisesti huolehtimaan kotitaloudesta samalla kun pojat lähetetään kouluun.¹⁶ Ongelmaan on reagoitu jo vuosikymmeniä sitten, kun Mosambikin hallitus otti käyttöönsä itsenäistymisensä aikaan ensimmäiset koulutuskampanjansa saada nuoret tytöt koulutuksen piiriin, mutta silti ongelma pysyy asialistalla. Vanhan kulttuuriperinteen mukaan tytöt on pidetty kotona ja valmisteltu avioitumista varten, mikä on nähty tyttöjen ainoana tulevaisuuden takaavana taloudellisena vaihtoehtona.¹⁷

¹² UN, The Millennium Development Goals Report 2005, 2005, s. 11.

¹³ World Bank, 2009, s. 207-208.

¹⁴ Danofsky, 2005, s. 25.

¹⁵ World Bank, 2009, s. 208.

¹⁶ Da Silva & Andrade, 2000, s. 45.

¹⁷ Isaacman, 1983, s. 139.

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymys

Mosambik on yksi Suomen suurimpia julkisen kehitysyhteistyörahoituksen vastaanottajamaista ja maiden välillä on vallinnut pitkäaikainen yhteistyö. Maiden välinen yhteistyö oli pääsyy pro gradu – tutkielmani kohdemaan valintaan. Suomen ulkoasianministeriöllä on oma Eteläisen Afrikan osastonsa, johon Mosambikin kehitysyhteistyöasiat kuuluvat. Samoin Suomen ja Mosambikin yhteistyön kautta Suomesta löytyy Mosambikin kehitystilanteen ja sen koulutussektorin kehittämässä mukana olleita asiantuntijoita.

Suomi on sitoutunut Mosambikin kanssa pitkäjänteiseen ja tavoitteelliseen yhteistyöhön, missä painotetaan erityisesti avun kohteena olevan kehitysmaan omia kehitystarpeita. Vertaamalla Suomesta suunnattavia kehitysyhteistyövaroja, vain Tansania oli Mosambikin edellä vuonna 2009. Vuosien 2006–2009 välisenä aikana Suomi myönsi Mosambikille kehitysapua yhteensä 104 328 miljoonaa euroa. Suomi on tukenut etenkin Mosambikin koulutussektoria, terveyspalveluja ja maaseudun kehitystä ja sen aloittelevaa metsätaloutta.¹⁸

Tutkin miksi tyttöjen koulutus jää Mosambikissa useammin kesken kuin poikien ja mitkä ovat tämän ensisijaisia korrelaatteja. Pyrin selvittämään, millaisia haasteita tytöt kohtaavat ennen kouluun menemistään ja itse koulussa. Entä eroaako tyttöjen tilanne radikaalisti maaseudun ja kaupunkien välillä? Mitä haasteita Mosambik tulee tulevaisuudessa kohtaamaan ja mihin sektoreihin tulisi erityisesti panostaa tulevaisuuden ongelmien minimoimiseksi?

Järjestelmällisen peruskoulutuksen aikaansaaminen sisällissodan repimässä Mosambikissa on ollut haasteellista. Vuonna 1999 vain 25 prosenttia koulunsa

¹⁸ Ulkoasianministeriö, 2010, s.19-84.

aloittaneista tytöistä kävi peruskoulunsa loppuun. Edistystä on tapahtunut, sillä vuonna 2007 peruskoulunsa loppuun käyneiden tyttöjen määrä oli noussut 44 prosenttiin.¹⁹ Kysymys herää, minkä vuoksi useimpien tyttöjen koulutus jää silti kesken. YK:n tilastoista voidaan nähdä, kuinka vuonna 1991 kouluikäisistä tytöistä 37 prosenttia ilmoittautui peruskouluun, mutta vain 21 prosenttia tytöistä kävi kaikki peruskoulunsa luokat loppuun.²⁰ Vuonna 2008 peruskouluun ilmoittautuneiden tyttöjen määrä oli noussut yli 77 prosenttiin, mutta silti koulunsa kävi loppuun vain 52 prosenttia.²¹

Mosambik panostaa selvästi peruskoulutukseensa, mutta silti sen koulutusjärjestelmässä voidaan nähdä heikkouksia. Järjestelmä ontuu tyttöjen koulussa pitämisessä. Mitkä sosiaaliset, poliittiset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat tyttöjen koulun keskeytymiseen?

Pro gradu – tutkielmassani pyrin löytämään syitä siihen, miksi vuonna 1991 vain 21 prosenttia kävi peruskoulunsa loppuun. Ensisijaisina lähtökohtina kysymyksen selvittämiseen pidän taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja historiallisia tekijöitä. Tutkin sekä Mosambikin suurimpien kehitysavun myöntäjien, Maailman Pankin ja Yhdistyneiden Kansakuntien että Mosambikin valtion omia ja Suomen Kirkon Ulkomaanavun hallinnoimia koulutusprojekteja tyttöjen koulutuksen edistämiseksi ja pyrin selvittämään, ovatko ne saaneet aikaan merkittävää muutosta tilanteessa.

Olen rajannut tutkimukseni koskemaan vuosia 1991–2010. Pääasiassa käsittelemäni tilastot ovat vuosien 1991–2008 väliseltä ajalta. Käytän suurimmaksi osaksi YK:n ja Maailman Pankin keräämää tilastollista aineistoa lasten ja etenkin tyttöjen peruskoulutuksesta. Tilastot ovat saatavilla sähköisesti YK:n ja Maailman Pankin

¹⁹ UN Statistics: MDG Indicators, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=636&crd=508>].
Luettu 31.1.2011.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

tilastotietokannoissa. Kyseiset tilastot käsittelevät tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuutta ja koulun keskenjättämislukuja, minkä perusteella olen laatinut kuvioita helpottamaan pro gradu – tutkielmassani esiteltävien lukujen hahmottamista. Vuosi 1991 on ensimmäinen vuosi, josta on saatavilla mahdollisimman luotettavaa lähdeaineistoa ja vuosi 2008 on tähän asti viimeisin, josta on raportoitu. Joistakin vuosista on kuitenkin saatavilla vain arvioituja keskiarvoja mahdollisista luvuista. Tutkin aikakautta kokonaisuutena ja nostan esiin vuosia, jolloin luvuissa on ollut merkittäviä muutoksia ja pyrin selvittämään, mistä nämä muutokset ovat voineet johtua. Vuosilta 2009 ja 2010 nostan esiin yksittäisiä lukuja ja esimerkkitaapauksia.

Mitä tyttöjen kouluttautuminen merkitsee, miksi se on tärkeää ja minkä vuoksi sitä kannattaa tutkia? Naisten koulutus voidaan nähdä sivistysvaltion kulmakivenä ja talouden kasvun takeena. Naistutkimus liittyy pro gradu – tutkielmaani analysoidessani naisten merkitystä koulutuksen kannalta ja tyttöjen koulutuksen tärkeyttä. Tyttöjen koulutuksella on todistettu olevan suoranainen vaikutus sosiaalisen hyvinvoinnin nousuun niin yksilön kuin koko perheenkin osalta. Tyttöjen ja naisten koulutus nähdään myös ratkaisuna poistaa edellisiltä sukupolvilta periytyvä köyhyyskierre. Koulun käyneet äidit ovat tilastollisesti kouluttamattomia äitejä halukkaampia tukemaan lastensa koulunkäyntiä, he avioituvat myöhemmin ja hankkivat vähemmän lapsia. Tämä ilmenee perheen parempana taloudellisena tilanteena, minkä seurauksena perheellä on yleensä varaa taata kaikkien lastensa koulutus. Koulunsa käyneet naiset käyttävät myös aktiivisemmin hyväkseen tarjolla olevia terveyspalveluja, jolloin heidän lapsensa ovat myös keskimääräistä terveempiä. Köyhyyden vähentämisen, sukupuolten välisen eriarvoisuuden ratkaisemisen ja kehitysmaiden talouden parantamisen kannalta on tärkeää tutkia konkreettisia syitä syntyneiden ongelmien taustalla. Ilman syiden etsimistä on vaikea löytää olemassa oleviin ongelmiin ratkaisuja.

Verrattaessa Mosambikin koulutuslaitoksen tilannetta suomalaisen koulutussektoriin, voidaan todeta, kuinka se on 2000-luvulla samalla tasolla kuin suomalainen

kansakoululaitos oli 1800-luvun puolivälissä. Suomalaista koulutuslaitoksen kehittymistä auttoi yhteiskunnan modernisaatio ja kristillismoraalisen sääty-yhteiskunnan muuttuminen kansalaisyhteiskunnaksi. Tämän myötä kansalainen saattoi itse vaikuttaa asemaansa kykyjensä mukaan ja käsitys yksilön oikeuksista alkoi muodostua ihmisten mielissä. Kansalaisyhteiskunnan heräämisen ja 1700-luvun valistusaatteiden vaikutteiden mukana koulutus alettiin nähdä Suomessa tarpeellisena myös rahvaan ja maatilaväestön keskuudessa. Nationalismi, fennomania ja kansanliikkeet olivat myös osana kansakoululaitoksen onnistumista paikallistasolla.²²

Samoin kuin Mosambikissa, myös Suomessa kohdattiin 1800-luvulla ongelmia saada vanhemmat vakuuttuneiksi koulutuksen tärkeydestä kansakouluja perustettaessa. Skeptisten mielipiteiden muutos vaati paljon julkista keskustelua, väittelyitä ja kritiikin vastaanottamista. Yksilötasolla koulutus alettiin kuitenkin nähdä avaimena parempaan tulevaisuuteen ja elintason nousuun. Merkittävänä voidaan pitää, että Suomessa sivistystä ei nähty pelkästään takeena paremmasta taloudellisesta tulevaisuudesta vaan paremminkin jokaisen ihmisen eettisenä ja moraalisenä vaatimuksena. Kansanopetuksesta tuli Suomessa kansalaisten yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden symboli ja sivistyksen hankkimisesta jokaisen kansalaisen velvollisuus. Mosambikissa ongelmana on, että koulutus nähdään pääasiassa vain väylänä parempaan taloudelliseen tilanteeseen. Koulutuksella ei näin ollen ole itseisarvoa vaan pelkästään välillinen, mikä ei ole kovin varma motivoija oppimisen näkökulmasta.²³

Pro gradu -tutkielmani aihe ei ole täysin perinteinen historian loppuyö ja sen poikkitieteellisyys kansainvälisen politiikan ja kehitysmaatutkimuksen kanssa johtuu suuntautumisestani opintojeni loppuvaiheessa mitä enenevimmissä määrin

²² Katso esimerkiksi, Heikkinen & Kaukiainen 2001, Valistus ja koulunpenkki - Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle.

²³ Ibid.

kansainvälisten suhteiden ja kehityskysymysten puolelle. Olen itse kiinnostunut kansainvälisistä NGO:ista ja niiden toiminnasta erinäisissä kehitysprojekteissa, mistä pro gradu – tutkielmani aihe lähti liikkeelle. Globalisoituvassa maailmassa on tärkeää osata yhdistää eri tieteenalojen аспектеja ja kansainvälistyvässä yhteiskunnassa tieteenalojen rajoja rikkovien kokonaisuuksien hahmottaminen saattaa myös osaltaan auttaa tulevaisuuden työllistymistä. Kehityskysymysten pohtiminen on mahdollista historian tutkimuksen kontekstissa, sillä suurimmassa osassa tapauksia kehitysmaiden historia entisinä siirtomaina lyö leimansa maiden nykypäivän ongelmiin.

Kehitysmaatutkimus on monitieteinen yhteiskuntatieteenala, jonka ominaispiirteitä ovat ongelma keskisyys, moniperspektiivisyys ja monitieteisyys. Sen pyrkimyksenä on ymmärtää kehitysmaiden ongelmia ja yrittää löytää niihin ratkaisumahdollisuuksia. Ongelmia tarkastellaan historian ja nykypäivän kannalta ja tutkimuksessa hyödynnetään ja yhdistellään eri tieteenalojen teorioita ja menetelmiä.

Kehitysmaan voidaan käsittää tarkoittavan ”köyhää” valtiota, jonka köyhyysaste määritellään erilaisten tilastojen ja mittareiden avulla. Köyhyysastetta voidaan mitata esimerkiksi maan kansantulon perusteella, vaikka se jättääkin huomioimatta ihmisten välisten tulonjaon ja hyvinvointiin liittyviä sosiaalisia tekijöitä, kuten terveyden ja koulutuksen. Tämän vuoksi on luotu muita tapoja mitata maiden kehitystä, kuten YK:n kehitysohjelma UNDP²⁴:n indeksi, joka mittaa maiden tilannetta ”inhimillisen kehityksen indeksillä”. Indeksillä huomioidaan kansantulon lisäksi eliniän odotteen, aikuisten lukutaidon ja koulunkäyntiprosentit.²⁵ Olen hyödyntänyt UNDP:n indeksejä ja julkaisemia selontekoja pro gradu – tutkielmassani.

²⁴ UNDP eli United Nations Development Program.

²⁵ Koponen 2007, s. 29–47.

Pro gradu -tutkielmani johdantoa seuraa Mosambikin historian esittely sen peruskoulun kehityksen kontekstissa. Tuon esiin Mosambikin kansanuskonnon, kuten myös portugalilaisten mukanaan tuoman katolilaisuuden ja arabien islamin vaikutuksen koulutuksen kehitykseen. Dramaattisimpina vaikuttajina Mosambikin koulutuksen nykytilaan - historian tapahtumia tarkastellessa - voidaan todeta olleen kolonialismin ja sisällissodan aikakaudet. Samassa luvussa esittelen Mosambikin suurimmat kansainväliset kehitysapujärjestöt ja tuon esiin aikarajaukseni vuosien demografisen tilanteen.

Kolmannessa luvussa tarkastelen tyttöjen koulunkäynnin esteitä ja jaan ne pääasiassa historiallisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin tekijöihin. Nostan esiin perheiden keskuudessa periytyvän köyhyyskierteen, poikia suosivat opetusmenetelmät, lasten kohtaaman kielimuurin, ammattitaidottomien opettajien vaikutuksen lasten oppimistuloksiin ja vaarallisen koulumatkan merkityksen tyttöjen koulusta poisjäämiseen. Patriarkaalisuus ja tyttöjen aikainen avioitumisikä mosambikilaisen kulttuurin osana voidaan myös nähdä merkittävänä esteenä tyttöjen koulun keskeytymiselle, kuten myös pandemiaksi levinnyt aids.

Neljännessä luvussa esittelen Mosambikin valtion, Unescon, Maailman Pankin ja Suomen Kirkon Ulkomaanavun kehitysprojekteja sekä avustusjärjestöjä yksityiskohtaisemmin niiden kehitysprojektien kannalta. Viimeisessä luvussa tarkastelen ja tuon esiin kehitysprojektien saavuttamia tuloksia Mosambikin koulutussektorin osalta, niiden osittaista epäonnistumista tavoitteissaan ja Mosambikin hyvinvoinnin kasvua ja sen tulevaisuuden näkymiä.

1.2 Lähteet ja metodi

Lähteinäni käytän YK:n, Unescon ja Maailman Pankin tilastoja ja raportteja tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuudesta. Aineistoni sisältää tilastoja ja taulukoita tyttöjen kouluun ilmoittautumismääristä, koulunsa loppuun käyneiden lukumääristä ja koulunsa keskeyttäneistä alkaen vuodesta 1991 vuoteen 2008 saakka. Kehitysmaatutkimuksessa on otettava huomioon tilastojen luotettavuuden arvioiminen. Esimerkiksi Mosambikin tapauksessa ei voida olettaa, että tilastolliset luvut, jotka on kerätty 1990-luvun alussa, jolloin maa oli sekasortoisessa tilanteessa sisällissotansa vuoksi, antaisivat täysin realistista kuvaa maan tilanteesta. Tilastoja tulisikin tarkastella kokonaisuutena ja nähdä kehityksen linja pitkällä aikavälillä sivuuttamalla vähäiset lukujen vaihtelut, joihin ei voi luottaa kritiikittömästi. Tutkimukseni haaste on ollut löytää luotettavaa tietoa ja laadittuja tilastoja etenkin 1990-luvun alkupuolelta.

Mosambikista, kuten monista muista Saharan eteläpuolisen Afrikan maista, on erittäin vaikea löytää luotettavaa tietoa ja spesifejä tilastoja sen menneestä tilanteesta edes kansallisella tasolla. Jopa Unesco myöntää ongelman luotettavien väestömäärien erittelyn saamiseksi²⁶. Tutkimukseni ongelmaksi muodostui käyttämieni prosentuaalisten lukujen kantalukujen²⁷ löytäminen. Vaikka käyttämieni tilastojen julkaisijoita voidaan pitää luotettavina, kysymys kantalukujen alkuperän luotettavuudesta nousee esiin. Kyseisistä luvuista ei ole olemassa kattavaa tietokantaa tai niitä ei yksinkertaisesti ole mahdollista saada 1990-luvulta. 2000-luvun puolelta voi jo löytää yksittäisiä tilastoja eritellyistä väestömääristä, mutta nekin ovat hyvin vaihtelevia, kuten kaikki tilastot, joita Mosambikista on saatavilla. Tästä syystä lähdekriittisyys on tutkimukseni keskiössä.

²⁶ Katso esimerkiksi, Klees 1997, s. 50.

²⁷ Kantaluvuilla tarkoitan tutkimuksessani käyttämieni prosenttilukujen alkuperäislukuja eli mistä prosenttimäärät on alun perin laskettu.

Tilastojen lisäksi käytän lähteinäni pro gradu -tutkielmassani Unescon, Maailman Pankin ja Mosambikin valtion loppuraportteja ja selontekoja niiden koulutusprojektien tavoitteista ja saavutuksista. Pidän kansainvälisten kehitysyhteistyöjärjestöjen loppuraportteja melko luotettavina, sillä yleensä niitä tekemässä olleet tutkijat ja avustustyöntekijät ovat tehneet kenttäevaluointeja paikan päällä arvioiden projektien onnistumista.

Saadakseni laajemman perspektiivin pro gradu -tutkielmaani sekä vastauksia, joita painetut lähteet eivät voi tarjota, olen tehnyt kaksi haastattelua. Olen haastatellut Tampereen yliopiston professori Tuomas Takalaa, joka on tehnyt monien vuosien ajan kenttäarviointeja Mosambikissa ja kirjoittanut raportteja Mosambikin koulutuksen tilanteesta Unescolle ja Suomen ulkoasiainministeriölle. Koskien Suomen Kirkon Ulkomaanavun merkitystä Mosambikissa, olen sisällyttänyt pro gradu -tutkielmaani Kirkon Ulkomaanavun Eteläisen Afrikan aluekoordinaattorin, Maija Hakulisen haastattelun. Hän oli juuri ennen haastattelun tekemistä palannut Mosambikista.

Metodinani tutkimuksessani on tilastollinen analyysi liitettynä empiiriseen tutkimukseen, sen jakautuessa tutkimukseni osalta sekä kvalitatiiviseen että kvantitatiiviseen tutkimusmenetelmään.

Tilastollinen analyysi on tutkimukseni punainen lanka sen perustuessa tilastojen ja taulukkojen pohjalta syntyvään syy-seuraus suhteiden hahmottamiseen. Analysoin tilastollista aineistoa tekemällä sen pohjalta johtopäätöksiä ja pyrkien ennustamaan muutoksia ja määrittelemään erilaisten tapahtumien todennäköisyyttä²⁸. Tutkimukseni keskeisin osa on kerättyjen tilastojen analysointia ja tilastoitujen arvojen ymmärtämistä.

²⁸ Katso esimerkiksi: Valli 2001, *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*.

Tilastoja läpikäydessäni mielenkiintoni suuntautuu useiden muuttujien väliseen vertailuun ja niiden yhteyksien kuvaamiseen.

Pro gradu -tutkielmani on empiiristä tutkimusta, jossa pyritään käytännön tavoitteisiin itsenäisen ja omaperäisen tiedon etsinnän kautta ja mikä nojautuu perustutkimuksen tuloksiin. Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pyrin ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja sen eri merkityksiä perehtymällä tutkittavan ilmiön vaikuttimiin saadakseni ilmiöstä syvemmän ja kokonaisvaltaisen käsityksen. Kvantitatiivinen eli määrällinen tutkimus tukee tutkielmani kvalitatiivista lähestymistapaa. Havaintoaineistoni pohjalta pyrin ymmärtämään ilmiöitä ja tekemään niiden perusteella johtopäätöksiä.²⁹

1.3 Aikaisempi tutkimus

Mosambikia on tutkittu kiitettävästi sen kolonialismin historian, sisällissodan ja sen nykytilanteen vuoksi suurena kehitysyhteistyöavustusten vastaanottajana. Hahmottaessani Mosambikin historiaa, sen kulttuuriperinnettä ja tapoja George O. Ndegen vuonna 2007 ilmestynyt *Culture and Customs of Mozambique* on ollut tärkeä tutkimukseni kannalta. Julkaisu käy läpi kyseisiä aihealueita, joita käsittelen tutkielmassani, kuten tyttöjen ja naisten asemaa ja sukupuoliroolien merkitystä Mosambikissa. Ndegen teos on auttanut ymmärtämään Mosambikin nykytilannetta sen historian kautta ja se antaa kattavan kuvan Mosambikin kulttuurista ja sen ominaispiirteistä. Ndege kuvailee teoksessaan Mosambikissa hallitsevia sukupuolirooleja ja perheen sisäistä hierarkiaa. Perheen keskeinen asema yhteiskunnan osana tulee selvästi esiin samoin kuin avioliiton merkitys yhtenä mosambikilaisten elämän tärkeimmistä päämääristä lasten hankinnan ohella. Teos pureutuu Mosambikin sisäisiin kielellisiin eroihin ja koulutuksen historiaan ja uskonnon asemaan yhteiskunnassa.

²⁹ Katso esimerkiksi, Holopainen & Pulkkinen 2004, *Tilastolliset menetelmät*.

Hyödyllisiä yleisteoksia Mosambikin historian kolonialismin ajalta ovat esimerkiksi Allen Isaacmanin teokset, kuten vuonna 1978 julkaistu *'A Luta Continua – Creating a New Society in Mozambique'* ja vuoden 1983 *'Mozambique from Colonialism to Revolution, 1900 – 1982'*. Samoin Malyn Newittin vuonna 1995 ilmestynyt *'A History of Mozambique'* on ollut tarpeellinen kartoitettaessa Mosambikin tilannetta rauhansopimuksen solmimisen jälkeen.

Tutkielmani kannalta International Journal of Social Welfare:ssa vuonna 2009 ilmestynyt artikkeli *'Barriers to girls' education in Mozambique at household and community levels: an exploratory study'* on ollut hyödyllinen kartoitettaessa Mosambikin tilannetta kenttätasolla. Artikkelin tukee pro gradu – tutkielmaani, sillä se on kenttätutkimuksen lomassa tehdyn tutkimuksen perusteella päätyneet osaltaan samoihin loppupäätelmiin tyttöjen koulunkäynnin esteistä kuin oma tutkielmani. Artikkelin on laadittu Mosambikissa vuonna 2008 tehdyn tutkimuksen perusteella, johon haastateltiin noin 300 lasten vanhempaa ja noin 700 kouluikäistä lasta. Artikkelin johtopäätökset korostavat vanhempien oman koulutuksen merkitystä lasten koulunkäynnin jatkuvuuden kannalta ja äärimmäisen köyhyyden tuomaa taakkaa koulunkäynnin keskeyttämisessä. Kysymykseksi kuitenkin jää, kuinka motivoida kouluttamattomia vanhempia pitämään lapsensa koulussa, vaikka jokapäiväinen arki on kamppailua äärimmäisessä köyhyydessä.

Tampereen yliopistossa on myös tehty muutama tutkimus Mosambikin koulutuksen tilanteesta kasvatustieteiden tiedekunnassa. Kummatkin tutkimukset ovat koskeneet katulasten asemaa ja heidän koulunkäyntimahdollisuuksiaan Mosambikissa. Esimerkiksi Riikka Salokankaan pro gradu – tutkielma *'The Successes and Challenges of Reintegrating Street Children through Nonformal Education in Maputo City, Mozambique'* vuodelta 2010 keskittyi tutkimaan Mosambikin katulasten käytännönläheistä koulutusta jättäen virallisen koulutussektorin tutkielman ulkopuolelle. Pro gradu – tutkielman mukaan hallituksen tulisi lisätä resursseja ja tarjota laajempia ja

vaihtoehtoisia koulutusvaihtoehtoja katulasten osalta, jotta katulasten kokonaisvaltainen syrjäytyminen yhteiskunnasta voitaisiin välttää.

Toinen, myös Mosambikin katulasten koulutukseen liittyvä, Jaana Salon pro gradu - tutkielma on tehty kasvatustieteiden tiedekunnassa vuonna 2009: *'Educating the Dropouts; the Case of Street Children in Maputo City, Mozambique'*. Tutkielma toteutettiin kenttätutkimuksen kautta haastattelemalla katulapsia, joiden koulutus oli jäänyt kesken. Jotta katulasten asema ja heidän mahdollisuutensa osallistua koulunkäyntiin voisivat parantua, paikallisten asenteiden täytyy muuttua katulapsia kohtaan ja lapsiin usein kohdistuva väkivalta tulee loppua. Lasten käytännön ongelmiin täytyy myös löytyä ratkaisuja, kuten esimerkiksi lasten mukanaan kantamalle omaisuudelle tulee löytyä säilytyspaikka koulunkäynnin ajaksi, kuten myös paikka ja välineet läksyjen tekemiseen.

2. MOSAMBIKIN PERUSKOULUTUKSEN PITKÄN AIKAVÄLIN KEHITYS

Kyseisessä luvussa käsittelen peruskoululaitoksen ja koulutussektorin kehittymistä Mosambikissa sen historiallisen taustan kautta. Ymmärtääkseen Mosambikin koulutuksen nykytilannetta on myös ymmärrettävä sen menneisyys ja mistä mosambikilaisten arvorakenteet ja suhtautuminen Mosambikiin saapuvaan ulkopuoliseen kehitysapuun ovat peräisin. Koulutussektorin kehitykseen ovat vaikuttaneet niin maan pitkälinen kolonialismin aikakausi kuin maan itsenäistymistä seurannut sisällissota, sen jälkeinen talouskasvu ja suuri ulkopuolinen kehitysapu. Samoin maan muinaisuskonnon ja lähetystyön vaikutusta koulutukseen ei voida sulkea pois. Nostan myös esiin Mosambikin tilastolliset lähtökohdat etenkin tyttöjen koulutuksen osalta vuosien 1991 ja 2008 väliseltä ajalta ja esittelen Mosambikissa vaikuttaneet suurimmat avustujajärjestöt.

2.1 Historian varjo

Länsimaisen koulutuksen kehitys ja kasvu on ollut hidasta Mosambikissa. Portugalilainen kolonialistinen hallinto ei nähnyt juurikaan vaivaa Mosambikin koulutuksen kehittämisen eteen. Kolonialismin ajan hallinnolla oli tarkoitus kouluttaa vain pakollinen ja vähimmäismäärä luku – ja kirjoitustaitoisia palvelemaan kolonialismin hallintoa tulkkeina ja kirjureina. Portugalilaisten ylläpitämien koulujen opetussuunnitelma ei myöskään vastannut afrikkalaisten tarpeita. Opetussuunnitelma keskittyi suurimmaksi osaksi Euroopan historiaan ja kulttuuriin: Afrikan historialle, kulttuurille ja arvoille ei annettu juurikaan huomiota.³⁰ Tekijä, joka on osasyynä Mosambikin heikkoon luku – ja kirjoitustaitoon nykypäivänä on, että Portugalilla ei ollut missään vaiheessa tarkoituksena kouluttaa koko Mosambikin väestöä tai tarjota paikallisille kaiken kattavaa mahdollisuutta koulunkäyntiin. Vastakohtana voidaan nähdä Suomen kansakoulun perustaminen, minkä tavoitteena oli antaa koulutusta kaikille lapsille säätyyn tai sukupuoleen katsomatta.

Itsenäisyyskampailu teki Mosambikista rauhattoman ja turvattoman maan, jolloin koulutus jäi sodan jalkoihin. Mosambikin saavutettua itsenäisyyden ja Frelimon astuttua valtaan vuonna 1975, hallinto teki sinnikkäitä ponnisteluja parantaakseen koulutussektoria. Marxilaisesti suuntautunut Frelimo kansallisti koulutuslaitoksen, otti haltuunsa lähetyskoulut ja poisti uskonnon valtiollisesta opetussuunnitelmasta. Hallitus priorisoi kokonaisvaltaisen peruskoulutuksen aikaansaamisen ja otti tavoitteekseen luku- ja kirjoitustaidottomuuden poistamisen. Suurilla koulutuskampanjoilla luku- ja kirjoitustaidottomuus saatiin laskemaan vuoteen 2003 mennessä 48 prosenttiin vuoden 1975 90 prosentista.³¹

³⁰ Ndege, 2007, s. 5-6.

³¹ Ndege, 2007, s. 6.

2.1.1 Uskonnon vaikutus

Uskonnolla oleva vahva asema Mosambikissa on vaikuttanut sen koulutuksen kehitykseen. Koulutus ja lasten opettaminen on ollut olennainen osa maan muinaisuskontoperinnettä. Kulttuuriperintö siirtyi suullisena tietona sukupolvelta toiselle korostaen vanhoja arvoja ja perinteitä³². Mosambikilaiseen kulttuuriperinteeseen kuuluu erityisesti vanhempien arvostaminen ja oman paikkansa, tehtävänsä ja sukupuolensa tiedostaminen. Suullinen perimätieto kattaa esimerkiksi opettavia eläinsatuja, myyttejä, legendoja ja sananlaskuja, joiden avulla lapsille pyrittiin opettamaan kunnioitusta, urhoollisuutta ja uskollisuutta. Muinaisuskon ja initiaatoriittien avulla lapsista koulutettiin vastuuntuntoisia yhteiskunnan jäseniä. Islamin ja kristinuskon tulo alueelle vaikutti muinaisuskon asemaan, sillä lapsia alettiin opettaa enenevässä määrin myös kouluissa. Kouluopetus ei silti syrjäyttänyt muinaisuskon ja vanhojen traditioiden vahvaa asemaa.³³

Islam saapui Mosambikin pohjoisille rannikkoalueille arabikauppiaiden mukana jo keskiajalla. Islamin myötä Mosambikiin nousi moskeijoita ja islamin opetus tuli osaksi sen lähetystyötä. Käännynnäisille opetettiin niin lukemista kuin kirjoittamista ja arabiaa vieraana kielenä. Opiskelu islamin piirissä ei kuitenkaan tarjonnut paikallisille mahdollisuutta toisen asteen koulutukseen, vaan se rajautui kirjoitus- ja lukutaidon oppimiseen. Islamin kokonaisvaikutus Mosambikin koulutuksen kehitykseen voidaan nähdä melko vähäisenä, sillä se oli avoin vain islamin uskoon kääntyneille.³⁴

Islamista poiketen kristinuskon ja kristillisten lähetyssaarnaajien tulo Mosambikiin vaikutti konkreettisesti länsimaisen koulutusjärjestelmän juurtumiseen Mosambikiin. 1800-luvun puolivälissä Mosambikissa oli useita kristillisiä kirkkoja roomalaiskatolisista

³² Lisää suullisen perimätiedon merkityksestä ja sen siirtämisestä sukupolvilta toiselle Afrikassa, katso esimerkiksi Jan Vansina 1965, *Oral Tradition, A Study in Historical Methodology*.

³³ Ndege, 2007, s. 33–34.

³⁴ Ndege, 2007, s. 34.

sveitsiläisiin presbyterikirkkoihin. Monet kristilliset kirkot järjestivät perusopetusta perustamissaan kouluissa portugalilaisten katolista uskoa tukevien kolonialismi-isäntien epäilevien silmien alla. Lähetystyöntekijät tai kristilliset kirkolliskoulut eivät silti huomioineet toisen tai korkeamman asteen koulutuksen kehittämisen tärkeyttä. Puhumattakaan peruskoulujen määrästä, joiden tarjonta ei kohdannut missään vaiheessa kysyntää. Ne, joilla oli varaa ja halua osallistua toisen asteen koulutuksen muuttivat naapurivaltio Etelä-Afrikkaan tai Eurooppaan tai Amerikkaan hankkimaan laajemman koulutuksen.³⁵

Portugalilaisilla kolonialismi-isännillä oli syynsä olla epäileväisiä lähetysaarnajien perustamia kouluja kohtaan ja olla tukematta toisen asteen koulutuksen kehittämistä: He eivät halunneet ottaa riskiä, että Mosambikiin nousisi paikallisesta väestöstä koostuva eliitti, joka haastaisi portugalilaisen sortoon perustuvan kolonialismin.³⁶ Samasta syystä Portugali ei ollut ikinä laajentanut peruskoulutustaan koko kansan ulottuville. Ensimmäinen yliopisto Mosambikiin perustettiin vasta vuonna 1961, jossa oli aluksi vain muutama oppilas³⁷.

³⁵ Ndege, 2007, s. 35.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

2.1.2 Portugalilainen kolonialismi

*”Kun valkoiset tulivat maahamme, heillä oli Raamattu ja meillä oli maa; nyt meillä on Raamattu ja heillä maa.”*³⁸

Mosambik on kolonialismin vuoksi menettänyt satoja tuhansia produktiivisia kansalaisiaan orjakaupan ja sisällissodan pakolaisvirtojen seurauksena. Valtion lisääntyvä velka, nälänhätä, toimimaton infrastruktuuri, kouluttamaton väestö, korkea luku- ja kirjoitustaidottomuus, Saharan eteläpuolisen Afrikan keskivertoa korkeammat hiv – ja aids tartuntojen määrät sekä maaperän eroosio, johtuen liian tehokkaasta puuvillan ja riisin viljelystä, ovat kaikki portugalilaisen kolonialismin perintöä.³⁹ Kolonialismi ulottaa vaikutuksena nykypäivään asti. Osasyynä Mosambikin vaikeaan nykytilaan on valtion myöhäinen itsenäistyminen siirtomaavallan alta: noin kymmenen–viisitoista vuotta myöhemmin verrattuna suurimpaan osaan muita Afrikan maita.⁴⁰

Mosambikin ja Portugalin välinen kanssakäynti alkoi vuonna 1498, jolloin portugalilainen purjehtija Vasco da Gama saapui Mosambikin rannikolle. Portugalilaiset aloittivat yhteistyön erityisesti alueelle asettuneiden arabikauppioiden kanssa ja rakensivat rannikolle useita kauppasatamia. Mosambikista tuli siirtomaa Portugalille, joka rikastui mosambikilaisten maiden pakko-otolla, orjakaupalla ja käyttäen hyväkseen Mosambikin luonnonvaroja.⁴¹ Toisaalta portugalilaisten valloituksen yhteydessä Moza-joen eri puolilla asuvat kansat yhdistyivät ensimmäistä kertaa yhden valtion ja lipun alle ja määrättyjen rajojen sisälle.⁴²

Mosambik nähtiin otollisena maana norsunluu- ja kultakaupalle⁴³ ja itse mosambikilaiset käytännöllisenä orjatyövoimana plantaaseilla ja kaivoksilla⁴⁴. Maa-alueista muokattiin portugalilaisten omistamia, maanviljelyyn keskittyviä tuotantolaitoksia, joita kutsuttiin

³⁸ Mondlane, 1969, s. 18. Afrikkalainen sanonta.

³⁹ Isaacman & Isaacman, 1983, s. 53.

⁴⁰ Munslow, 1983, s. 1.

⁴¹ Mondlane, 1969, s. 18–25.

⁴² Henriksen, 1978, s. 97.

⁴³ Henriksen, 1978, s. 22.

⁴⁴ Newitt, 1995, s. 517–577.

*prazosiksi*⁴⁵ ja joita voi verrata käytännöiltään eurooppalaiseen keskiaikaiseen feodaalijärjestelmään⁴⁶. Vuonna 1836 Englannin aloitteesta tuli voimaan asetus, joka kielsi orjien kuljetuksen. Asetusta kierrettiin muuttamalla orjatyövoiman nimeksi ”vapaaksi siirtolaistyövoimaksi”, minkä vuoksi orjakauppa kukoisti Mosambikin rannikolla vielä 1800-luvun loppupuolelle saakka.⁴⁷

1800-luvun lopulla Mosambikin portugalilainen kolonialistinen hallitus halusi uudistaa *prazosiksi* kutsuttua maanomistusjärjestelmäänsä ja päätyi huutokauppaamaan maa-alueet yksityisille sijoittajille. Noin kaksi kolmasosaa Mosambikin pohjoisista maa-alueista osti kolme suurta yritystä: The Mozambique Company, Niassa Company ja Zambesi Company, joita hallittiin ennemminkin ulkomaisten intressien pohjalta kuin Mosambikin talouden kehittämisen kannalla.⁴⁸

Kirkon, valtion ja kaupallisten laitosten välinen yhteistyö alkoi jo varhain siirtomaavallan aikana 1500-luvulla. Kirkko sai käännytystyöstään palkkioksi laajoja maa-alueita, joita se hallitsi keräten veroja ja osallistuen samalla orjakauppaan.⁴⁹ Portugalin siirtomaahallinta-aikana katolinen kirkko oli pääosin yksin vastuussa koulutuksen järjestämisestä ja opettajien kouluttamisesta Mosambikissa. Ensiopetus keskittyi pääosin portugalin kielen, Portugalin historian ja katolisen uskon opettamiseen.⁵⁰ ”*Saamattomia, toimintakyvyttömiä ja epäpäteviä*”. Nämä olivat adjektiiveja, joilla portugalilaiset kolonialistiset isännät kuvasivat afrikkalaista alkuperäisväestöä.⁵¹ Vielä 1900-luvun puolivälissä oppilaita käytettiin halpatyövoimana, kun heiltä vaadittiin opetukseen osallistumisen lisäksi työntekoa kirkon omistamilla mailla.⁵²

⁴⁵ Prazos: Portugalilaisten 1650-luvulla Mosambikin Sambesin laaksoon perustama Euroopan feodalismiin verrattava maanomistusjärjestelmä. Mailla sijaitsevia tiloja kutsuttiin nimellä *prazo* ja niiden omistajia, joilla oli täysi valta omiin maa-alueisiinsa *prazeroiksi*. Maanomistajat olivat poikkeuksetta portugalilaisia. Katso esimerkiksi, Newitt, Malyn 1995, *A History of Mozambique*.

⁴⁶ Newitt, 1995, s. 232.

⁴⁷ Mondlane, 1969, s. 18-25.

⁴⁸ Torp & Denny, 1989, s. 12.

⁴⁹ Mondlane, 1969, s. 18-20.

⁵⁰ Mondlane, 1969, s. 52.

⁵¹ Isaacman & Isaacman, 1983, s. 61.

⁵² Mondlane, 1969, s. 52.

1950-luvun loppupuolella valtion suhtautuminen koulutukseen alkoi hiljalleen muuttua positiivisemmaksi ja Mosambikiin perustettiin toisen koulutusasteen yksikköjä kirkon johtaman peruskoulutuksen rinnalle. Toisen asteen koulutus oli kuitenkin useissa tapauksissa afrikkalaisten ulottumattomissa lukukausimaksujen vuoksi, minkä seurauksena valtaosa oppilaista olikin portugalilaisten siirtolaisten jälkeläisiä.⁵³ Alkuperäisasukkaiden jääminen koulutuksen ulkopuolelle Mosambikissa nosti lukutaidottomien määrän 95–98 prosenttiin 1960-luvulla.⁵⁴ Lissabonin arkkipiispan, kardinaali Cerejeiran paimenkirjeessä vuonna 1960 todetaan mosambikilaisten koulutuksen tärkeydestä näin: ”*Koulut ovat kylläkin välttämättömiä – mutta vain sellaiset koulut, joissa johdatamme alkuasukkaan inhimillisen ylevyyden polulle ja osoitamme sen kansan loiston mikä häntä suojelee.*”⁵⁵ Mosambikilaisten koulutuksen ei siis voida sanoa olleen prioriteettina portugalilaiselle papistolle ja kirkolle.

Koulutusta pyrittiin hiljalleen keskittämään ja kehittämään, minkä seurauksena vuonna 1961 Mosambikiin perustettiin yliopisto. Vuonna 1964 harpattiin askel eteenpäin, kun perusopetukseen osallistuminen tuli pakolliseksi kaikille, jotka asuivat 4,8 kilometrin säteellä lähimmästä koulusta. Loppujen lopuksi tämä kunnianhimoinen hanke oppivelvollisuudesta ja toimivan perusopetuksen aikaansaamisesta kaatui kuitenkin opettajien puutteeseen.⁵⁶ Suomessa samankaltainen asetus vietii astetta pidemmälle. Piirijakoasetuksen myötä, mikä tuli voimaan 1898, valtio oli velvollinen rakentamaan kouluja siten, ettei oppilaiden koulumatka venyisi yli viiden kilometrin pituiseksi heidän kotitalostaan.

⁵³ Newitt, 1995, s. 478-481.

⁵⁴ Mondlane, 1969, s. 52.

⁵⁵ Mondlane, 1969, s. 47.

⁵⁶ Newitt, 1995, s. 478-481.

Mosambikilaisten tyytymättömyys portugalilaisten siirtolaisten korkeaan johtoasemaan johti lopulta Mosambikin itsenäistymiseen useiden vuosien ajan kestäneen kapinoinnin tuloksena. Mosambikin itsenäisyystaistelu alkoi vuonna 1964, jolloin Mosambikin vapautusrintama Frelimo⁵⁷ aloitti vastatoimensa Portugalin siirtomaaherruutta vastaan pyrkien aikaansaamaan Mosambikin täyden itsenäisyyden.⁵⁸ Portugal yritti pitää Mosambikin liittohallintonsa alaisena, mutta lopulta itsenäisyyttä ajava Frelimo pakotti Portugalin allekirjoittamaan kanssaan sopimuksen Mosambikin itsenäisyydestä 7.9.1974. Frelimo muodosti väliaikaisen hallituksen, ja maa saavutti täyden itsenäisyyden 25.6.1975. Itsenäisyyden saavuttamisen seurauksena maa ajautui kuitenkin pitkälliseen sisällissotaan, jonka rauhansopimus solmittiin vasta vuonna 1992.⁵⁹

2.1.3 Sisällissota

Vuosina 1975–1992 17 vuotta kestänyt sisällissota aiheutti yli miljoona uhria, infrastruktuurin raunioitumisen ja yhteiskuntarakenteen hajoamisen. Mosambikilaisista lapsista ja naisista koostui miltei kahden miljoonan hengen pakolaisvirrat naapurimaihin ja sisällissota jätti jälkeensä noin neljä miljoonaa koditonta ja noin puolet Mosambikin väestöstä kansainvälisen ruoka-avun varaan.⁶⁰ Sisällissodan osapuolina olivat Mosambikin vapautusrintama Frelimo ja Rhodesian ja Etelä-Afrikan tukema Renamo⁶¹.

Renamo oli Rhodesian, nykyisen Zimbabwen alueen itsenäisyyttä vastustava kapinallisliike ja se kohdisti iskunsa Frelimoa vastaan, sillä Frelimo oli tukenut Zimbabwen itsenäistymiseen tähdännyttä guerillaliikettä 1970-luvun puolivälissä.⁶² Rhodesia tuki Renamoa vuoteen 1980 asti, jonka jälkeen sen päätukija oli Etelä-Afrikka.⁶³ Renamon iskut Frelimon sosialistihallitusta vastaan laajentuivat lopulta sisällissodaksi. Tosin jotkut tutkijat eivät miellä tilannetta sisällissodaksi, sillä Renamo ei ollut Mosambikin sisällä syntynyt liike. Renamo vetosi erityisesti Frelimon

⁵⁷ Frente de Libertacao de Mocambique.

⁵⁸ Newitt, 1995, s. 517–577.

⁵⁹ Torp & Denny, 1989, s. 13–16.

⁶⁰ Da Silva & Andrade, 2000, s. 19.

⁶¹ Renamo eli Mozambique National Resistance-MNR

⁶² Schafer, 2007, s. 25.

⁶³ Ndege, 2007, s. 9.

sosialistihallinnon vastustajiin, pieneen porvaristoon, joka oli ollut kolonialistihallinnon työllistämää, kuten portugalilaiset uudisasukkaat ja katolisen kirkon johtajat.⁶⁴ Renamon sissijoukot herättivät kauhua mosambikilaisissa ja heitä kutsuttiinkin ”aseistautuneiksi roistoiksi”. Renamon hyökkäykset kohdistuivat infrastruktuurin kokonaisvaltaiseen tuhoamiseen: koulut, terveyskeskukset, kaupankäynti, rautatie- ja tieverkostot kokivat merkittäviä vaurioita. Avustusjärjestöjen kuljetukset ja ruoka-apu nälänhädästä kärsiville mosambikilaisille olivat myös Renamon iskujen kohteena.⁶⁵

Renamon harjoittamat sota-ajan hirmuteot, kuten kokonaisten kylien tuhoaminen, teloitukset, joukkomurhat, kidnappaukset, lasten värvääminen sotilaiksi ja seksiorjiksi löi leimansa sisällissodan aikaiseen arkeen. Mosambikin hallituksen julkaisema raportti arvioi sisällissodan vaikutuksia koulutussektoriin vuoteen 1987 mennessä: Tuhansia koulurakennuksia oli tuhottu, opettajia tapettu ja kidnapattu, mikä vaikutti noin 1,3 miljoonaan lapsen jäämiseen koulun ulkopuolelle⁶⁶.

Monet lapset joutuivat todistamaan sisällissodan aikaisia terroritekoja, mikä vaikutti lasten psyykeen ja koulunkäyntiin sisällissodan päätyttyä. Mosambikissa tehdyn tutkimuksen mukaan paikalliset lapset kärsivät koulussa vakavista keskittymisvaikeuksista, post-traumaattisista stressireaktioista, nukkumisvaikeuksista ja pelkotiloista. Olikin yleistä, ettei opettajien ammattitaito riittänyt käsittelemään lapsien sodanaikaisia traumoja ja oppilaat syrjäytyivät kokonaan opetuksesta. Koulutuksen järjestäminen oli miltei mahdotonta sisällissodan aikana, jolloin valtio oli miltei konkurssissa, eikä sillä ollut varaa maksaa opettajille palkkaa opetustyöstä. Lasten ilmoittautumista kouluihin vaikeutti myös henkilöllisyystodistusten puuttuminen, minkä vuoksi heiltä evättiin oikeus kirjautua kouluihin. Suurin osa lapsista oli joutunut

⁶⁴ Schafer, 2007, s. 26.

⁶⁵ Dodge & Raundalen, 1991, s. 42.

⁶⁶ Torp & Denny, 1989, s. 19.

pakenemaan Renamon hyökkäyksiä ehtimättä ottamaan mukaansa mitään kotoaan, jolloin henkilöllisyystodistukset olivat tuhoutuneet muun omaisuuden mukana.⁶⁷

Vaikka suurin osa kouluista oli tuhoutunut sisällissodan aikana, Frelimon sosialistihallitus korosti koulutuksen tärkeyttä ja järjesti suuria kampanjoita saadakseen lapset koulutuksen piiriin. Huomio keskitettiin etenkin tyttöihin, sillä kulttuuriperinteen mukaan tytöt oli pidetty kotona auttamassa kotitöissä valmistuen heitä tulevaa avioliittoa varten. Kampanjat tuottivat tulosta, sillä vuosina 1974–1981 peruskouluun osallistuneiden lapsien määrä nousi 700 000:sta 1,4 miljoonaan ja lukutaidottomuusindeksi putosi 95 prosentista 75 prosenttiin.⁶⁸

Frelimo näki koulutuksen instrumenttina sosiaaliselle muutokselle ja välineenä oikeudenmukaisuuden toteutumiselle sosialistisen vallankumouksen kautta. Koulutus oli kanava saada aikaan koulutettua paikallisväestöä viemään vallankumousta eteenpäin, ei niinkään toteuttaa yksilön individualistisia tavoitteita. Nousseet koululaismäärät rasittivat koulutusjärjestelmän alikehittynyttä infrastruktuuria. Luokkahuoneita ja oppimismateriaalia ei ollut tarpeeksi vastaamaan kasvavien oppilasmäärien tarpeita ja Mosambikia vaivasi pula pätevistä opettajista.⁶⁹

Ensin ongelmana oli portugalilaisten halu kouluttaa paikallisväestöä palvelemaan vain omia tarkoitusperiään ja vallankumouksen jälkeen koulutussektorin näkeminen vain osana vallankumoustaistelua. Mosambikin toistuvana ongelmana on ollut koulutuksen näkeminen jonkun tavoitteen osana ja välineenä tietyn päämäärän saavuttamiseksi, vaikka se tulisi nähdä itse päämääränä.

⁶⁷ Dodge & Raundalen, 1991, s. 64-69.

⁶⁸ Isaacman & Isaacman, 1983, s. 139.

⁶⁹ Isaacman, 1978, s. 68-73.

Melkein vuosikymmen itsenäistymisensä jälkeen vuonna 1983 Mosambik lanseerasi ensimmäisen, itse suunnittelemansa kansallisen opetusstrategian perusopetuksen elvyttämiseksi, SNE:n⁷⁰. Strategian avulla pyrittiin pääsemään eroon kirkon dominoivasta asemasta koulutuksen tarjoajana ja saamaan koulutus kaikkien ulottuville. SNE muodostui viidestä pilarista: perusopetus, aikuisopetus, ammatillinen koulutus, opettajainkoulutus ja korkeakoulutus. Koulutus organisoitiin kolmeen eri tasoon: peruskoulutus, toisen asteen koulutus ja korkeakoulutus. Tämä oli mosambikilaisten ensimmäinen yritys päästä eroon portugalilaisten dominoivasta asemasta koulutuslaitoksen piirissä, parantaa sitä ja tuoda koulutus kaikkien mosambikilaisten ulottuville.⁷¹

Mosambikin ollessa miltei konkurssin partaalla itsenäistymisen ja pitkällisen sisällissodan vuoksi, se joutui pyytämään apua monilta mailta ja avustusjärjestöiltä. Frelimon marxilais-leniniläinen hallinto hakeutui ensisijaisesti Neuvostoliiton ja DDR:n vaikutuspiiriin hylkien lännen markkinakapitalismia ja toivoen rakentavansa sosialistisen hallintomallin. Myöhemmin Mosambik joutui nöyrytymään ja hakemaan lisäapua myös lännen puolelta.⁷²

Mosambikin idealistinen sosialistihallinto ei toiminut tavalla, jota Frelimo oli toivonut. Frelimo epäonnistui yrityksessään parantaa maan taloudellista tilannetta ja syöksi valtion vielä pahempaan talouskriisiin lisäten kansalaistensa keskuudessa jo olemassa olevaa äärimmäistä köyhyyttä. 1980-luvun lopulla Mosambik oli käytännössä konkurssissa ja yksi maailman köyhimmistä valtioista. Vuonna 1989 Frelimo hylkäsi lopullisesti sosialistisen hallintomallinsa, ja hallitus hyväksyi sekä politiikkansa että taloutensa täydellisen reformin. Marxilais-leniniläinen kokeilu oli tullut tiensä päähän. Reformiensa ansiosta Mosambikin talous teki täyskäännöksen vuonna 1992 ja valtion talous alkoi

⁷⁰ SNE eli The National System of Education.

⁷¹ SACMEQ, Education in Mozambique, [<http://www.sacmeq.org/education-mozambique.htm>]. Luettu 9.3.2010.

⁷² Ndege, 2007, s. 8.

kasvaa. Talouskasvun ansiosta inflaatio laski vuosien 1994–1999 välillä 70 prosentista 4 prosenttiin ja Mosambik on saavuttanut aseman yhtenä Afrikan nopeimmin kasvavista talouksista.⁷³ Nopean talouskasvun huomioiden ja Mosambikin noustessa yhdeksi koko maailman nopeimmin kasvavista talouksista tulee ottaa huomioon, kuinka se on saanut tämän statuksen melko helposti, koska sen lähtökohdat ovat olleet niin heikot vielä 1990-luvun puoliväliä katsoen.

Mosambikilaisten elämä parantui dramaattisesti rauhansopimuksen jälkeisen vuosikymmenen aikana. Rauha saatiin aikaiseksi vuonna 1992, mikä lopetti pitkällisen sisällissodan. Rauha oli Mosambikille uusi alku, jolloin oli aika jättää 500 vuotta kestänyt kolonialistinen hallinto, seitsemäntoista vuotta kestänyt sisällissota ja vanhat erimielisyydet taakse ja keskittyä uuden luomiseen suunnaten katse tulevaisuuteen.⁷⁴

Varsinkin ensimmäisten, vuonna 1994 järjestettyjen vaalien jälkeen Mosambikissa alkoi tapahtua hiljalleen sisäinen muutos. Kotitalouksien taloudellinen tilanne ja varallisuus paranivat, kuten myös kansalaisten mahdollisuus käyttää sosiaalipalveluja helpottui.⁷⁵

Postkolonialistista Mosambikia odotti kansallisvaltion kehittäminen ja sen modernisaatio. Uudistusprosessin haasteena oli saada aikaan toimiva ja vahva kansallisvaltio tukemaan maan modernisaatiokehitystä. Ongelmia tuottivat länsimaisen talouden periaatteiden sulauttaminen osaksi kehitysmaan omaa kulttuuripohjaa.⁷⁶ Ponnistelut toimivan kansallisvaltion rakentamiseksi ja vakavan sosiaalipalvelujen puutteen korjaamiseksi etenkin maaseudulla aloitettiin opettajien kouluttamisella ja teiden kunnostamisella, mitä ulkomaiset lahjoittajat olivat valmiita rahoittamaan.⁷⁷ Vuonna 1995 valtion lanseeraaman

⁷³ Ndege, s. 8-9.

⁷⁴ Gumende, 2008, s. 14.

⁷⁵ Fox, 2008, s. 1.

⁷⁶ Espling, 1999, s. 67.

⁷⁷ Fox, 2008, s. 5.

laajan tie- ja rautatieverkoston kunnostusprojektin ansiosta saatiin toimivat rautatiet Etelä-Afrikan teollisuuskeskusten ja Mosambikin vilkkaiden satamien välillä. Projektiin kuului myös teiden ja lentokenttien kiitoratojen päällystäminen. Suurin osa rahoituksesta tuli kehitysapurahoista, kuten myös Etelä-Afrikalta, joka halusi teollisuutensa hyötyvän Mosambikin sijainnista sen otollisten kauppasatamien vuoksi.⁷⁸

2.1.4 Kansainväliset avustusjärjestöt

Jo ennen vuotta 1991 Mosambikiin on suunnattu paljon kehitysyhteistyövaroja. Vuoden 1975 itsenäistymisestä 1990-luvun alkuun saakka Mosambikiin saapuvan kehitysavun voi jaotella kolmeen eri vaiheeseen. Vuosina 1975–82 ulkomainen apu suuntautui pääosin kehitysprojektien käynnistämiseen, kun taas vuosien 1982–87 aikana apu suunnattiin katastrofeista selviytymiseen, kuten kuivuudesta johtuvaan nälänhätään. Lisää apua Mosambikiin alkoi virrata vuoden 1984 jälkeen, jolloin Mosambikista tuli Maailman Pankin ja IMF:n⁷⁹ jäsen, mikä aukaisi rahahanat myös Yhdysvalloista kummankin organisaation ollessa valtaosin amerikkalaista alkuperää. Vuosien 1987–92 varat ohjattiin puolestaan taloudelliseen ja sosiaaliseen jälleenrakennukseen. Kyseisten vuosien kehitysapurahoista noin 70 % kohdistettiin tuotantosektorille, kun koulutussektori sai tyytyä 13 %:n ja terveydenhuolto 5 %:n osuuksiin.⁸⁰

Mosambikiin virtaavalla kehitysavulla oli takanaan muita motiiveja kuin pyyteetön halu auttaa. Kylmän sodan aikainen poliittinen taistelu idän ja lännen välillä laajeni koskemaan kehitysapupolitiikkaa sosialismiin hallintomuotona päätyneessä valtiossa. Neuvostoliitosta tulevien lahjoitusten takana oli toivo Mosambikista sen mahdollisena liittolaisena. Länsiblokki taas yritti parhaansa mukaan vähentää Neuvostoliiton vaikutuskenttää tarjoten Mosambikille määrällisesti enemmän kehitysmäärärahoja kuin itäblokki. Kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton romahtaminen toivat ratkaisun

⁷⁸ Ndege, 2007, s. 11.

⁷⁹ IMF eli International Monetary Fund.

⁸⁰ Abrahamsson & Nilsson, 1995, s.133-135.

valtataisteluun: 1990-luvun alussa suurin osa Mosambikin saamasta kehitysavusta itäblokin suunnalta loppui.⁸¹

Mosambik tuli Yhdistyneiden Kansakuntien jäseneksi itsenäistymisensä jälkeen vuonna 1975⁸² ja Unescon täysimääräiseksi jäseneksi vuonna 1976⁸³. Jäsenyyksiensä myötä maa oli oikeutettu laajoihin kansainvälisiin avustuksiin. YK:lla oli merkittävä panos Mosambikin kehitystyöhön, sillä esimerkiksi vuonna 1995 kolmestakymmenestä kolmesta multilateraalista⁸⁴ lahjoittajasta kaksikymmentäseitsemän oli YK:n alaisia järjestöjä. YK:n ohella Maailman Pankki oli vastuussa noin puolesta koko Mosambikiin suuntautuvasta kehitysavusta 1990-luvun puolivälissä.⁸⁵

Mosambikin tapauksessa Maailma Pankin panostus koulutussektorin kehittämiseen näkyy Mosambikissa toisia organisaatioita enemmän, verrattuna muihin Saharan eteläpuolisiin maihin, joissa sen läsnäolo ei ole ollut niin hallitseva. Muiden suurimpien, noin puolentusinan merkittävimmän lahjoittajan joukko, johon Maailman Pankkikin kuuluu, on kohtalaisen tasavahva. Positiivista on, kuinka suurien lahjoittajien tai avustusjärjestön rahamäärät eivät välttämättä tarkoita, että niiden mielipide painaisi pienempiä lahjoittajia enemmän. Toisaalta suurimpien ja vaikutusvaltaisten öljyvaltioiden lahjoitusten suuntaamisessa ei Mosambikilla ole kovin suurta sananvaltaa.⁸⁶

⁸¹ Ibid

⁸² United Nations, 'UN data', [<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Mozambique>]. Luettu 26.2.2010.

⁸³ UNESCO, 'Worldwide: Mozambique', [<http://www.unesco.org/new/en/unesco/worldwide/unesco-regions/africa/mozambique/>]. Luettu 22.2.2010.

⁸⁴ Multilateraalinen: Monenkeskinen. Sopimusjärjestely, johon liittyy useita maita, jotka myöntävät toisilleen samanaikaisesti samat edut. Katso esim. [<http://www.taloussanomat.fi/porssi/sanakirja/termi/multilateraalinen/0>]. Luettu 25.3.2010

⁸⁵ Abrahamsson & Nilsson, 1995, s. 131–133.

⁸⁶ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

Tampereen yliopiston professori Tuomas Takala on ollut mukana useissa projekteissa ja tekemässä evaluointeja Unescolle 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun välisenä aikana. Evaluointien lomassa Takalla oli mahdollisuus haastatella paikallisia heidän suhtautumisestaan ulkopuolisten avustusjärjestöjen läsnäoloon ja niiden vaikutusvaltaan Mosambikissa. Kritiikki on ollut murskaavaa. Syitä kritiikkiin voi etsiä 1990-luvun kehitysprojektien toimintamalleista: Mosambikiin tuotiin kehitysprojektien osana paljon rahaa ja pitkäaikaisia asiantuntijoita, joista ei koettu olevan juurikaan hyötyä vaan pahimmassa tapauksessa heidät nähtiin riesana.⁸⁷

Mosambikilaisilla on ollut koko sen ajan, kun maa on saanut kehitysapurahoitusta koulutukseensa, oma mielipide siitä, kuinka koulutussektorin tulisi toimia. Mosambikilaisten omassa suhtautumisessa ulkopuoliseen apuun on olemassa monia kerroksia. Esimerkiksi paikallisten suhtautumisessa ja puheissa voidaan havaita sävyeroja heidän puhuessaan ulkomaalaisten avustusjärjestöjen tutkijoiden kanssa verrattuna paikallisten lausumiin esimerkiksi hallituksen erilaisissa julkisissa tilaisuuksissa. ”Mutta kyllä se viesti on, että kaikki raha kelpaa”, professori Takala huomauttaa. Suurten lahjoittajamaiden, kuten Kiinan, Saudi-Arabian ja Kuwaitin rahavirrat, kelpaavat auliisti Mosambikille, vaikka kyseiset valtiot toimisivatkin Mosambikin omien periaatteiden vastaisesti. ”Mosambikilaiset ymmärtävät, että tällaisten lahjoittajamaiden kanssa ei neuvotella mistään. Heiltä otetaan vastaan se, mitä he ovat valmiita tarjoamaan. Tyypillisesti nämä maat rahoittavat kalliisti kalustettuja koulurakennuksia”, Takala lisää.⁸⁸

Unesco käynnisti Education for All -projektinsa vuonna 1990 ja sen myötä laajan globaalin koulutusprojektinsa. Mosambik otti osaa projektin ensi aallossa EFA:n kolmeen pääaloitteeseen: opettajien koulutukseen, aidsista tiedottamiseen ja lukutaidon parantamiseen.⁸⁹ Mosambikin valtion suunnatessa kehitysapua muille sektoreille kuin

⁸⁷ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

⁸⁸ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

⁸⁹ UNESCO, *'Worldwide: Mozambique'*, [<http://www.unesco.org/new/en/unesco/worldwide/unesco-regions/africa/mozambique/>]. Luettu 23.2.2010.

koulutuksen pariin selittää varhaisten koulutusohjelmien tehottomuutta ja epäonnistumisia. Toisaalta tehokasta ja toimivaa koulutusohjelmaa on mahdotonta saada aikaiseksi ennen kuin on huolehdittu kansalaisten perustarpeista ja toimivan infrastruktuurin ja vakaan talouden rakentamisesta, mihin nämä kyseiset varat menivät.

2.2 Koulutus ja sen kvantitatiivinen konteksti

Vuonna 1990 Mosambik ratifioi kansainvälisen sopimuksen lasten oikeuksista, minkä mukaan kaikilla lapsilla Mosambikissa on yhtäläinen oikeus peruskoulutukseen. Sopimuksen 28. artiklan mukaan Mosambikin tulee toteuttaa kaikille ilmainen ja pakollinen opintovelvollisuus ja rohkaista lapsia osallistumaan keskiasteen koulutukseen. Artikla velvoittaa myös kehittämään toisen asteen koulutuksen eri muotoja, saamaan sen kaikkien halukkaiden ulottuville ja tekemään koulutuksesta maksutonta ja tarvittaessa tarjoamaan toisen asteen koulutuksen suorittamiseen taloudellista apua. Artikla vetoaa myös tekemään korkeamman koulutuksen mahdolliseksi jokaisen henkilökohtaisen kapasiteetin huomioon ottaen, järjestämään opinto-ohjauksen kaikkien lasten ulottuville ja ryhtymään toimiin rohkaisemalla lapsia säännölliseen koulussa käyntiin pyrkien pienentämään koulunsa keskenjättäneiden lukumäärää.⁹⁰

1990-luvun alussa sopimuksen käytäntöön saattamisella oli omat käytännön ongelmansa ennen rauhansopimuksen ratifiointia. Suurin osa kouluista oli tuhoutunut sisällissodan taistelujen aikana ja suuri määrä opettajia oli saanut surmansa ammattinsa vuoksi. Resurssien puutteesta huolimatta Frelimo oli sinnikäs käynnistämään laajoja koulutusohjelmia kansansa kouluttamiseksi. Ratifioimalla sopimuksen lasten oikeuksista hallitus sitoutui panemaan pykälät käytäntöön ja soveltamaan ne osaksi lainsäädäntöään. Sopimuksen ratifioinnin ja etenkin rauhansolmimisen jälkeen Mosambik on tehnyt uudistuksia ja soveltanut sopimuksen vaatimuksia koulutussektorinsa toimintaan. Suurin

⁹⁰ Roby & Lambert, 2008, s. 348–349.

uudistus, jonka Mosambik on saanut aikaan, on ollut koulumaksujen poistaminen vuonna 2004 tehden kunnallisesta koulutuksesta ainakin periaatteessa maksutonta.⁹¹

Nykyään perusopetus on jaettu kahteen eri osaan: alempaan peruskoulutukseen, jota kutsutaan myös EP1:ksi ja joka koostuu luokista 1–5 ja ylempään perusopetukseen eli EP2:een, johon kuuluvat luokat 6–7. Virallinen koulunaloitusikä on kuusi vuotta, jolloin EP1 koostuu 6–10-vuotiaista ja EP2 noin 11–12-vuotiaista. Keskiasteen koulutus on jaettu myös kahteen osaan: ES1:een, joka koostuu luokista 8–10 ja ES2:een, johon kuuluvat viimeiset luokat eli 11–12.⁹² Valitettavaa on, että maaseudulla suurin osa kouluista kattaa vain EP1:n, minkä vuoksi suurimmalta osalta lapsista koulutus jää kesken heistä riippumattomista syistä.⁹³ Vuonna 1999 vain kolmella prosentilla oli mahdollisuus osallistua keskiasteen koulutukseen.⁹⁴

Neuvostoliiton romahdettua ja kylmän sodan päättymisen myötä vastuu Mosambikin kehitysavun ja koulutussektorin rahoittamisesta jäi länsimaiden harteille. Mosambikin hallituksen budjetti on vielä 2000-luvullakin täysin riippuvainen kehitysavusta, joka kattaa noin 50 % valtion vuosittaisista menoista.⁹⁵ Vaikka Mosambik on riippuvainen ulkopuolisesta kehitysyhteistyörahoituksesta, siitä ei ole tullut rahoittajiensa sätkynukkea. Valtiolla on ollut aina suhteellisen selvä politiikka siitä mitä halutaan ja kokonaisvaltainen kehittämisvisio ja politiikka.⁹⁶

Maa on nauttinut viimeiset kymmenen vuotta tasaisesta talouskasvusta sen talouden kasvaessa kahdeksan prosentin vuosivauhdilla. Äärimmäinen köyhyys on laskenut vuodesta 1997 vuoteen 2008 mennessä 70 prosentista noin 50 prosenttiin. Mosambikin

⁹¹ Roby & Lambert, 2008, s. 349.

⁹² Mulkeen & Chen, 2008, s. 75.

⁹³ Fox, 2008, s. 138-139.

⁹⁴ Mulkeen & Chen, 2008, s. 75.

⁹⁵ Gumende, 2008, s. 28.

⁹⁶ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

täydellinen riippuvuus sille tulevasta kehitysavusta tekee sen tilanteen nuorena kasvavana valtiona mielenkiintoiseksi. Vuonna 2008 yhdeksäntoista valtiota ja useat multilateraaliset organisaatiot olivat sitoutuneet rahoittamaan ja tukemaan sen kehitysprojekteja tukemalla sen kasvavaa ja kehittyvää infrastruktuuria valtion budjetin kautta. Suurimpia tukijoita olivat YK ja Maailman Pankki. Lahjoittajilta odotetaan yleensä vähintään kolmen vuoden pituista sitoutumista kehitysprojektien ennustettavuuden ja suunnittelun parantamiseksi.⁹⁷

Sitoumus saavuttaa vuosituhattavoitteet vuoteen 2015 mennessä asettaa lahjoittajien sitoutuneisuuden testiin. Mosambik kohtaa äärettömän haasteen yrittäen ratkaista luku- ja kirjoitustaidottomuuden ongelman omalla kohdallaan. Viimeisten tilastojen valossa voidaan melkoisella varmuudella olettaa, että tavoite jää saavuttamatta. Tulee ottaa huomioon, kuinka vuosituhattavoitteet ovat tärkeitä virstanpylväitä saavuttaa, mutta kuinka ne silti edustavat vain pientä osaa suuresta kokonaisuudesta lieventäessään köyhien kehitysmaiden haasteita toimivan infrastruktuurin aikaansaamiseksi.⁹⁸

Mosambik on saanut osakseen lisähaasteita viimeisen parin vuoden aikana, kun koulunkäynnin osallistujamäärät ovat olleet kasvussa. Maa on lisännyt nopeasti perusasteen koulutusta ja samalla, kun sen loppuun käyneiden määrät ovat olleet kasvussa, nähdään seuraavana etappina keskiasteen koulutukseen siirtyminen. Ongelman koulutussektorille luo perusasteen koulutuksen laadun romahtaminen 2000-luvulla ja resurssien puute keskiasteen koulutuksen kehittämiseksi.⁹⁹

⁹⁷ Gumende, 2008, s. 28.

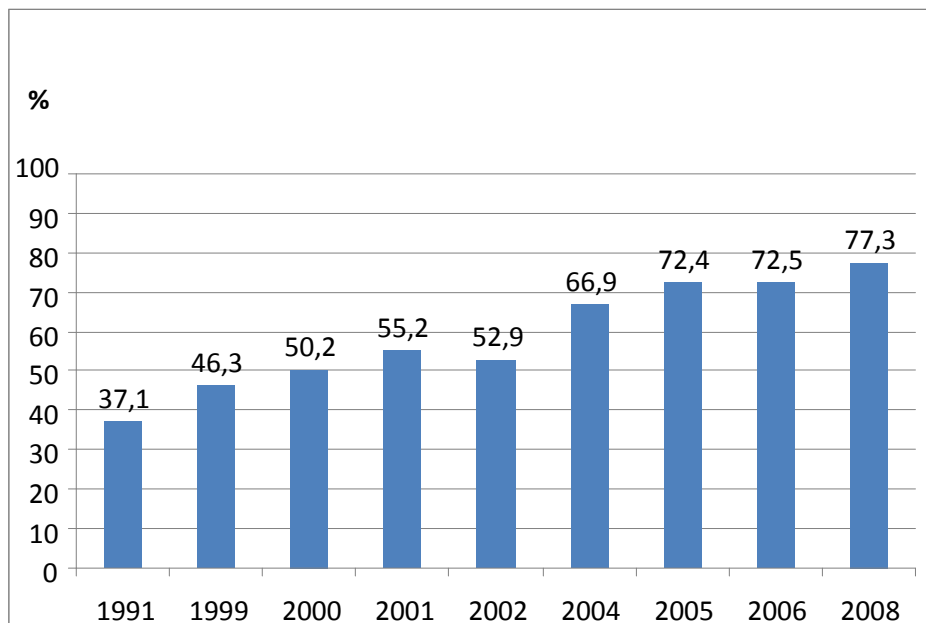
⁹⁸ Gumende, 2008, s. 30.

⁹⁹ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

2.2.1 Koulutustason demografinen hahmottaminen

YK:n tilastoja tarkasteltaessa voidaan nähdä, että vuonna 1991 Mosambikissa tyttöjen kokonaisilmoittautumismäärä kouluihin oli 37,1 %, mikä nousi tasaisesti 2000-luvulta tultaessa. Suuremman hyppäyksen tyttöjen kouluun osallistumismäärissä voi nähdä vuosien 2002–2005 välillä, jolloin prosentit nousivat 52,9 prosentista 72,4 prosenttiin samalla, kun koulutus muuttui maksuttomaksi vuoden 2005 alusta alkaen. Vuonna 2008 tyttöjen kirjautumismäärä kouluihin oli noussut 77,3 prosenttiin tyttöjen kokonaismäärästä.¹⁰⁰ Ottaen huomioon kummatkin sukupuolet peruskouluun ilmoittautumismäärissä, luku oli vuonna 1991 42,2 % ja vuonna 2008 peruskoulu tavoitti jo kaikkiaan 79,9 % kouluikäisistä lapsista.¹⁰¹

Kuvio 2: Peruskoulun aloittaneiden tyttöjen osuus kaikista kouluikäisistä tytöistä Mosambikissa vuosina 1991–2008.

¹⁰⁰ Millennium Development Goals Indicators: 'Total net enrolment ratio in primary education, girls', [http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=634&crd=508]. Luettu 31.1.2011.

¹⁰¹ Millennium Development Goals Indicators: 'Total net enrolment ratio in primary education, both sexes', [http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=589&crd=508]. Luettu 31.1.2011.

Lähde: Kuvio laadittu YK:n tilastojen pohjalta: Millennium Development Goals Indicators: *Total net enrolment ratio in primary education, girls*.

Tarkasteltaessa vilkkaasti nousseita peruskoulunsa aloittaneiden määriä 2000-luvun alussa, on olennaista katsoa pitkän aikavälin tuloksia ja tekijöitä, kuin yksittäisiä vuosia. Vuosien 2002–2005 välillä tapahtuneen harppauksen voidaan arvioida johtuneen juurikin koulumaksujen poistamisesta ja siihen liittyvistä ilmaisista koulukirjoista, jotka nähtiin suurena vaikuttajana. Samaten *Semi Automatic Promotion*¹⁰² tuli tällöin voimaan, mikä tarkoitti, että kaikki luokkansa aloittaneet jatkaisivat automaattisesti seuraavalle luokka-asteelle. Oppilas jätettiin luokalleen vain äärimmäisissä tapauksissa. SAP:n avulla pyrittiin radikaalisti pienentämään luokalleen jääneiden määrää.¹⁰³

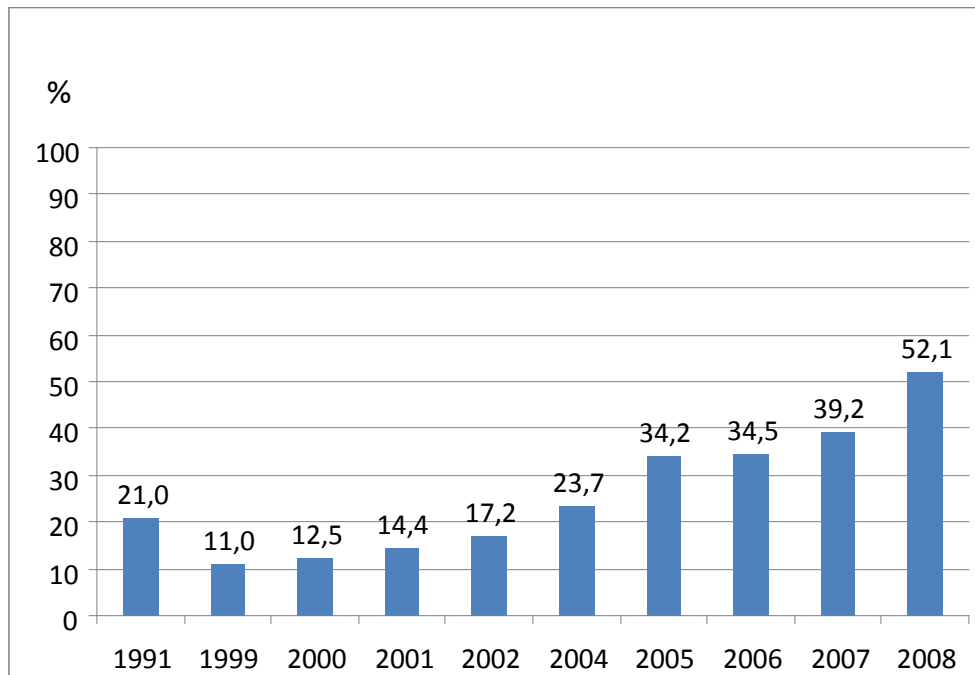
Peruskoulutuksen loppuun käyneiden tyttöjen osuus oli vuonna 1991 YK:n tilastojen mukaan vain 21 % kaikista ensimmäisen luokan aloittaneista. Tosin on vaikea uskoa, että tieto olisi aivan paikkaansa pitävä ja tyttöjen peruskoulun loppuun käymisprosentti olisi ollut näinkin suuri. Seuraava tilastoitu vuosi YK:n selonteossa on vuosi 1999, jolloin peruskoulun loppuun käyneiden tyttöjen määrä oli laskenut 11 prosenttiin.¹⁰⁴ Ottaen huomioon, että vuonna 1991 Mosambikissa oli meneillään sisällissota, eikä voida oikeastaan puhua toimivan infrastruktuurin olemassaolosta, on miltei mahdotonta uskoa, että peruskoulunsa loppuun käyneiden tyttöjen määrä olisi ollut puolet suurempi vuonna 1991 verrattuna vuoteen 1999.

¹⁰² Semi Automatic Promotion eli SAP tuli voimaan vuonna 2003 ja pyrki vähentämään luokalleen jääneiden määrää siten, että oppilaita ei enää jätetty luokalleen vaan he pääsivät jatkamaan automaattisesti ylemmälle luokka-asteelle, vaikka koulumenestys ei sitä olisikaan tukenut.

¹⁰³ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

¹⁰⁴ Millennium Development Goals Indicators: *'Primary completion rate, girls'*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=745&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Kuvio 3: Peruskoulunsa loppuun käyneiden tyttöjen osuus ensimmäisen luokan aloittaneista Mosambikissa vuosina 1991–2008.

Lähde: Kuvio laadittu YK:n tilastojen pohjalta: Millennium Development Goals Indicators: *Primary completion rate, girls*.

Vuodesta 1999 koulunsa loppuun käyneiden tyttöjen määrä nousi tasaisesti ja YK:lla onkin tarjota tilastoja melkein 2000-luvun vuosittaisista koulunkäyntiluvuista. Vuonna 2008 tyttöjen peruskoulun loppuun käyneiden prosentuaalinen osuus oli YK:n tilastojen valossa 52,1 %, mikä voidaan nähdä jo jonkinasteisena saavutuksena. Yli puolet koulunsa aloittaneista tytöistä suoritti siis kaikki peruskoulunsa luokat.¹⁰⁵ Radikaalisti nousseihin prosentteihin peruskoulunsa loppuun käyneiden tyttöjen kohdalla vaikuttaa varmasti osaltaan avioitumisikärajan nostaminen 18-ikävuoteen, koulutusohjelmien kehittyminen, uusien koulujen rakentaminen ja opettajien ahkera kouluttaminen. Tietysti on myös mahdollista, että luku saattaisi olla jopa korkeampi, sillä esimerkiksi muuttoliike saattaa

¹⁰⁵ Millennium Development Goals Indicators: *'Primary completion rate, girls'*, [http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=745&crd=508]. Luettu 31.1.2011.

vääristää tilastoja. Tarkastelen laajemmin syitä tyttöjen koulunkäynnin keskenjättämiseen ja keinoja koulutuksen loppuun saattamiseen luvuissa kolme ja neljä.

Lasten sukupuolinen tasa-arvo koulutuksen osalta ei ole toteutunut vielä vuoteen 2008 mennessä, vaikka se on noussut vuodesta 1991 yli kymmenellä prosenttiyksiköllä.¹⁰⁶ Vuonna 1991 tyttöjen verrannollinen määrä poikiin oli seuraava: tyttöjen määrä luokissa oli 0,74 verrattuna yhteen poikaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että luokassa oli 74 tyttöä sataa poikaa kohtaan. Vuonna 2008 vastaava luku oli noussut tyttöjen kohdalla 0,88. Sukupuolten tasa-arvo haluttiin saavuttaa jo vuonna 2005, mitä ei todistettavasti tapahtunut, jolloin tavoite siirrettiin saavutettavaksi viimeistään vuoteen 2015.¹⁰⁷

3. TYTTÖJEN OPPIMISEN ESTEET

Naisten ja tyttöjen mahdollisuutta koulunkäyntiin tulisi tarkastella Mosambikin kolonialismin aikaisen koulutusjärjestelmän ja aseellisten konfliktien jälkivaikutusten kontekstissa.¹⁰⁸ Mosambik poisti lukukausimaksut vuonna 2004, mutta siitä huolimatta tyttöjen mahdollisuus osallistua koulunkäyntiin jäi matalammaksi kuin poikien. Esteet tyttöjen koulutukselle ovat esimerkiksi sukupuoleen kohdistuva syrjintä ja vanhat kulttuurinormit, joiden mukaan tyttöjen on parempi olla kotona tehden kotitaloustöitä kuin käydä koulua.¹⁰⁹ Oppiminen on myös haasteellista, sillä Mosambikin virallinen pääopetuskieli on kolonialismin jäänteinä jäänyt portugali, joka on suurimmalle osalle lapsista vieras kieli. Mosambikin multietninen yhteiskunta koostuu kuudestatoista

¹⁰⁶ Katso Kuvio 6.

¹⁰⁷ Millennium Development Goals Indicators: 'Gender Parity Index in primary level enrolment', [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=611&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

¹⁰⁸ Katso esimerkiksi, Sheldon, Kathleen 2002. *Ponders of grain – A history of women, work, and politics in mozambique*.

¹⁰⁹ Da Silva, 2000, s. 45.

erilaisesta etnisestä ryhmästä, joista suurin osa on kuitenkin alkuperältään bantuja. Jokainen ryhmä puhuu omaa kieltään jakautuen vielä pienempiin paikallismurteisiinsa.¹¹⁰

Tässä luvussa tarkastelen tyttöjen kohtaamia arkielämän käytännön ongelmia, mosambikilaisen kulttuurin piirteitä ja minkälaisia esteitä ne luovat koulunkäynnille. Nostan esiin tyttöjä rajoittavat sosiaaliset esteet ja kulttuurisen patriarkaalisin ilmapiirin, joka ei tue tyttöjen koulunkäyntiä. Samoin köyhyyskierre, poikia suosivat koulujen opetussuunnitelmat, kielimuuri, ammattitaidottomat opettajat ja vaarallinen koulumatka ovat merkittäviä tekijöitä tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen. Hiv- ja aids-tartuntojen nouseva määrä nuorten tyttöjen keskuudessa ja kulttuuriperinteeseen liittyvä tyttöjen aikainen naittamisikä ovat myös tekijöitä, joita ei tule sivuuttaa.

3.1 Historiallinen konteksti ja sosiaalinen muutos

Mosambikin pitkällinen ja sotaisa historia ja kilpailevien osapuolten ja ryhmien välinen jatkuva valtataistelu teki Mosambikista yhden Afrikan rauhottomimmista alueista. Sotaisan, orjakaupan varjostamana, kurjuuden ja sekasorron värittämän menneisyyden varjoja voidaan nähdä valtion nykytilanteessa. Esimerkkinä sen epävakaa historiaa ovat syksyllä 2010 Mosambikissa väkivaltaisen luonteen saaneet mellakat.

Kolonialismin taakka on jättänyt jälkeensä sukupuolten välisen jakauman, mitä ei ole onnistuttu vielä kuromaan umpeen. Portugalilaista kolonialismia seuranneen sisällissodan jälkeen koulutusohjelmia ei aloitettu tarpeeksi nopeasti, minkä vuoksi Mosambikiin on syntynyt väliinpuotoajien sukupolvi koulutuksen saralla. Konfliktien jälkeen valtiolla ei olisi ollut aikaa odottaa olojen vakiintumista, vaan opetusohjelmat olisi pitänyt saada toimintaan jo konfliktien aikana ja etenkin pakolaisleireillä, joille suurin osa lapsista

¹¹⁰ Ndege, 2007, s. 3.

päätyi. YK:n mukaan koulutus tulisi nähdä saumattomana osana kansallista toipumista ja jälleenrakentamista.¹¹¹

Nykypäivänä on vaikea puhua Mosambikista perinteisenä afrikkalaisena yhteiskuntana sen omaksumien vaikutteiden vuoksi. Perinteistä kulttuuria on muuttanut esimerkiksi islamin ja kristinuskon tulo muinaisuskontojen rinnalle, kolonialismi, kaupunkien moderni palkkakeskeinen talousmalli, länsimainen koulutussektori, urbanisoituminen, länsimainen markkinatalous ja hiv- ja aids epidemiat. Vanhat kulttuuriperinteet ja tavat ovat jo miltei unohtuneet kaupungeissa ja ovat vaarassa jäädä urbanisoitumisen ja länsimaisen markkinatalouden alle. Toisaalta ilmiö on saanut aikaan vastareaktion, jonka seurauksena vanhoja kulttuuriin iskostuneita tapoja herätellään henkiin uuden länsimaisen kulttuurin vastatoimena. Kulttuurierot kaupunkien ja maaseudun välillä ovat alkaneet kärjistyä yhä enemmän. Elämäntavat ovat muuttuneet kaupungeissa enemmän länsimaiseen suuntaan uusien kauppakeskusten rakentamisen ja urbanisoitumisen myötä, jolloin esimerkiksi perinteisesti hyvin vahvat sukulaissuhteet ovat joutuneet koetukselle ja menettäneet merkitystään.¹¹²

Länsimaisen koulutusrakenteen tulo Mosambikiin on muuttanut sille ominaista tiivistä perhekeskeistä kulttuuria. Epävirallinen perinteinen opetusmuoto on korvattu hallituksen ja lähetyskirkkojen kouluilla. Lapset viettävät suurimman osan päivästäan opettajiensa ja ikätovereidensa seurassa, jolloin vanhempien ja lasten välinen vuorovaikutus ja yhdessä vietetty aika on vähentynyt huomattavasti. Tämän seurauksena lapset ovat alkaneet vieraantua vanhempiensa ja isovanhempiensa aikaisesta kulttuurista ja alkaneet omaksua lähetyskirkkojen ja avustustyöntekijöiden mukanaan tuomia länsimaisia arvoja. Toisaalta

¹¹¹ UN, Investing in Development, *A practical plan to achieve the millennium development goals, An Overview*, 2005, s. 60.

¹¹² Ndege, 2007, s. 89.

maaseudulla asuvat lapset pitävät tiukasti kiinni perinteisestä afrikkalaisesta kulttuuriperinteestä ja sen asettamista arvoista.¹¹³

3.2 Sosiaaliset esteet ja kulttuurinen ilmapiiri

Yksi merkittävimmistä esteistä tyttöjen koulunkäynnille voidaan nähdä olevan huoltajien oman koulutuksen vähäisyys tai sen kokonaisvaltainen puute, mistä seuraa vanhempien näkemys koulutuksen merkityksettömyydestä. Mosambikissa tehdyn tutkimuksen mukaan kouluttamattomien vanhempien lapsista vain 57 % kävi koulua kun taas vastavuoroisesti vanhempien, jotka olivat käyneet peruskoulunsa vähintään yhdeksännelle luokalle asti, kaikki lapset olivat koulussa. Tutkimuksen mukaan todistettiin jatkumo: Miten pitkälle lasten vanhemmat olivat kouluttautuneet, sitä suuremmalla todennäköisyydellä myös heidän lapsensa kävivät koulua.¹¹⁴

Tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen vaikuttaa koulumatkan pituus, tyttöjen pitäminen kotona työvoimana, kuten myös epätäydellinen opetussuunnitelma, joka ei tue tyttöjen aktiivista roolia yhteiskunnan osana. Tilannetta tulee tarkastella perheiden realistisen jokapäiväisen arjen perusteella ja perheiden perustarpeiden tyydyttämisen näkökulmasta, ottaen etenkin huomioon äärimmäisestä köyhyydestä kärsivät.¹¹⁵ Samalla tyttöihin kohdistuva väkivalta ja seksuaalinen häirintä kouluissa nähdään vakavana ongelmana. Mosambik voi palkata lisää naisopettajia, muuttaa lainsäädäntöä ja uudistaa opetussuunnitelmaa, mutta lopulta ongelman juuret ovat syvällä maan kulttuuriperinnössä. Vaadittaisiin sinnikästä ja kovaa ponnistelua muuttaa ihmisten juurtuneita ajatus- ja käyttäytymismalleja.¹¹⁶

¹¹³ Ndege, 2007, s. 89.

¹¹⁴ Roby & Lambert, 2008, s. 347.

¹¹⁵ Roby & Lambert, 2008, s. 345-346.

¹¹⁶ The World Bank, Abolishing School Fees, 2009, s. 234-235.

3.2.1 Köyhyyskierre

Yksi suurimmista esteistä koulunkäynnille on taloudellinen. Koulumaksujen poistuessa vuonna 2004 peruskoulun osallistujien määrä ei noussut räjähdysmäiseen kasvuun, sillä koulusta aiheutuvat välilliset kulut olivat edelleen esteinä joillekin perheille. Välilliset kulut aiheutuvat esimerkiksi koulupukujen ja koulumateriaalien hankkimisesta.¹¹⁷ Koulumaksujen poistaminen on aiheuttanut eriäviä mielipiteitä maksujen poistamisen pitkäkantoisista vaikutuksista. Tutkijat ovat esittäneet, kuinka koulumaksujen poistamisen sijaan tehokkaampaa olisi rakentaa enemmän kouluja lähemmäs oppilaita, jolloin koulumatka olisi siedettävä ja helposti taitettavissa.¹¹⁸ Tämä toimintamalli tukisi Suomessakin käytössä olevaa ja tehokkaaksi todettua piirijakoasetusta. Mielenkiintoista on, kuinka suurin osa kunnallisista peruskouluista on poistanut koulupukupakon helpottaakseen lasten osallistumista koulunkäyntiin, mutta tämä tieto ei ole vain tavoittanut lasten vanhempia¹¹⁹. Lasten koulunkäynnin on kuitenkin todettu olevan täysin verrannollinen perheen taloudelliseen tilanteeseen. Mitä vaikeampi taloudellinen tilanne perheellä oli, sitä harvempi lapsi osallistui opetukseen.¹²⁰

Köyhyysloukku nähdään pahimpana hidasteena universaalien peruskoulutuksen aikaansaamiseksi. Köyhyysloukun pahimpana ominaisuutena on sen perinnöllisyys sukupolvelta toiselle. Köyhyysloukkuun jääneet ihmiset elävän yleensä maaseudulla, jossa maanviljelyn taloudellinen kannattavuusaste on matala, väestönkasvu on nopeaa, infrastruktuuri olematonta, ja missä arkipäivän ongelmina on puhtaan veden saanti ja tarpeellisten saniteettitilojen riittämättömyys. Maaseudun arkiaskareiden hoitamiseen vaaditaan työvoimaa ja tällaisena lapset nähdäänkin. Jos lapset laitettaisiin kouluun, arkipäivän askareet jäisivät hoitamatta. Huonoon taloudelliseen tilanteeseen ajautuneet perheet ovat täysin omillaan.¹²¹

¹¹⁷ The World Bank, *Abolishing School Fees*, 2009, s. 214-219.

¹¹⁸ The World Bank, *Abolishing School Fees*, 2009, s. 219.

¹¹⁹ Roby & Lambert, 2008, s. 349.

¹²⁰ Roby & Lambert, 2008, s. 346.

¹²¹ UN, *Investing in Development, a Practical plan to achieve the millennium development goals*, 2005, s. 32-33.

Köyhyyskierre ilmenee erityisesti sisällissodan jälkeensä jättäneiden yksihuoltajaperheiden keskuudessa. Enemmistö yksinhuoltajatalouksien perheenpäistä on kouluttamattomia naisia, jotka joutuvat hankkimaan elantonsa pääasiassa maanviljelyllä ja omaviljeltyjen tuotteiden myynnillä. Miehensä menettäneet tai miehensä jättäneeksi tulleet naiset elävät jälkikasvunsa kanssa useimmiten sukulaisten luona ja tekevät selviytyäkseen useamman alan töitä.¹²²

Köyhyysloukkuun ajautuminen on monien tekijöiden summa. Monet, käytännössä hyvän hallitusmallin omaavat valtiot ajautuvat köyhyyskierteeseen, sillä niillä ei ole tarpeeksi taloudellisia resursseja luoda riittävän kattavaa infrastruktuuria ja sitä kautta toimivia sosiaalipalveluja ja julkista hallintoa. Ilman kunnollista tieverkostoa, sähköä, terveyspalveluita, kouluja, asiaankuuluvaa palkkausta julkisella sektorilla ja informaatioteknologiaa, valtiolla on kroonisesti erittäin huono kilpailukyky. Tämänkaltaiset maat eivät houkuta ulkomaalaisia investointeja tai saa pidettyä osaavaa työvoimaa maassaan. Köyhyysloukuissa olevissa maissa onkin yleensä huomattavissa hyvin matala säästöaste, väkivaltaisia konflikteja, nopea väestönkasvu¹²³, ympäristön tuhoutumista, matala teknologinen ja tieteellinen innovaatiotaso ja hitaita uudistuksia.¹²⁴

¹²² Espling, 1999, s.134.

¹²³ Katso Liite 1.

¹²⁴ UN, Investing in Development, *A Practical plan to achieve the millennium development goals*, 2005, s. 34-35.

3.2.2 Poikia suosivat opetusmenetodit

Monet kehitysmaat ohjaavat koulussa tietoisesti tyttöjä pois matemaattisten ja tieteellisten aineiden piiristä. Pojille annetaan enemmän mahdollisuuksia vastata ja kysyä kysymyksiä, käyttää laajemmin oppimateriaaleja ja johtaa ryhmätyöskentelyä oppien johtamistaktiikoita. Tämän käyttäytymismallin jatkaminen johtaa pidempikestoiseen tyttöjen laaja-alaisen syrjintään. Syrjinnän estämisen vuoksi useat Afrikan maat ovat lanseeranneet koulutusohjelmia opettajille ja hallintoviranomaisille, mikä auttaa heitä huomioimaan herkemmin eri sukupuolten omalaatuiset tarpeet ja rohkaisemaan tyttöjä aktiivisemmän roolin ottamiseen koulussa.¹²⁵ Tytöt oppivat kyseisen syrjäanvetäytyvän roolin, kun naiset ja tytöt esitetään koulukirjoissa passiivisina, käslyalaisina ja alempiarvoisina miehiin nähden. Miestä kuvataan koulukirjoissa johtajana, älykkäänä ja dominoivana osapuolena.¹²⁶

Tyttöjä tulisi erityisesti rohkaista ottamaan dominoivampi ja aggressiivisempi rooli koulussa. Tähän tytöt tarvitsisivat vahvan roolimallin, kuten esimerkiksi naisopettajan. Tyttöjen olisi myös hyvä nähdä naisia osana yhteiskunnan päätöksiä tekevissä poliittisissa toimielimissä ja johtoasemissa, jotta heillä olisi roolimalleja joihin samaistua ja jotka motivoisivat heitä pysymään koulussa. Roolimallien olemassaolo on tärkeää, jotta tytöt näkisivät koulutuksellaan olevan tulevaisuuden aspektin ja että se voi viedä johonkin. Naisopettajat tarjoaisivat ensimmäisen konkreettisen roolimallin nuorille tytöille kodin ulkopuolella.

Opetussuunnitelman uudistaminen oli erityisen tärkeää portugalilaisen kolonialismin hallintokauden jälkeen. Vanhemmat eivät voineet nähdä koulutusta tarpeellisena, jos opetussuunnitelma ei vastannut oppilaiden todellisia tarpeita. Esimerkiksi kolonialismin aikana ongelmana oli, että lapset osasivat paikallista 10 000 kilometrin päässä

¹²⁵ UN, Investing in Development, *A practical plan to achieve the millennium development goals, An Overview*, 2005, s. 59.

¹²⁶ Ibid.

Portugalin ja Espanjan välillä sijaitsevan Tejo-joen, mutta heillä ei ollut aavistustakaan siitä, minkä niminen vuori tai joki oli kymmenen kilometrin päässä heidän omasta kotikylästään.¹²⁷

3.2.3 Kielimuuri

Kielimuuri on olennainen este opetukselle. Jokaisella Mosambikin etnisellä ryhmällä on oma kielensä jakautuen vielä sisäisesti useampiin murteisiin. Suurimmalla osalla kielistä on kuitenkin yhteinen bantu alkuperä. Portugalin ollessa virallinen hallinto- ja opetuskieli lasten on vaikea omaksua oppimaansa, sillä portugali on vieras kieli 98 %:lle mosambikilaisista¹²⁸. Frelimo yritti syrjäyttää portugalilaisen aseman maan virallisena kielenä itsenäistymisen jälkeen, mutta tämä jäi yritykseksi, sillä Mosambikista ei löytynyt yhtä, muita bantukieliä dominoivaa kieltä, jonka kaikki ryhmät olisivat olleet valmiita omaksumaan.¹²⁹

1990-luvulla Mosambikissa aloitettiin kokeilu kaksikielisen opetuksen toteuttamisesta. Kaksikielisen opetuksen uskotaan parantavan merkittävästi opetuksen laatua ja sen avulla uskotaan saavutettavan lasten tarpeet paremmin kuin yksikielisen opetuksen. Kokeilulla haluttiin ottaa selvää nousisiko ensiopetukseen osallistuvien lasten määrä ja pienentyisikö koulunsa keskenjättäneiden lukumäärä, jos koulussa käytettäisiin opetuskielenä portugalilaisiin sijaan lasten omaa äidinkieltä. Opettajien mukaan kaksikielisen opetuksen käyttöönotto hyödytti sekä oppilaita että opettajia, kun kanssakäyminen oppilaiden ja opettajien välillä oli mahdollista. Oppilaita kutsuttiin koulussa myös etunimillä eikä opiskelijanumeroilla, mikä periytyy katolisesta opetuksesta, kuten tavallisissa kouluissa. Kaksikielistä koulua neljänteen luokkaan asti käyneiden lasten määrässä voitiin nähdä eroja. Neljännelle luokalle selvinneiden tyttöjen määrä oli 11 prosenttia korkeampi kuin samaista koulua käyvien poikien. Samoin tyttöjen määrä neljännen luokan läpäisseistä oli

¹²⁷ Isaacman, 1978, s. 72.

¹²⁸ Benson, 2000, s. 149.

¹²⁹ Ndege, 2007, s. 5.

kansalliseen keskiarvoon verrattuna 39 prosenttia korkeampi kaksikielisissä kouluissa. Kaksikielisen koulutuksen voidaan nähdä hyödyttävän erityisesti tyttöjä ja auttavan heitä pysymään koulussa tavallista keskiarvoa pidempään. Kaksikielistä koulua käyvät tytöt suoriutuivat kursseista myös poikia paremmin arvosanoin.¹³⁰ Nykyään jokaisessa maakunnassa on kaksi koulua, jotka kokeilevat kaksikielisen opetuksen tehokkuutta.¹³¹

3.2.4 Ammattitaidottomat opettajat ja ongelmat luokissa

Kansainvälisten tutkimusten, joissa tutkittiin kehitysmaiden oppilaiden tiedon sisäistämistä ja oppimista matemaattisissa aineissa ja lukemisessa, tulosten taso oli kaukana muista OECD¹³² maista. Testitulokset osoittavat, että vaikka lapset kävisivät koulussa, he eivät välttämättä opi siellä käytännössä mitään.¹³³ Lasten oppimistuloksiin vaikuttavat ratkaisevasti pätemättömien opettajien suuri määrä ja kelvottomat opetustilat.

Kysyntä päteville opettajille kasvaa Mosambikissa kiihvasta vauhtia koulujen lisääntyvien oppilasmäärien lomassa. On yleistä, että virat täytetään epäpätevillä opettajilla. Vuonna 2008 Maailman Pankin tekemän tutkimuksen mukaan 44 prosentilla Mosambikin peruskoulun opettajista ei ollut kunnollista koulutusta työhönsä. Ongelmana on myös ammattitaitoisten opettajien haluttomuus muuttaa maaseudulle, jolloin pätevien opettajien keskuudessa tavataan kaupungeissa jopa työttömyyttä. Samalla suurin osaa maaseudun kouluista pyörii epäpätevien opettajien voimalla. Maaseudun opettajien opetusmetodeja tai opetuksenlaatua on vaikea valvoa huonojen kulkuyhteyksien vuoksi, mikä johtaa oppilaiden heikkoihin oppimistuloksiin. Hallitus on yrittänyt ratkaista kyseistä ongelmaa

¹³⁰ Benson, 2000, s. 149–158.

¹³¹ Mulkeen & Chen, 2008, s. 75.

¹³² OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) eli Kansainvälisen yhteistyön ja kehityksen järjestö.

¹³³ UN, Investing in Development, *A practical plan to achieve the millennium development goals*, An Overview, 2005, s. 3.

tarjoten maaseudulle muuttaville ammattitaitoisille opettajille bonuksia, mitkä eivät kuitenkaan ole ratkaisevan isoja ollakseen vastaus kyseiseen ongelmaan.¹³⁴

Työttömyyttä opettajien keskuudessa aiheuttaa myös lainpykälä, joka edellyttää opettajia jäämään opettamaan siihen maakuntaan, jossa hän on saanut opettajankoulutuksensa. Tavallisesti uusien opettajien rekrytointi on toiminut melko automaattisesti, mutta jotkut kunnat ovat kohdanneet vakavia taloudellisia ongelmia, eikä heillä ole ollut varaa palkata kaikkia kuntansa vastavalmistuneita opettajia. Heillä voi myös olla liikaa opettajia tarpeeseensa nähden, kuten esimerkiksi pääkaupunkiseudulla. Hallitus on yrittänyt löytää ongelmaan ratkaisua pyytämällä jokaiselta kunnalta vuosittaisen raportin oman kuntansa opettajien tarpeesta tai ylijäämästä muutamaa kuukautta ennen opettajien valmistumista, jotta se voisi jakaa valmistuneet opettajat heitä tarvitseviin maakuntiin mahdollisen tasaisesti ja ratkaista siten opettajien työttömyysongelman.¹³⁵

Ongelmaan ei ole kuitenkaan olemassa helppoa ratkaisua, sillä esimerkiksi suuri osa juuri valmistuneista naisopettajista on haluttomia muuttamaan maaseudulle, koska heidän on vaikeampaa löytää sieltä mahdollista aviomiestä - eikä palkkakaan ole merkittävästi suurempi verrattuna kaupunkiin. Tämän seurauksena kouluttamattomien opettajien määrän ero on merkittävä kaupunkien ja maaseudun välillä. Esimerkiksi pääkaupunki Maputossa vain 8 prosenttia opettajista oli epäpäteviä työhönsä, kun taas maaseudulla Niassassa¹³⁶ luku oli vastaavasti 62 prosenttia.¹³⁷

Lasten koulumenestyksen on todettu olevan suoraan verrannollinen opettajien pätevyYTEEN. Lasten koulumenestystä ja oppimista on arvioitu järjestetyillä kokeilla. Tosin tulee ottaa huomioon, että koetulokset eivät ole välttämättä täysin luotettavia, sillä

¹³⁴ Mulkeen & Chen, 2008, s. 91.

¹³⁵ Mulkeen & Chen, 2008, s. 82–85.

¹³⁶ Katso Liite 3.

¹³⁷ Mulkeen & Chen, 2008, s. 82–85.

maaseudulla sijaitsevien koulujen opettajien työskentelytapoja on erittäin vaikea seurata, ja vanhempien ja rehtorin painostus saattaa vaikuttaa merkittävästi julkaistuihin koetuloksiin. Voidaan olettaa, että luotettavampia ja puolueettomampia tutkimustuloksia lasten oppimisesta saadaan SACMEQ¹³⁸in ja Maailman Pankin tekemistä tutkimuksista. Tutkimustulokset osoittavat kuitenkin samaa kuin lasten omat koetuloksetkin. Maaseudulla lasten koulumenestys on heikompaa kaupunkien kouluihin verrattaessa. Maaseudulla asuvat lapset, jotka eivät saa opetusta ammattitaitoiselta opettajalta, ovat merkittävästi heikompia lukemisessa ja matematiikassa ja heillä tavataan enemmän oppimisvaikeuksia.¹³⁹

Eron tyttöjen koulumenestyksessä maaseudun ja kaupungin välillä voi nähdä selvästi vertailemalla luokkansa uusijoiden ja loppuun kävijöiden määriä kunnittain¹⁴⁰. Esimerkiksi vuonna 2003 pääkaupungissa, Maputossa tyttöjen valmistumismäärä peruskoulun alemmilta luokilta oli 96,7 prosenttia, kun taas kaikista pohjoisimmassa kunnassa, Cabo Delgadossa¹⁴¹ vastaava luku oli vain 20 prosenttia.¹⁴²

Jotta peruskoulutuksen ammattitaitoisten opettajien lukumäärä pysyisi kasvavien oppilasmäärien mukana, opettajia tulisi valmistua joka vuosi opettajankoulutuksesta yli kolme tuhatta. Katoa peruskouluopettajien määrissä aiheuttaa aids ja jatkokouluttautuminen toisen asteen opettajiksi. Tuhansien uusien opettajien kouluttaminen vuosittain nähdään melko mahdollisena tehtävänä, minkä seurauksena suurin osa uusista opettajista peruskouluissa tulee olemaan ammattitaidottomia.¹⁴³

¹³⁸ SAQMEC eli Southern and Eastern Africa Consortium for Monitoring Educational Quality.

¹³⁹ Mulkeen & Chen, 2008, s. 85–86.

¹⁴⁰ Katso Liite 2.

¹⁴¹ Katso Liite 3.

¹⁴² Valerio, Alexandra 2003, *Mozambique, School Fees, Primary School Enrollment and Retention*, [http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1120841262639/ch4_mozambique.pdf]. Luettu 4.5.2011.

¹⁴³ Mulkeen & Chen, 2008, s. 79–80.

Kouluttamattomien opettajien lisäksi lasten oppimista ei helpota, jos koululla ei ole tarjota kunnollista oppimisympäristöä oppilaille. Suuri osa kouluista toimii vieläkin ulkoluokkahuoneina ilman pulpetteja tai tarvittavia oppimismateriaaleja. Vuonna 2009 luokkahuoneiden pulaa voitiin kutsua jo krooniseksi.¹⁴⁴ Opettajat ja oppilaat ovat täysin säään armoilla luokkahuoneiden vuotavien kattojen tai kattojen kokonaisen puutteen vuoksi. Esimerkiksi rankkasateen yllättäessä kaikki oppilaat joudutaan lähettämään kotiin.

SACMEQin suorittaman kyselyn mukaan useilla Saharan eteläpuolisilla mailla, Mosambik mukaan luettuna, oli suuria ongelmia oppimismateriaalien hankinnassa. Raportin mukaan puolet kuudennen luokan oppilaista myönsi, ettei heillä ollut yhtään kirjaa luokkahuoneessaan. Jopa 25–40 prosenttia opettajistakin kertoi, etteivät he omistaneet edes yhtä kirjaa tai minkäänlaista opetusmateriaalia opettamistaan aineista. Koulurakennusten yleiskunto oli myös arveluttava, sillä vain 13 prosenttia niistä luokiteltiin hyväkuntoisiksi.¹⁴⁵

Alkeellisten opiskeluolojen lisäksi oppilaiden oppimista vaikeuttavat suuret luokkakoot. Kaupungeissa luokkakoot pyritään rajoittamaan noin kuuteenkymmeneen oppilaaseen, mutta maaseudulla luokkakoot nousevat helposti yli kahdeksankymmenen per opettaja.¹⁴⁶ Mosambikilaiset nostavat mielellään esiin suuret luokkakokonsa lisärahoituksen toivossa. Lisärahoitusta ei kuitenkaan nähdä merkittävänä ja juurikaan eroa tekevänä nykyisiin oppimistuloksiin, jos luokan oppilasmäärät vähentyisivät viidellätoista oppilaalla, noin 75:stä 60:neen oppilaaseen per luokka.¹⁴⁷ Maaseudulla ei voida myöskään olettaa opettajien pystyvän keskittymään täysin oppilaiden henkilökohtaisiin oppimistarpeisiin, sillä usein yksi opettaja joutuu opettamaan kahta eritasoista luokkaa yhtä aikaa opettajien

¹⁴⁴ The World Bank, *Abolishing School Fees in Africa*, 2009, s. 224-229.

¹⁴⁵ UNESCO, *Regional Overview: Sub-Saharan Africa*, 2008, s. 7.

¹⁴⁶ Fox, 2008, s. 142.

¹⁴⁷ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

puutteen vuoksi. Maaseudulla keskimääräisen koulun oppilasmäärä on noin 100–200 oppilasta, mutta pääkaupunkiseudulla määrä nousee jopa 1600 oppilaaseen, jolloin opettajat joutuvat opettamaan lapsia vähintään kolmessa eri vuorossa aamuvarhaisesta iltaan asti. Hyvin aikaiset tai liian myöhäiset luokkien opetusajat lisäävät myös koulun keskenjättäneiden määrää, jos riski koulumatkalla mahdollisesti sattuvista välikohtauksista kasvaa taitettavan koulumatkan ajankohdan vuoksi.¹⁴⁸

3.2.5 Koulumatkan vaarat

Osasy tyttöjen pitämisessä koulun ulkopuolella on yksinkertaisesti liian pitkä koulumatka. Ongelma ilmenee etenkin maaseudulla, sillä tyttöjä pelätään lähettää yksin kävelemään pitkää koulumatkaa aamuyön pimeinä tunteina. Riskinä nähdään fyysinen tai seksuaalinen väkivalta ja uhka lasten joutumisesta sisäelinten metsästäjien kynsiin nähdään todellisena. Tyttöjä pidettiin poissa koulusta kolme kertaa useammin kuin poikia vanhempien pelätessä tyttöihin kohdistuvaa seksuaalista häirintää ja tyttöjen ajautumista prostituoiduiksi. Yleensä seksuaalisen häirinnän taustalla on lasten oma opettaja. Kyseiseen koulumatkaan pitäisi myös varata useita tunteja päivästä, kuten myös hyvät kengät kävellä, joihin kaikilla perheillä ei ole yksinkertaisesti varaa. Kattavalle sosiaaliturvalle olisi siis kysyntää äärimmäisessä köyhyydessä asuvien keskuudessa. Maaseudun lasten koulunkäyntiaktiivisuus johtuen edellä mainituista syistä oli noin 10 prosenttia alempi verrattuna kaupungissa asuviin lapsiin.¹⁴⁹

Seksuaalinen häirintä vastakkaista sukupuolta olevien luokkatovereiden tai miesopettajien toimesta onkin tyttöjen kohdalla usein syy koulun keskenjättämiselle. Esimerkiksi Kamerunissa 27 prosenttia haastatelluista tytöistä myönsi avoimesti olleensa seksuaalisessa kanssakäymisessä miesopettajansa kanssa.¹⁵⁰ Vaikka koulunsa

¹⁴⁸ Mulkeen & Chen, 2008, s. 87–88.

¹⁴⁹ Roby & Lambert, 2008, s. 347.

¹⁵⁰ UN, Investing in Development, *A practical plan to achieve the millennium development goals, An Overview*, 2005, s. 59.

aloittaneiden sukupuolinen jakauma alkaa olla jo melko tasainen, ero poikien ja tyttöjen välillä koulunkäyntiaktiivisuudessa näkyy selvästi peruskoulun jälkeen. Murrosikään tullessa suurin osa tytöistä jättää koulunsa kesken, mikä näkyy Mosambikissa tyttöjen määrän romahtamisella toisen asteen koulutuksessa. Tämän vuoksi naisia ei oikeastaan nähdä päätöksiä tekevissä hallinnollisissa elimissä.¹⁵¹

Kysyttäessä professori Tuomas Takalan ja Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Maija Hakulisen henkilökohtaisia mielipiteitä suurimmasta syystä tyttöjen koulun keskenjättämiselle, Takala ja Hakulinen, jotka tuntevat ja ovat nähneet Mosambikin tilanteen itse, mainitsivat juuri turvattoman koulumatkan ja tyttöjen fyysisen turvattomuuden tunteen koulussa. Takala kiteyttää: ”Tyttöjen tullessa murrosikään koulussa tai koulumatkoilla tapahtuu asioita, joista kuka tahansa vanhempi, oli vanhempi sitten valistunut tai ei, takapajuinen tai traditionaalinen, on sitä mieltä, että jos tämä on koulutuksen hinta, niin se ei ole sen arvoista. Asia on pikku hiljaa noussut tabusta agendalle samalla tavalla kuin hiv ja aids aikaisemmin. Mosambikin eri sektorisuunnitelmat tunnustavat nykyään tämän ongelman, ja että asialle tulisi tehdä jotakin. Uskoisin, että vaikka tämä ei ole mikään isoin tekijä, niin tämä on todella merkittävä henkilökohtaisella tasolla.”¹⁵²

¹⁵¹ Da Silva, 2000, s. 83.

¹⁵² Takala, haastattelu, 18.4.2011.

3.3 Kulttuurisidonnainen patriarkalisuus

“En tehnyt mitään, viljelin vain maata ja huolehdin kotitaloudesta. En siis mitään”
(naimissa oleva nainen, 45v., 7 lasta kotona)¹⁵³

Mosambikin perustuslain artiklojen 66 ja 67 mukaan naiset ja miehet ovat lain edessä tasa-arvoisia, eikä ketään tulisi syrjiä sukupuolen tai ihonvärin vuoksi koskien kaikkia elämän osa-alueita. Tästä huolimatta naisiin kohdistuu syrjintää yhteiskunnan yleisissä menettelytavoissa, paikallishallinnossa ja käytännön tilanteissa. Esimerkiksi perimysjärjestys Mosambikissa ei vielääkään suosi jäljelle jäävää leskeä. Aviomiehen kuollessa perimysjärjestys on seuraava: lesken pojat, kuolleen aviomiehen isä, isoisä, veljet ja heidän jälkeläisensä ja vasta sitten leski.¹⁵⁴

3.3.1 Perhe instituutiona, avioliitto päämääränä

Perhe on keskeinen instituutio Mosambikissa. Se ei ole vain biologinen yksikkö, vaan se voidaan nähdä sekä sosiaalisena että taloudellisena organisaationa, jossa jokaisella perheenjäsenellä on tarkka ja määrätty paikkansa sukupuolensa ja ikänsä perusteella. Vanhamallinen ajattelutapa suvunjatkamisesta elää yhä varsinkin maaseudulla, minkä vuoksi tärkeimpänä tekijänä yhteiskunnan kasvulle ja kehitykselle nähdään jälkikasvun tuottaminen. Perhekeskeisen ajattelun seurauksena avioliitto on mosambikilaisille yksi elämän tärkeimmistä päämääristä.¹⁵⁵

Avioliiton tärkein tehtävä on tuottaa jälkeläisiä ja mitä enemmän jälkeläisiä avioliitto tuottaa, sitä parempiosaisena perhe nähdään. Osakseen lasten hankinnassa on siis kyse kasvojensa säilyttämisestä yhteiskunnan edessä, jolloin lapseton avioliitto nähdäänkin epäonnistumisena, mistä johtuen moniavioisuus on sallittua miesten osalta. Useampien

¹⁵³ ”I wasn’t doing anything, I was just farming. I was only doing the domestic chores, I wasn’t doing anything.” Espling, 1999, s. 150.

¹⁵⁴ Da Silva, 2000, s. 38–42.

¹⁵⁵ Ndege, 2007, s. 77.

lasten hankinta nähdään myös edullisena tulevana työvoimana perheen kotitalouden hoidossa. Moniavioisuuden ilmenemiseen vaikuttaa myös korkea lapsikuolleisuus, jolloin suurin osa lapsista ei selviä aikuisikään asti. Suurimmalle osalle perinteisissä yhdyskunnissa eläville mosambikilaisille on järkeenkäypää, että mitä enemmän jälkeläisiä tuotetaan, sitä suuremmalla todennäköisyydellä ainakin muutama heistä selviää aikuisikään asti. Avioerot ovat harvinaisia, sillä muinaisuskon ja vanhan perimätiedon opetusten mukaan avioero tuottaa häpeää sekä morsiamen että sulhasen perheelle, ja osoittaa epäonnistumista avioliitossa sekä instituutiona että vakauden säilyttäjänä.¹⁵⁶

3.3.2 Tyttöjen varhainen avioliitto

Tyttöjen naittamisikä ja koulunkeskeytykset ovat selvästi yhteydessä toisiinsa, sillä tytöt voidaan naittaa jo jopa 13–14-vuotiaina. Tytöt ovat kuitenkin tietysti mielessä haluttuja lapsia, sillä Mosambikissa morsiamen perhe on oikeutettu saamaan taloudellista korvausta tulevan sulhasen perheeltä ja samalla kun tytär saadaan naitettua, perheeltä vähenee myös yksi syötettävä suu. Korvaus on hyvitys siitä työvoimasta, jonka morsiamen perhe työssä menettää. Kyseinen korvaus maksetaan yleensä karjana, jolloin tyttöjä pidetään tietynlaisena välineenä perheen taloudellisen tilanteen kohentamiseksi. Tyttöjen aikaisen avioitumisiän vuoksi koulunkäyntiä ei nähdä yhtä tarpeellisena kuin kotitaloustaitojen opettelemista. Tyttöjen odotetaan viettävän enemmän aikaa äitiensä ja isoäitiensä kanssa kotitaloustöiden parissa verrattuna perheen poikiin. Tämän nähdään helpottavan tyttöjen sopeutumista teini-iässä tai jopa aiemmin solmittavan avioliiton tuomiin velvollisuuksiin. Vanhat suusta suuhun ja sukupolvelta toiselle kulkevat tarinat ja myytit viittaavat vertauksillaan juuri tyttöihin kotitöiden suorittajina. Ahkera ja työteliäs tytär on ylpeyden aihe koko perheelle yhteiskunnassa, jossa työntekoa kotipiirissä pidetään korkeassa arvossa.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Ndege, 2007, s. 79–81.

¹⁵⁷ Ndege, 2007, s. 80–84.

Perinteen mukaan sukupuolten väliset tehtävät ovat jakautuneet luonnollisella tavalla: mies käy yleensä töissä, jolloin naisen harteille jää maatalouden ja kodinhoito. Naiset ovatkin käytännössä vastuussa suurimmasta osasta Mosambikin maatalouden tuotannosta. National Demographic Surveyn mukaan 1990-luvulla naisten osuus maataloustyövoimasta oli yli 50 prosenttia, vaikka tosiasiassa luvut ovat paljon korkeammat.¹⁵⁸ Vaikka nainen nähdäänkin Mosambikissa perinteisesti kotona, on hän tosiasiassa perheenpää, joka on vastuussa maanviljelystä ja kodinhoidosta. Yleensä perheen isoäiti on koko perhekunnan pää, jolla on suurin päätäntäoikeus siihen, millä lailla perheen talous hoidetaan.¹⁵⁹

Joissakin provinseissa tyttöjen sukukypsyyden saavuttaminen nähdään tietynlaisena riittinä naiseuteen, minkä vuoksi tyttöjen odotetaan jäävän pois koulusta ja keskittyvän tulevan puolison etsintään.¹⁶⁰ Ongelmana perinteisessä Mosambikilaisessa kulttuurissa ja varsinkin maaseudulla asuvilla on tyttöjen näkeminen yksilöteisesti vain tulevina vaimoina ja äiteinä. Tyttöjä ei nähdä koulutettuina työtä tekevinä naisina vaan sukunsa jatkajina, jolloin koulutusta ei nähdä tarpeellisena.

¹⁵⁸ Da Silva, 2000, s. 21-23.

¹⁵⁹ Ndege, 2007, s. 88.

¹⁶⁰ The World Bank, *Abolishing School Fees in Africa*, 2009, s. 217.

3.4 Aidsille menetetty sukupolvi

”Mosambikin aikuisten hiv prevalenssin ollessa noin 20 prosenttia, melkein joka perheessä on joku hiviä sairastava.”¹⁶¹

Hiv- ja aids-tartuntojen määrät ovat Saharan eteläpuolisessa Afrikassa maailman korkeimmat. Tämä merkitsee tulevaisuudessa vakavaa ongelmaa koko eteläisen Afrikan infrastruktuurin kehitykselle.¹⁶² Arvioiden mukaan epidemia hidastuttaa vuosittaista talouskasvua vähintään noin yhdellä prosenttiyksiköllä.¹⁶³ Vuonna 2001 UNAIDSin raportin mukaan 80 prosenttia lapsista, jotka olivat menettäneet joko toisen tai kummatkin vanhempansa aidsin vuoksi asuivat Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Aids-orpoja arvioitiin olevan noin 11 miljoonaa ja noin puolessa Mosambikin kotitalouksissa asui ainakin yksi perheeseen kuulumaton orpo lapsi.¹⁶⁴

Vuonna 2001 19 prosentilla Mosambikin koko populaatiosta oli hiv-tartunta ja aids-orvoiksi tulleita (0-14-vuotiaita) arvellaan olleen noin 420,000¹⁶⁵. Epidemian näkyvin muoto koulutukseen liittyen onkin kouluun ilmoittautuvien lasten määrän romahtaminen.

Orvot varttuvat ilman vanhempien tukea ja turvaa, jolloin ihmisoikeuksien toteutuminen heidän kohdallaan on miltei mahdotonta. Suurin osa näistä lapsista syrjäytyy, jää koulutuksen ulkopuolelle ja heidän riskinsä joutua prostituution uhreiksi tai lapsityövoimaksi on tavallista korkeampi.¹⁶⁶ Maailman Pankki on raportoinut, kuinka suurin osa orvoista kärsii usein aikuisiällä seuraavista ongelmista: psykologisista vaikeuksista, riittämättömästä koulutuksesta, nälänhädästä ja väkivallalle altistumisesta.¹⁶⁷ Kansainväliset apujärjestöt ovat esittäneet huolensa, kuinka aids-orvoista, jotka syrjäytyvät täysin yhteiskunnasta, ja joilla ei ole mahdollisuutta toimivaan

¹⁶¹ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

¹⁶² UNAIDS, *Report on the global HIV/AIDS epidemic*, 2002, 8-22.

¹⁶³ Fox, 2008, s. 233.

¹⁶⁴ UNAIDS, *Report on the global HIV/AIDS epidemic*, 2002, 133-135.

¹⁶⁵ UNAIDS: *Report on the Global HIV/AIDS epidemic* 2002, 2002, s. 190.

¹⁶⁶ UNAIDS, *Report on the global HIV/AIDS epidemic*, 2002, 133-135.

¹⁶⁷ Fox, 2008, s. 224.

sosiaalihuoltoon, tulee niin sanottu ”menetetty sukupolvi”.¹⁶⁸ Mosambikin aids-orpojen lukumäärä onkin yksi maailman korkeimmista.¹⁶⁹

3.4.1 Riittämättömät varat ja tehoton preventio

Aidsin vastaiseen taisteluun tarvittavat varat eivät ole vielä kukaan riittävät. Vuonna 2004 hivin ja aidsin ehkäisevään työhön kehitysmaissa investoitiin kuusi miljardia dollaria, mikä on UNAIDSin mukaan vain puolet siitä summasta, joka vaadittaisiin vuonna 2005 ja kolmannes siitä, mikä tarvittaisiin vuonna 2007 ottaen huomioon taudin kiihtyvän leviämisen ja meneillään olevien projektien tehottomuuden. Toisaalta varojen tehokkaassa suuntaamisessa ongelmaksi nousee konkreettinen poliittisen johdon puute, tehoton hallinto, heikot terveystalvelut ja kouluttamaton henkilökunta.¹⁷⁰ Mosambikin hiv-tartuntojen määrä on kaksinkertainen verrattuna muihin Saharan eteläpuolisen Afrikan maiden keskiarvoon. Mielenkiintoista on, kuinka pandemia saapui Mosambikiin myöhemmin kuin sen naapurimaihin, mutta se leviää sitäkin nopeammin.¹⁷¹

Huolestuttavaa on, kuinka lisääntyvät tartuntatapaukset osoittavat prevention tehottomuuden ja riskialttiiden käyttäytymismallien muuttumattomuuden. Hivin ja aidsin leviäminen on ensisijaisena uhkana tulevaisuuden talouskasvulle ja lisää perheiden riskiä joutua köyhyyskierteeseen. Nuorten tyttöjen sairastuessa riski taudin leviämisestä heidän lapsillensa raskauden aikana kasvaa, mikä tekee tytöistä taudin kantajia.

Arvioitaessa voisiko Mosambikin korkeiden hiv-tartuntamäärien välillä ja katolisen kirkon vahvalla asemalla ja sen syntyvyyden säännöstelyn vastaisella mielipiteellä olla yhteys, Suomen Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Maija Hakulisen vastaus on

¹⁶⁸ UNAIDS, *Report on the global HIV/AIDS epidemic*, 2002, 133-135.

¹⁶⁹ Fox, 2008, s. 225-226.

¹⁷⁰ UN, *Combating AIDS in the Developing World*, 2005, s. 24.

¹⁷¹ Fox, 2008, s. 215.

negatiivinen: ”Tottahan se on, että varsinkin katolinen kirkko suhtautuu ehkäisyyn torjuvasti, mutta kondomista ja ehkäisystä puhutaan kouluissa tukioppilastoimintamme avulla aidsin ehkäisyvälineenä, ei syntyvyyden säännöstelyn, minkä katolinen kirkko on hyväksynyt. Lopulta on kyse vain asian tarjoilemisesta erilaisessa paketissa.”¹⁷² Voi siis olettaa, että syy hivin vilkkaaseen leviämiseen löytyy riittämättömästä seksuaalivalistuksesta ja informaatiokatkoista.

Varakkuus ei kulje käsi kädessä tiedon kanssa, sillä Sofalan¹⁷³ maakunnassa, jossa Mosambikin köyhyysaste on alhaisin, on sitä vastoin korkein hiv- ja aids tartuntojen esiintymistiheys. Aids nähdään etenkin nuorten naisten ongelmana: 20–24-vuotiailla naisilla on nelinkertainen riski sairastua aidsiin verrattuna saman ikäluokan miehiin. 15–19-vuotiailla tytöillä riski on kolminkertainen, mistä johtuen noin 58 prosenttia hiv-tartunnan saaneista onkin naisia.¹⁷⁴ Vuonna 2001 Mosambikin 15–49-vuotiaista 13 prosentilla oli jo tartunta ja koko populaatiosta 19 prosentilla.¹⁷⁵

3.4.2 Aidsin vaikutus tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen

Hiv-tartunta aiheuttaa yleensä käytännön ongelmien kautta köyhyyskierteen. Tartunnan jälkeen kansalainen joutuu yleensä työkyvyttömäksi, mikä luo taas ongelman tarvittavien lääkkeiden hankintaan. Työkyvyn menettämisestä ja lääkkeiden hinnasta johtuen perheen riski joutua pitkälliseen köyhyyskierteeseen kasvaa, minkä seurauksena perheen työkykyiset lapset otetaan pois koulusta kulujen leikkaamiseksi ja pitämään huolta perheen elättämisestä.¹⁷⁶ Kulujen taustalla ovat yleensä koulusta aiheutuvat välilliset kulut, kuten kouluun kävelyyn tarvittavien kenkien ja koulupukujen hankinta. Koulumaksujen poistamisen ja valtion kustantamien ilmaisten koulumateriaalien jälkeen suurimmassa osassa kouluja koulupukupakkokin poistettiin. Tieto ei ole kuitenkaan

¹⁷² Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

¹⁷³ Katso Liite 3.

¹⁷⁴ Fox, 2008, s. 217-232.

¹⁷⁵ UNAIDS, *Report on the global HIV/AIDS epidemic*, 2002, 190.

¹⁷⁶ Fox, 2008, s. 15.

tavoittanut kaikkia vanhempia tarpeeksi tehokkaasti ja siksi koulupuvun hankinta nähdään vieläkin esteenä lapsen kouluun laittamiselle.

Jos Mosambikin kasvavaan aids ongelmaan ei löydetä ratkaisua, se tulee väistämättä näkymään lisääntyvänä osaavan ja koulutetun työvoiman puutteena.¹⁷⁷ Osaamaton ja kouluttamaton väestö taas synnyttää hyvin epävarman tulevaisuuden ennusteen maan taloudellisesta ja sosiaalisesta vakaudesta.

Vuonna 2010 Mosambikin hiv-tartuntojen määrän uskotaan nousevan kahteen miljoonaan. Tartunnat ovat yhteydessä työvoiman liikkuvuuteen ja tästä syystä korkeimmat tartuntatapausten luvut ovat nähtävillä kaupungeissa ja kunnissa, joissa työvoiman liikkuvuus on suurta. Riskiryhmänä ovat etenkin nuoret naiset, jotka saavat usein tartunnan vanhemmilta miehiltä, jotka ovat suojaamattomassa sukupuoliyhteydessä useiden nuorempien kumppanien kanssa. Ugandassa tartuntatapauksien esiintymistiheyttä on saatu rajoitettua sinnikkäiden ponnistelujen avulla kouluttaen väestöä taudin haitoista ja sen leviämisestä. Samoin keski-ikäiset miehet on saatu vähentämään seksuaalipartneriensä määrää ja heitä on rohkaistu kondomin käyttöön.¹⁷⁸ Ugandan tapauksen positiiviset tulokset luovat myös toivoa Mosambikin tilanteeseen, vaikka sen tartuntatapaukset ovatkin nousussa. Jos on kuitenkin todistettu, että tehokkaalla koulutuksella ja preventiokampanjoilla voi muuttaa kehityksen suuntaa, niin miksei Mosambikin tilannekin voisi parantua tulevien vuosien aikana.

Epidemian näkyvin muoto on peruskoulutukseen ilmoittautuneiden lasten määrällinen väheneminen. Lapset joutuvat jäämään kotiin huolehtimaan sairaista vanhemmistaan, nuoremmista sisaruksistaan ja menemään töihin pitääkseen huolta perheensä taloudellisesta tilanteesta. Koulusta aiheutuneet kustannukset ovat ensimmäisinä

¹⁷⁷ FOX, 2008, s. 15.

¹⁷⁸ FOX, 2008, s. 213-215.

karsittavien kulujen listalla. Osa lapsista on myös itse saanut tartunnan, jolloin on mahdollista, että he eivät selviä peruskoulun loppuun ilman kunnollista terveydenhuoltoa. Epidemian levinneisyys vaikuttaa myös suoranaisesti opetuksen tasoon, kun moni opettaja menehtyy tautiin tai heidän sairastelunsa takia joudutaan hankkimaan epäpäteviä sijaisia. Sijaisten hankinta ja uusien opettajien jatkuva kouluttaminen on myös taloudellisesti vahingollista opetukselle määrätulle budjetille.¹⁷⁹

4. TOIMENPITEET TYTTÖJEN KOULUTUKSEN EDISTÄMISEKSI

Mosambikiin on virrannut sisällissodan jälkeen paljon ulkopuolista kansainvälistä apua, eikä se ole ollut pelkästään positiivista, sillä Mosambikin koko koulutussektori on tullut täysin riippuvaiseksi kehitysyhteistyörahoituksesta. Vuonna 2000 ulkopuolinen apu kattoi 28 prosenttia Mosambikin koko koulutussektorin budjetista¹⁸⁰. Apua on tullut yli puolelta sadalta järjestöltä, jotka ovat rahoittaneet satoja eri kehitysprojekteja. Avun suuri määrä on ollut liikaa Mosambikin paikallishallinnolle. Esimerkiksi opetusministeriössä on ollut vakavia ongelmia asettaa koulutusohjelmilleen pääprioriteetteja ja löytää ammattitaitoa ja osaamista taloudellisten resurssiensa tasa-arvoiseen jakamiseen.¹⁸¹

Tarkastelen tässä luvussa Mosambikin valtion omia ja myös kahden suurimman avustusorganisaation, Unescon ja Maailman Pankin kehitysprojekteja koulutuksen osalta sekä nostan esiin Suomen ja Mosambikin välisen pitkän kehitysyhteistyön Kirkon Ulkomaanavun projektien kautta. Kerron Kirkon Ulkomaanavun kehitysyhteistyön ja sen projektien luonteesta Suomen Kirkon Ulkomaanavun eteläisen Afrikan aluekoordinaattorin Maija Hakulisen haastattelun avulla. Pureudun luvussa myös syvemmin Unescoon ja Maailman Pankkiin järjestöinä.

¹⁷⁹ Ibid. s. 52-53.

¹⁸⁰ Takala, 2004, s. 3.

¹⁸¹ UNESCO, EFA: *Global Monitoring Report 2005*, 2004, s. 208.

4.1 Valtion omat ponnistelut

Vuonna 1995 uusi hallitus asetti uuden koulutusohjelman, *National Education Plan:in*, kattamaan koko koulutussektorin uudistuksen. Uudistuneen koulutusohjelman myötä syntyi Mosambikin valtion suunnittelema ESSP I¹⁸², joka otettiin käyttöön vuonna 1998 ja mikä keskittyi pääosin peruskoulutuksen kehittämiseen. Se oli tiiviissä yhteistyössä Unescon vuosituhattavoitteiden ja Education for All¹⁸³ -projektin tavoitteiden kanssa lukutaidottomuuden ehkäisemisessä.¹⁸⁴ Mosambikin hallitus on lisännyt omaa vaikutusvaltaansa ja dominoivampaa asemaansa kehitysprojekteissaan 2000-luvultaessa. Esimerkiksi aikavälille 2006–2011 sijoittuva *Strategic Plan for Education and Culture* – koulutusohjelma on kokonaisvaltaisempi uudistusohjelma kaikkien koulutussektorin haarojen kehittämiseksi, missä hallituskin on kiinteämmin mukana. Samalla dialogi ja yhteisymmärrys Mosambikin koulutusministeriön ja lahjoittajamaiden välillä on syventynyt ja Mosambik on itse ottanut johtoaseman koulutusohjelman uudistusten läpi viemisessä.¹⁸⁵

ESSP I toteutettiin vuosina 1999–2005 ja se pyrki laajentamaan perusopetuksen kaikkien ulottuville, parantamaan koulutuspalvelujen laatua ja vahvistamaan opetushallituksen hallinnollisia toimia tehokkaan opetuksen aikaansaamiseksi.¹⁸⁶ ESSP I:ssä olivat mukana

¹⁸² ESSP eli Education Sector Strategic Plan.

¹⁸³ Education for All eli Koulutus kaikille – prosessi sai alkunsa vuonna 1991, jonka tavoitteena on kaikkien lasten saaminen peruskoulutuksen piiriin vuoteen 2000 mennessä ja aikuisten lukutaidottomuuden vähentäminen puolella. Projektin koordinaatiovastuu on Unescolla. Projektille asetettiin kuusi tavoitetta vuodelle 2015: kaikkien pääsy peruskoulutukseen, sukupuolten välinen tasa-arvo, varhaiskasvatuksen laajentaminen ja parantaminen, koulutus- ja elämäntaito-ohjelmien järjestäminen nuorille, aikuisten – etenkin naisten- lukutaidon lisääminen puolella ja koulutuksen laadun kehittäminen kaikilla tasoilla. Prosessi etenee samanaikaisesti kahdella tasolla: kansainvälisenä, kehitysyhteistyön muodossa toteutuvana kumppanuusohjelmana ja kansallisina koulutusprojekteina. Päävastuu tavoitteiden saavuttamisessa on itse jäsenmailla. Katso esimerkiksi:

[http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaeliset_asiat/kansainvaeliset_jaerjestoet/unesco/koulutuskaikille/].

¹⁸⁴ UNESCO, EFA: *Global Monitorin Report 2005*, 2004, s. 208.

¹⁸⁵ Takala, 2008, s. 1.

¹⁸⁶ Government of Mozambique: *Strategic Plan for Education and Culture 2006-2010/11*, 2006, s. 3.

hallituksen vakiintuneet ulkopuoliset yhteistyötahot, paikalliset NGO¹⁸⁷:t eli hallituksesta riippumattomat kansainväliset järjestöt ja muita yhteiskunnallisia tahoja.¹⁸⁸ Vuonna 2007 Mosambikin koulutussektorin parissa arvioitiin työskentelevän noin sata eri hallituksesta riippumatonta kansainvälistä apujärjestöä. Kyseisten järjestöjen ruohonjuuritason asiantuntemus vastata paikallisten tarpeisiin on lisännyt mosambikilaisten mahdollisuutta osallistua koulunkäyntiin. Etenkin maaseudulla asuvien tyttöjen mahdollisuus käydä koulua on parantunut ja jo kouluiän ohittaneiden pääsy ammatilliseen koulutukseen helpottunut. Toisaalta huolta on herättänyt järjestöjen suuri määrä ja niiden ja Mosambikin opetusministeriön välisen vuoropuhelun vähäisyys ja informaatiokatkosten yleisyys.¹⁸⁹

ESSP I:n aikana valmisteltiin uutta peruskoulun opetussuunnitelmaa, joka otettiin käyttöön vuonna 2004. Yllättävää on, kuinka Mosambikin riippuvuus entisestä kolonialismin aikaisesta isännästä ei näy yhtä vahvasti sen uudistuneessa opetussuunnitelmassa, verrattuna muihin entisten kolonialismin maiden yleiseen keskiarvoon. Uudessa opetussuunnitelmassa painotettiin etenkin lukemisen ja laskemisen tärkeyttä ja merkittävänä uudistuksena voidaan nähdä paikallisten kielten opetus ja käyttö osana ensimmäisten luokkien opetusta.¹⁹⁰

ESSP I ei ollut kokonaisvaltainen uudistus, sillä se kattoi vain perusopetuksen 1-7 luokat ja vaihtoehtoisten oppimistapojen tukemisen. Suunnitelmaa pyrittiin parantamaan 2000-luvun alussa ja sitä on täydennetty jälkepäin strategioilla toisen asteen ja ammatillisen koulutuksen puitteissa. Koulutussektorin tehokas toiminta ja määrärahojen jakaminen tasaisesti apua tarvitseville osapuolille on ollut odotettua hitaampaa. Ongelmia aiheutuu edelleen heikon yhteistyön ja tietokatkojen vuoksi eri kansainvälisten toimijoiden ja valtion hallinnollisten elinten välillä. Kaiken kaikkiaan prosessi nostaa Mosambikin luku- ja

¹⁸⁷ NGO: Non-governmental organization eli hallituksesta riippumaton kansainvälinen järjestö, esimerkiksi YK.

¹⁸⁸ Takala, 2004, s. 2.

¹⁸⁹ Takala, 2008, s. 11.

¹⁹⁰ Takala, 2004, s. 6.

kirjoitustaitoa ei ole ollut helppo, mutta kehitystä on silti tapahtunut ja tapahtuu edelleen.¹⁹¹ Suurimpina Mosambikin koulutusprojektien toimeenpanijoina ja rahoittajina ovat olleet Unesco ja Maailman Pankki¹⁹².

Valtion vuonna 2003 käyttöön ottaman *Semi Automatic Promotion*¹⁹³-uudistuksen pääsääntö on päästää kaikki lapset jatkamaan luokalta toiselle jättämättä heitä luokalleen. Vain joissakin erityistapauksissa lapsi voidaan jättää luokalleen. Professori Takala täsmentää: ”SAP oli erittäin huonosti valmisteltu ja varoitusmerkit olivat ilmassa joka puolella, että tätä ei ymmärretä ollenkaan ja tulkitaan väärin. Siirtomaavallan perintönä noin parikymmentä prosenttia lapsista jäi luokalleen, minkä vuoksi vanhemmat ja opettajat olivat sisäistäneet ajatuksen, että laadukasta koulutusta on nimenomaan sellainen, missä merkittävä määrä oppilaista jää luokalleen. SAP:stä väännettiinkin lyhenne portugaliksi, jonka merkitys oli ’luokalta pääsee pois ilman oppimista’.” SAP:n jälkeen luokkahuoneissa on tapahtunut konkreettinen kulttuurinen muutos, kun kaikki oppilaat pääsevät jatkamaan luokka-asteelta toiselle. Muutos on ollut huonompaan suuntaan ja SAP ei ole toiminut toivotulla tavalla. ”Mutta miten siitä tullaan takaisin? Ei tunnu helpolta sanoa, että alkakaahan jättää oppilaita taas luokalleen”, Takala lisää.¹⁹⁴

SAP:n vaikutus voidaan nähdä merkittävänä muutoksena luokalleen jääneiden lasten tilastoiduissa määrissä vuosien 2003 ja 2009 välisenä aikana. Ensimmäisten luokka-asteiden luokalleen jääneiden määrä romahti 22,5 prosentista 11 prosenttiin ja vuoteen 2015 mennessä luokalleen jääneiden määrän arvioidaan laskevan viiteen prosenttiin luokkansa aloittaneista. Samoin peruskoulun loppuun käyneiden oppilaiden prosentuaalinen osuus nousi 44 prosentista 64 prosenttiin.¹⁹⁵ Samaisen ilmiön voi nähdä YK:n laatimista tilastoista. Kaikkien oppilaiden peruskoulun loppuun käyneiden määrä

¹⁹¹ UNESCO, *EFA: Global Monitorin Report 2005*, 2004, s. 208.

¹⁹² Maailman Pankki engl. World Bank.

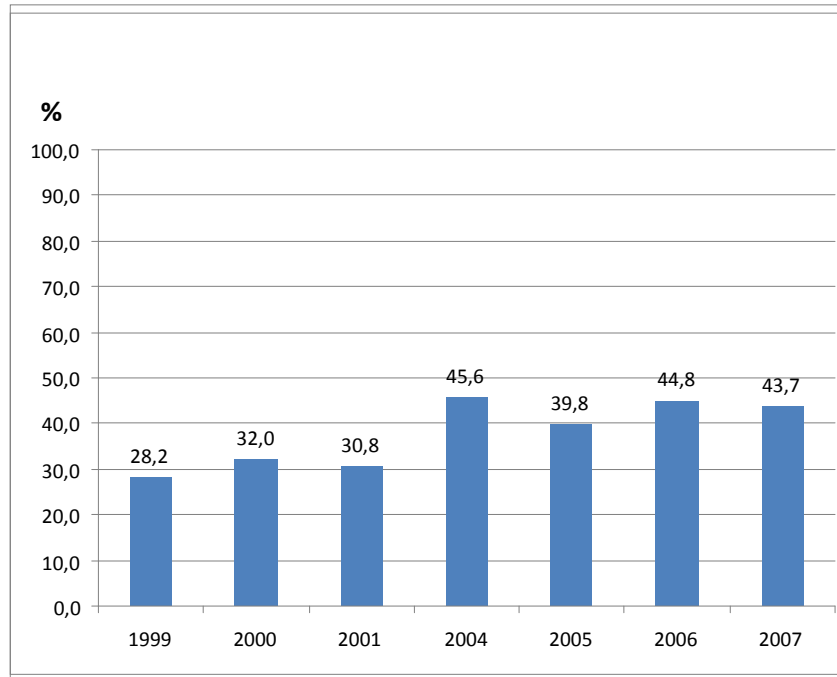
¹⁹³ Semi Automatic Promotion eli SAP.

¹⁹⁴ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

¹⁹⁵ Government of Mozambique: *Education Sector Strategic Plan II*, 2005, s. 63.

nousi yli 15 prosentilla: vuosien 2001–2004 välisenä aikana 30,8 prosentista 45,6 prosenttiin.¹⁹⁶

Kuvio 4: Mosambikin peruskoulun loppuun käyneiden lasten määrä kaikista ensimmäisen luokan aloittaneista vuosina 1999–2007.

Lähde: Kuvio laadittu YK:n tilastojen pohjalta: Millennium Development Goals Indicators: *Percentage of pupils starting grade 1 who reach last grade of primary, both sexes*.

¹⁹⁶ Millennium Development Goals Indicators: *'Percentage of pupils starting grade 1 who reach last grade of primary, both sexes'*, <http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=591&crd=508>. Luettu 31.1.2011.

4.2 Unesco

Unesco¹⁹⁷ on Yhdistyneiden Kansakuntien erityisjärjestö, joka on perustettu vuonna 1945 ja sen pääfunktio on Unescon peruskirjan mukaan edistää rauhan ja turvallisuuden toteutumista eri maiden ja kansojen välillä tieteen, kulttuurin ja koulutuksen keinoin. Julistuksen mukaan Unesco ajaa ihmisoikeuksien, yleisen oikeusturvan ja yleismaailmallisen vapauden toteutumista. Unescon peruskirjan johdannossa sanotaankin, kuinka ”*rauhan, ollakseen kestävä, täytyy sen vuoksi perustua ihmiskunnan älylliseen ja moraaliseen solidariteettiin.*”¹⁹⁸. Unesco on myös potentiaalinen väylä edistettäessä uusien ideoiden ja informaation vapaata liikkumista.¹⁹⁹

Unescoon kuuluu 193 jäsenmaata, jotka rahoittavat puolet sen vuosittaisesta budjetista. Toinen puoli tulee Unescon budjetin ulkopuolelta, kuten esimerkiksi kansainväliseltä kehitysjärjestö IDA:lta²⁰⁰, joka on osa Maailman Pankkia. Unescon tehtävä on toimia globaalina rauhanjärjestönä köyhyyden vähentämiseksi, työskennellä ihmisten eriarvoisuuden poistamiseksi ja pyrkiä tarjoamaan kaikille yhtäläinen mahdollisuus koulutukseen. YK:n ja Unescon vuosituhattavoitteisiin kuuluu tarjota koulutus kaikille *Education for All* -projektin avulla vuoteen 2015 mennessä. EFA pyrkii laajentamaan varhaislapsuuden huolenpitoa ja esiopetusta, tarjoamaan ilmaista ja pakollista peruskoulutusta kaikille, tukemaan nuorten ja aikuisten koulutusta, lisäämään aikuisten lukutaitoa 50 prosentilla vuodesta 2000 vuoteen 2015 mennessä, saavuttamaan sukupuolten välisen yhdenvertaisuuden koulutuksessa vuoteen 2005 mennessä ja tasa-arvon vuoteen 2015 mennessä sekä parantamaan koulutuksen yleistä tasoa.²⁰¹ Vuonna 2009 maailmassa oli 776 miljoonaa lukutaidotonta nuorta ja aikuista, mikä on kokonaisuudessaan 16 prosenttia koko maailman ihmismäärästä.²⁰² Unescon pyrkimys

¹⁹⁷ UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

¹⁹⁸ Sundström, 1963, s. 17.

¹⁹⁹ Valderrama, 1995, s. 23.

²⁰⁰ IDA eli International Development Association.

²⁰¹ UNESCO, *'Education for All Goals'*, [<http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/efa-goals/>].

Luettu 8.3.2010.

²⁰² UNESCO, *'What is it? What does it do?'*,

[<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001473/147330e.pdf>]. Luettu 5.11.2009.

muutoksen tekemiseen kiteytyykin lauseeseen: *“rakentaa myrskyistä huolimatta; rakentaa maailma, jossa toivo löytää paikkansa*²⁰³. ”²⁰⁴

Unesco keskittyy tällä vuosituhanella kahteen pääprioriteettiinsa: Afrikkaan ja sukupuolisen tasa-arvon saavuttamiseen. Järjestö pyrkii asettamiinsa tavoitteisiin tekemällä yhteistyötä hallitusten, muiden hallituksesta riippumattomien kansainvälisten järjestöjen ja eri yhteistyökumppaniensa kanssa. Pää tavoitteidensa lisäksi Unescolla on muitakin kehityshaaroja, kuten luonnon ja merien monimuotoisuuden suojeleminen, uusiutuvien energiamuotojen tuominen kaikkien ulottuville, tieteellisen tutkimuksen ja kommunikaation tukeminen ja informaation ja tiedon jakaminen kestävän kehityksen tärkeydestä.²⁰⁵

Mosambikista tuli vuonna 1976 Unescon täysimääräinen jäsen ja se alkoi saada sitä kautta enemmän kansainvälistä tukea ja rahoitusta kehitysprojekteihinsa. Sisällissodan vahingoista huolimatta Mosambik alkoi nousta jaloilleen yllättävän nopeasti ja aloitti suuria, koko infrastruktuurinsa ja koulutussektorinsa kattavia uudistusohjelmia kehitysjärjestöjen avulla.²⁰⁶

²⁰³ ”To build in spite of storms; to build a world in which hope will find its place.”

²⁰⁴ Valderrama, 1995, s. 280.

²⁰⁵ UNESCO, *‘What is it? What does it do?’*,

[<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001473/147330e.pdf>]. Luettu 16.2.2010.

²⁰⁶ SACMEQ, *‘Education in Mozambique’*, [<http://www.sacmeq.org/education-mozambique.htm>]. Luettu 9.3.2010.

4.2.1 Koulutusta kaikille

Unesco on keskittynyt toimimaan Mosambikissa yhdessä maan hallituksen kanssa saadakseen aikaan yleisen peruskoulutuksen, toimivan opettajien koulutuksen ja tarjoamaan tietoa ja koulutusta hivistä ja aidsista. Unescon tähän asti tekemät ponnistelut Mosambikin koulutussektorilla kiteytyvät YK:n vuosituhattavoitteiden saavuttamiseen ja erityisesti Education for All – projektille asetettuihin tavoitteisiin pääsemiseen.

Kehitysprojekti sai alkunsa vuonna 1990 Education for All -konferenssista Unescon, Unicefin, Maailman Pankin, UNDP:n²⁰⁷ ja UNFPA:n²⁰⁸ aloitteesta. Kymmenen vuotta myöhemmin EFA:n muodostamisesta useimmat kehitysmaat olivat vielä kaukana sen asettamista tavoitteista. Järjestöt tapasivat toisensa uudestaan Dakarissa, Senegalissa vuonna 2000 vetäen uudet, suuret linjat koulutusprojektilleen ja sitoutuen pääsemään tavoitteisiinsa vuoteen 2015 mennessä.²⁰⁹ Unesco on Education for All -projektin johtava järjestö ja siten päävastuussa projektin tavoitteiden toteutumisesta.²¹⁰ Vuonna 2005 lasten keskimääräinen koulussa vietetty aika Saharan eteläpuolisessa Afrikassa oli 0.3 vuotta²¹¹ ja Mosambik sijoittuu koulutussektorinsa osalta yleensä Saharan eteläpuolisen Afrikan tilastollisen keskitason alapuolelle.

EFA:n asettamat päämäärät luovat pohjan Yhdistyneiden Kansakuntien vuosituhattavoitteille²¹², jotka 189 valtionpäämiestä ovat allekirjoittaneet.²¹³ Suurimpana haasteena vuosituhattavoitteilla on lukutaidottomuuden poistaminen vuoteen 2015

²⁰⁷ UNDP eli United Nations Development Program.

²⁰⁸ UNFPA eli United Nations Population Fund.

²⁰⁹ UNESCO, *'About Education for All'*, [<http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/>]. Luettu 8.3.2010.

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ UNESCO, *EFA Global Monitoring Report 2005, 2004*, s. 1.

²¹² Vuosituhattavoitteet eli Millennium Development Goals.

²¹³ UNESCO, *'About Education for All'*, [<http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/>]. Luettu 8.3.2010.

mennessä. Tavoitteet ovat olleet korkealla, eikä esimerkiksi sukupuolten välistä yhdenvertaisuutta koulutuksessa saavutettu vuoteen 2005 mennessä, vaikka sukupuolten välisen eriarvoisuuden kuilu onkin pienentynyt²¹⁴. Samaisesti tavoitteet vuodelle 2015 ovat yhtäläillä epävarmalla pohjalla. Education for All -projekti on Unescon mittavin Mosambikin koulutussektorin uudistamiseen pyrkivä projekti, joka on vieläkin käynnissä.

EFA:n päämääriin liittyen Unesco on esimerkiksi kartoittanut Mosambikissa paikallisten projektien muodossa syitä lasten syrjäytymiseen ja opetuksen ulkopuolelle jäämiseen. Projektit alkavat yleensä määrittelemällä olemassa olevan ongelma ja etsimällä sille syitä ja ratkaisumalleja. Tämän jälkeen projektin kohteeksi valitaan yleensä yksi hallintoalue. Esimerkiksi vuonna 1997 alkaneessa *Reaching for Unreached Learners* – projekti keskittyi tavoittamaan opetuksen ulkopuolelle jääneitä oppilaita ja päätyi järjestämään workshopeja ja tarvittavia kursseja.²¹⁵

Vuosien 1996–2001 välisenä aikana Mosambik oli yksi maista, joka oli mukana Unescon organisoimassa *The Special Youth Project:issa*. Projekti yritti löytää vaihtoehtoisia ratkaisuja koulunsa keskenjättäneiden uudelleen aktivoimiseksi käytännönläheisten ratkaisumallien kautta. Projekti keskittyi ottamaan lähtökohdakseen ammatillisen koulutuksen ja opettamaan lapsia lukemaan ja kirjoittamaan sen lomassa. Projekti keskittyi kurssiluontoisesti palvelujen tuottamiseen ja oman yrityksen perustamiseen, minkä aikana harjoiteltiin myös ryhmätyöskentelytaitoja ja erilaisissa tilanteissa toimimista. Unesco havaitsi kyseisen projektin edetessä, että ammatillisen ja peruskoulutuksen yhdistämisellä saatiin tyydyttäviä oppimistuloksia ja, että sillä oli monia positiivisia аспекteja. Esimerkiksi luokka pystyi kokoontumaan missä tahansa, kun virallista opetustilaa ei tarvittu ja opetustarvikkeet pystyttiin hankkimaan helposti. Samoin opettajan ja oppilaiden välinen kommunikointi oli vaivatonta, kun he olivat

²¹⁴ Katso kuvio 4.

²¹⁵ Klees, 1997. s. 8-9.

saman yhteisön jäseniä ja puhuivat samaa kieltä. Merkittävimpänä tekijänä Unesco piti sitä, että opetus pystyttiin valjastamaan palvelemaan paikallisen yhteisön tarpeita.²¹⁶

4.2.2 Aidsia ehkäisevä työ

Saharan eteläpuolisen Afrikan ollessa maailman pahinta hiv ja aids -pandemian aluetta Unesco panostaa paljon aidsin vastaiseen työhön. Opettajat nähdään avainasemassa estämään tappavan taudin leviämistä entistä laajemmalle ja erityisen tärkeää on, että opettajilla on tietoa, taitoa ja itsevarmuutta antaa lapsille tietoa viruksen vaarallisuudesta. Opettajien tulee myös opettaa lapsille seksuaalikasvatusta ja opastaa heitä turvalliseen perheenhankintaan. Unesco pitää tärkeänä, että opettajien tulisi pystyä antamaan myös psykologista apua jo sairastuneille lapsille ja tietoa siitä, kuinka sairauden kanssa voi elää.²¹⁷

Unesco on käynnistänyt useita projekteja, joiden pääfunktio on sisällyttää opettajainkoulutuksen opetussuunnitelmaan elämäntapaopetusta ja informaatiota hivistä ja aidsista. Unesco ei voi painottaa liikaa, kuinka tärkeää tämän koulutuksen muodon syventäminen ja laajentaminen nykypäivänä ja tulevaisuudessa on. Esimerkiksi vuosina 2006–2007 Mosambikissa toiminut *Pre-Service Educator Training and Support Project*, jonka suurimpina rahoittajina ovat olleet Unesco ja UNAIDS, tähtää parantamaan erityisesti opettajien tietoutta hivistä ja aidsista. Kyseinen projekti on järjestänyt workshopeja aiheen tiimoilta, uudistanut opetusohjelmia ja käyttänyt hyväkseen multimediaa ja moderneja ratkaisuja tiedon levittämiseen. Tietoa on levitetty esimerkiksi Internet-sivujen, uusien tietokantojen ja painettujen informatiivisten julkaisujen avulla. Projekti tähtää myös kouluttamaan oppilaista niin sanottuja sanansaattajia, jotka jakaisivat oppimaansa edelleen muille lapsille ja perheilleen.²¹⁸ Projekteista huolimatta hiv-tartuntojen määrät ovat olleet Mosambikissa vuosittain noususuhdanteisia.

²¹⁶ UNESCO 2001, *Learning to Create a Better Future*, s. 6-7.

²¹⁷ UNESCO 2006, *Education and HIV and AIDS*, s. 2-3.

²¹⁸ UNESCO 2006, *Education and HIV and AIDS*, s. 2-8.

Asian ironinen kääntöpuoli näkyy opettajien omien tartuntatapausten yleisyydessä. Joissakin kouluissa tavataan jopa opettajakulua opettajien aidiin sairastumisen ja kuolleisuuden vuoksi. Eniten tartuntatapauksia tavataan nuorilla naisilla, joita yritetään saada enenevässä määrin opettajakoulutuksen piiriin, jotta tyttöjen ja nuorten naisten turvallisuus ja yhdenvertaisuus paranisi kouluissa ja jotta tytöillä olisi inspiroiva roolimalli.

4.3 Maailman Pankki

Maailman Pankki perustettiin vuonna 1944 auttamaan sodanjälkeisen Euroopan jälleenrakennusta. Ensimmäisen lainan se myönsi Ranskalle vuonna 1947. 1960 – luvulla Maailman Pankki näki taloudellisen kasvun ratkaisuna köyhyyden vähentämiseen, kun taas 1970 – luvulla huomio siirtyi pääasiassa taloudellisen kasvun uudelleen jakamiseen ja myöhemmin perustarpeiden tyydyttämiseen. 1980 – luvun alussa menettelytapojen muutos lainojen myöntämiseen varjosti Maailman Pankin tavoitetta vähentää maailmanlaajuisia köyhyyttä ja tämän seurauksena se järjestikin toimintatapansa uudelleen. Se vahvisti perustavaa laatua olevaa pääperiaatettaan köyhyyden vähentämisessä ja vuonna 1991 Maailman Pankin presidentti Lewis Preston²¹⁹ vaati lauseen ”Köyhyyden vakaa vähentäminen on Pankin yhdistävä päämäärä.²²⁰”, lisäämistä kaikkien Maailman Pankin työntekijöiden ohjeelliseen käsikirjaan.²²¹

Jälleenrakennus on pysynyt Maailman Pankin keskiössä sen antaessa apua luonnonkatastrofeista ja humanitaarisista kriiseistä kärsiville kehitysmaille ja nuorille demokratioille osallistumalla konfliktien jälkeiseen uudelleenasettamiseen ja -

²¹⁹ Lewis Preston (5.8.1926–4.5.1995) toimi Maailman Pankin presidenttinä vuodesta 1991 kuolemaansa asti. Preston oli Maailman Pankin kahdeksas presidentti ja hänet muistetaan etenkin inspiroivasta johtamistyylistään.. Katso esim. [<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20505265~pagePK:36726~piPK:437378~theSitePK:29506,00.html>].

²²⁰ “Sustainable poverty reduction is the Bank’s overarching objective.”

²²¹ Kapur, 1997, s. 51-52.

rakentamiseen. 2000-luvulla Maailman Pankki painottaa vieläkin pääfokustaan köyhyyden vähentäjänä.²²²

Maailman Pankki ei ole nimensä mukaisesti tavallinen pankki. Sen omistaa 187 jäsenmaata ja se koostuu kahdesta ainutlaatuisesta kehitysinstituutiosta: the International Bank for Reconstruction and Development²²³ ja the International Development Association. Kumpikin instituutio on keskittynyt kestävän ja kaiken kattavan globalisaation tukemiseen. IBRD pyrkii vähentämään köyhyyttä keskituloisten, luottokelpoisten köyhempien maiden keskuudessa, kun taas IDA keskittyy pääasiassa maailman köyhimpien maiden tilanteen parantamiseen. Instituutioiden työtä täydentävät monet yhteistyötahot ja järjestöt²²⁴.

Maailman Pankin eri instituutiot ja toimistot myöntävät taloudellista apua kehitysmaille halpakorkoisten lainojen, korottomien luottojen ja apurahojen muodossa tukemalla eri sektoreita kuten koulutusta, infrastruktuuria, julkishallintoa, yksityissektoria ja kehittämällä apua tarvitsevien maiden taloutta, maataloutta, luonnonsuojelua ja luonnonvarojen käyttöä. Maailman Pankin ensisijainen tehtävä on taistella köyhyyttä vastaan luomalla kestäviä ratkaisuja ja kouluttamalla sekä tarjoamalla ihmisille tietoa, kuinka he voivat auttaa itse itseään. Maailman Pankista on muodostunut kehitysmaille tulon ja erityisalan osaamista vaativan avun lähde.²²⁵

²²² The World Bank, 'World Bank History', [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20053333~menuPK:63762~pagePK:36726~piPK:36092~theSitePK:29506,00.html]. Luettu 9.1.2011.

²²³ IBRD: the International Bank for Reconstruction and Development.

²²⁴ IBRM:n ja IDA:n työtä täydentävät esimerkiksi: International Finance Corporation (IFC), Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA) and the International Centre for the Settlement of Investment Disputes (ICSID).

²²⁵ The World Bank, 'About us', [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708,00.html]. Luettu 9.1.2011.

Maailman Pankki on asettanut koulutuksen prioriteetikseen köyhyyden vastaisessa taistelussaan vuodesta 1962 lähtien ja se luottaa tyttöjen koulutuksen katkaisevan köyhyyden kierteen kaikista tehokkaimmin. Tutkimusten mukaan jopa yksi ylimääräinen keskiasteen koulussa vietetty vuosi voi nostaa tyttöjen tulotasoa tulevaisuudessa noin 10–20 prosentilla. Maailman Pankki on kehitysmaiden suurin ulkopuolinen rahoittaja koulutuksen alalla: vuosien 2004–2008 aikana se myönsi vuosittain lainaa, luottoja ja apurahoja kahden miljardin dollarin edestä.²²⁶

Maailman Pankki aloitti kehitysapunsa Mosambikissa vuonna 1984 ja sen ensimmäiset suurprojektit ovat koskeneet esimerkiksi Mosambikin valtion talouden tasapainottamista 1980-luvulla ja sodanjälkeistä jälleenrakentamista 1990-luvun alussa. Maailman Pankin nykyinen toimintastrategia pyrkii saumattomaan yhteistyöhön Mosambikin valtion, julkishallinnon ja kehitysyhteistyökumppaneiden kanssa. Vuonna 2007 Maailman Pankki julkaisi uusimmat strategiset prioriteettinsa Mosambikin osalta: kestävä ja laaja-alainen talouskasvu, oikeudenmukainen pääsy peruspalveluihin, laajempi vastuuvollisuus ja paikallisten äänen kuuleminen.²²⁷

²²⁶ The World Bank, '*Achieve Universal Primary Education by 2015*', [http://www.worldbank.org/mdgs/education.html]. Luettu 10.2.2011.

²²⁷ The World Bank, '*Mozambique: Country Brief*', [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/MOZAMBIQUEEXTN/0,,menuPK:382142~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:382131,00.html]. Luettu 21.2.2011.

4.3.1 Maailman Pankin kehitysprojektit

Maailman Pankin koulutuksen kehitysprojektit Mosambikissa ovat keskittyneet sekä perusopetuksen turvaamiseen että toisen asteen koulutuksen laajentamiseen painottaen erityisesti opettajien ja kouluhenkilökunnan kouluttamisen tärkeyttä. Maailman Pankilla on ollut Mosambikissa vähintään 23 erilaista kehitysprojektiä, joiden kokonaiskustannukset ovat nousseet yli 906 miljoonan dollarin. 90 prosenttia tästä summasta on Mosambikille myönnettyjä luottoja ja noin 10 prosenttia avustuksia. Maailman Pankki on keskittynyt varsinkin infrastruktuurin, yleisen hyvinvoinnin laadun, julkisen ja yksityisen sektorin, maaseudun, maatalouden, ympäristön ja talussektorin kehittämiseen.²²⁸

Ensimmäiset koulutusprojektit lähtivät liikkeelle melkein nollassa. Maailman Pankin ensimmäinen kehitysprojekti Mosambikissa, *Education Project (01)* vuosina 1988–1995, keskittyi Maputon perusopetustilojen kohentamiseen ja etenkin opettajien ja rehtorien kouluttamiseen. Ensimmäisten kehitysprojektien pyrkimyksenä oli luoda pitkän aikavälin kestäviä ratkaisuja Mosambikin koulutussektorille. Näiden haasteena olivat etenkin Mosambikissa samaan aikaan meneillään olevat erinäiset talouden rehabilitaatioprojektit, sisällissota ja kouluttamaton väestö. Koulutusprojektit lähtivät liikkeelle peruskoulutarpeiden ja välineiden hankinnasta, opettajien koulutuksen aloittamisesta ja luomalla koko koulutussektorin pohja ja suunnittelemalla sen hallinto alusta alkaen.²²⁹

Koulutusprojekti sai jatkoa *Education Project (02)* muodossa vuosina 1990–1998. Projektin toinen aalto keskittyi parantamaan perusopetuksen laatua ja tehokkuutta jatkamalla opettajien kouluttamista ja kunnostamalla ja laajentamalla jo olemassa olevia

²²⁸ Ibid.

²²⁹ The World Bank, '*Education Project (01)*', [<http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001763>]. Luettu 14.2.2011.

kouluja. Koulutusprojekti ulotti toimintaansa pääkaupungin ulkopuolelle esittelemällä uusia aloitteita tehokkaampaan oppimiseen. Aloitteisiin kuuluivat esimerkiksi paikallisten kielten opetus portugalin lisäksi, oppilaiden oppimisprosessin reflektointi kokeiden avulla, oppimismateriaalin hankinta kouluille ja terveystarkastusten aloittaminen. Samalla kyseinen projekti pyrki valvomaan koulutussektorin varojen hallintaa ja kontrollia²³⁰.

Erona Maailman Pankin ensimmäisellä ja toisella koulutusprojektilla oli rahoituksen moninkertaistuminen. Ensimmäisen *Education Project (01)*:n kokonaisbudjetti oli noin 16 miljoonaa dollaria, kun taas toisen projektin rahoitus oli moninkertaistunut noin 68 miljoonaan dollariin. Ensimmäisen koulutusprojektin teemoista voidaan nähdä Mosambikin infrastruktuurin heikkous 1990-luvun alussa: 60 prosenttia koulutusprojektin resursseista keskittyi talousmarkkinoiden kohentamiseen, julkisiin menoihin ja talouden hallintaan - samalla kun Unescon lanseeraama *Education For All* sai vain 40 prosentin osuuden koko projektista. *Education Project (02)*:n resurssit jakautuivat siten, että Education For All:in osuus pieneni 25 prosenttiin ja loput 75 prosenttia jaettiin tasaisesti maaseudun palvelujen kehittämisen, infrastruktuuriin panostamisen, taloustiedon opettamisen ja hallinnon ja julkisen hallinnon uudistamisen kesken²³¹. Projektien teemojen prosentuaalisesta jakaumasta voidaan todeta, kuinka ensimmäiset, suuren investoinnin koulutusprojektit eivät voineet suunnata kaikkea voimavaroistaan koulutussektorin kehittämiseen, kun Mosambikin infrastruktuurin ja julkisen sektorin toiminta oli lähes olematonta.

²³⁰ The World Bank, '*Education Project (02)*', [http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001776]. Luettu 14.2.2011.

²³¹ The World Bank, '*Education Project (02)*', [http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001776] ja The World Bank, '*Education Project (01)*', [http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001763]. Luettu 14.2.2011.

4.3.2 Naisten koulutuksen edistäminen

Suurimpien koulutusta koskevien kehitysprojektien ohella Mosambikissa on ollut meneillään muita koulutussektoria tukevia kehitysprojekteja suunnaten funktionsa esimerkiksi sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseen, parantamaan naisten työllistymismahdollisuuksia, tukien tyttöjen opettajiksi kouluttautumista ja uudistamaan koulutussektorin toimintaa ja opetussuunnitelmaa sukupuolineutraalimpaan suuntaan.

Education for All – projektin osuus näkyy kaikissa Maailman Pankin Mosambikiin suunnatuissa koulutusprojekteissa luonnollisesti siksi, että sen tavoitteita ei ole vielä saavutettu. Maailman Pankin projektit ovat ottaneet ohjelmiinsa mukaan vahvan naisten koulutusta ja työntekoa tukevan otteen pyrkien sukupuolisen tasa-arvon saavuttamiseen. Samoin hivin ja aidsin torjunta vie osan koulutusprojektien budjeteista, sillä tartuntojen määrää pyritään saamaan laskuun nuorten naisten keskuudessa. Nuorten naisten tartuntatapaukset vaikuttavat suoranaisesti tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuteen ja siten tulevaisuuden työllistymismahdollisuuksiin²³². Hivin ja aidsin leviämistä uskotaan voitavan torjua koulutuksen kautta, ja koulutuksen toimivan niin sanottuna sosiaalisena rokotteena hiv tartuntojen lisääntyvää määrää vastaan²³³.

Maailman Pankin viimeisin koulutussektorin kehittämisprojekti, *MZ-Education Sector Support Program* on budjetiltaan noin 100 miljoonaa dollaria suurempi aikaisempiin koulutusohjelmiin verrattuna. Vuonna 2010 alkaneen projektin kokonaisbudjetti on suuruudeltaan 161 miljoonaa dollaria ja se on suunnattu ainoastaan Education for All -

²³² Fox, 2008, s. 218-232.

²³³ UN 2005, *Towards universal primary education: investments, incentives, and institutions –Achieving the Millennium development goals*, s. 64.

projektin vuosituhattavoitteen saavuttamiseen: yleisen peruskoulutuksen aikaansaamiseen Mosambikissa.²³⁴

4.4 Suomen Kirkon Ulkomaanapu Mosambikissa

”Uskontoaspekti ei näy työssämme millään lailla. Meillä uskonto on perusmotivaatio tähän työhön. Teemme työtä apua tarvitsevien ja yhteistyökumppaniemme kanssa uskonnosta, poliittisesta vakaumuksesta ja ihonväristä riippumatta. Kristinuskon levitys ei ole tarkoituksenamme.” (Maija Hakulinen, Suomen Kirkon Ulkomaanavun eteläisen Afrikan aluekoordinaattori)²³⁵

Mosambik on demokraattien tasavalta, jossa kirkon ja valtion ero on kirjattu maan perustuslakiin. Silti eri lähetyskirkot työskentelevät läheisessä yhteistyössä hallituksen kanssa, tehden myös yhteistyötä kansainvälisten toimijoiden kanssa toimittamalla ruoka-apua ja erilaisia kansalaispalveluja. Lähetyskirkoilla on esimerkiksi edelleen kouluja, joita he tukevat tai ylläpitävät valtion koulujen ohella.²³⁶ Suomen Kirkon Ulkomaanapu on kuitenkin jotain muuta.

Kirkon Ulkomaanapu perustuu avustustyöhön, joka pyrkii siihen, että jokaisen ihmisen perusoikeudet voisivat toteutua. Kirkon Ulkomaanapu pyrkii kaikessa työssään edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa ja se työskentelee tavoitteensa eteen yhteistyökumppaniensa ja tukijoidensa avustuksella ja pyrkii saavuttamaan turvattuun toimeentuloon, yhteiskunnallisen vakauden ja oikeudellisen tasa-arvon avustettavilleen. Turvattuun toimeentuloon sisältyy ruokaturva, taloudellinen toimeentulo ja ilmastonmuutoksen seurauksiin vastaaminen. Kirkon Ulkomaanapu on jäsenenä ACT-allianssissa, joka on yksi maailman suurimmista avustusorganisaatioista, ja mikä tekee

²³⁴ The World Bank, ‘*MZ-Education Sector Support Program*’, [http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P125127]. Luettu 15.2.2011.

²³⁵ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²³⁶ Ndege, 2007, s. 11–36.

yhteistyötä esimerkiksi Luterilaisen Maailmanliiton ja Kirkkojen Maailmanneuvoston kanssa.²³⁷

Suomen Kirkon Ulkomaanapu aloitti avustustyönsä Mosambikissa sen itsenäisyystaistelun aikana auttaen mosambikilaisia pakolaisia esimerkiksi Tansanian ja Sambian pakolaisleireillä. Pakolaisleireillä Kirkon Ulkomaanapu järjesti projektiluontoisesti ammatilliskasvatusta ja maatalouskoulutusta siinä toivossa, että opetettavat olisivat saaneet jonkinlaista henkistä pääomaa, jolle rakentaa kotiin palatessaan. Varsinaisen maaohjelmatoimiston perustamisen jälkeen vuonna 1984 Suomi aloitti pitkäjänteisemmän kehitystyön, mutta käytännössä muut kuin katastrofiapuun keskittyvät projektit saatiin kunnolla alkuun vasta rauhansopimuksen solmimisen jälkeen vuonna 1992.²³⁸

Kirkon Ulkomaan budjetti²³⁹ kustannetaan noin puoliksi valtion kehitysyhteistyötuen kautta ja toinen puoli tulee siltä itseltään ja julkisten keräysten kautta, kuten Yhteisvastuun ja Ylen hyvän.²⁴⁰ Mosambik oli Kirkon Ulkomaanavun vuoden 2010 Afrikan avustusalueiden budjetissa kuudenneksi suurin avunsaaja ja sen osuus oli yhteensä 644 265 euroa. Taloudellisesti mitattuna suurin avustuskohde oli Kongon Demokraattinen Tasavalta yli miljoonan euron osuudellaan.²⁴¹

²³⁷ Kirkon Ulkomaanapu, 2009, s.7.

²³⁸ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²³⁹ Kirkon Ulkomaanavun Mosambikin budjetti on vuonna 2011 kokonaisuudessaan 700 000 euroa ja se jakautuu seuraavasti: 550 000 euroa maaseudun kehitysprojektiin ja 150 000 euroa kaupunkiprojektiin. Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²⁴⁰ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²⁴¹ Kirkon Ulkomaanapu 2009, s. 22.

4.4.1 Koulujen rakentamista ja korttelien seulontaa

1990-luvun puolivälistä alkaen Kirkon Ulkomaanapu on tukenut Mosambikissa varsinaisesti kyläkehitysohjelmia keskittyen erityisesti Gazan²⁴² maakuntaan. Gazassa on vieläkin meneillään maaseudun kehityshanke, jonka puitteissa tehdään 18 kylässä integroitua maaseutukehitystä ruokaturvan parantamiseksi esimerkiksi puhtaan veden saannin, maanviljelyn monipuolistamisen, ruoan prosessoinnin ja vihannesten viljelyn ja niiden varastoinnin kautta. Samaten Kirkon Ulkomaanapu on fokusoitunut tukemaan etenkin yhteisöjen koulujen rakentamista.²⁴³

Mosambikissa vastuu koulujen rakentamisesta ei kuulu valtiolle, vaan pienille paikallisille yhteisöille. Valtio on lupautunut hoitamaan opettajien koulutuksen, palkkauksen ja toimittamisen, mutta ennen sitä kylällä täytyy olla tarjota kunnollinen koulurakennus. Koulurakennuksien rakentaminen on täysin paikallisten harteilla ja ulkoisten avustusten varassa. Hakulinen kuvaa Kirkon Ulkomaanavun mukanaoloa kyseisissä projekteissa seuraavasti: ”Paikalliset keräävät itse kaiken saatavan materiaalin, kuten kivet, hiekan, puut ja niin edelleen. Me olemme antaneet teknistä tukea ja apua, ja sellaista mitä paikallisesti ei ole pystytty hankkimaan, kuten sementtiä ja kattopeltejä ja metalliset ovien ja ikkunoiden pielet termiittien vuoksi. Olemme myös huolehtineet siitä, että valtio on tehnyt sitovan sopimuksen siitä, että kun koulurakennus on saatu valmiiksi, niin sinne saadaan myös opettajia.” Yleensä projekteihin kuuluu myös muurarin palkkaaminen, joka opettaa kyläläiset valamaan koulurakennuksen seinät. Muuten projektit valmistuvat täysin kyläläisten yhteisvoimin. Myös paikallisia terveysasemia perustetaan samalla periaatteella.²⁴⁴

Samoin lukutaidonedistämislukkioiden perustaminen on kansalaisaktiivisuuden varassa. Kirkon Ulkomaanapu on tukenut paikallisia hakemusten tekemisessä ja opastanut tavasta,

²⁴² Katso Liite 2.

²⁴³ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²⁴⁴ Ibid.

jolla viranomaisia tulee lähestyä lukutaitoluokkien perustamisessa. Paikallisten tulee esimerkiksi koota adressi kaikista halukkaista, jotka haluaisivat opetella lukemaan ja pyytää hallitusta osallistumaan lukutaitoluokan perustamisen kustannuksiin. Hakulinen mainitsee, kuinka tavallisesti huonossa taloudellisessa tilanteessa olevat paikallishallinnot kääntyvät tämänlaisissa tilanteissa juuri Kirkon Ulkomaanavun puoleen pyytäen rahoitusta. Tähän Ulkomaanapu ei ole kuitenkaan suunniteltu, vaan pikemminkin tarjoamaan käytännön ratkaisuja rahan sijaan.²⁴⁵

Kirkon Ulkomaanapu tukee Mosambikin pienyritystoimintaa järjestämällä yrittäjäkoulutusta ja myöntämällä pienlainoja eritoten naisille. Kirkon Ulkomaanavulla ei ole konkreettisesti omia ylläpitämiään kouluja, mutta se auttaa paikallisia koulurakennusten rakennuskustannuksien jakamisessa ja jälkepäin koulujen kunnossapidossa. Samoin Kirkon Ulkomaanavulla on meneillään kaupunkiprojekti Mosambikin pääkaupungissa, Maputossa, missä se tekee kenttätyötä yhteisöjen sisällä lähinnä perheväkivallan ja hivin ehkäisemiseksi. Kirkon Ulkomaanapu hallinnoi systemaattista kortteliyhteisöjen seulontaa kotikäynnin etsien perheitä, joissa tavataan perheväkivaltaa tai hiv tartunnan saaneita, ja jotka eivät itse osaa hakea tarvitsemaansa apua²⁴⁶

Kortteliyhteisöjen seulonnan lomassa löydetään usein myös orpolapsiperheitä, joille Kirkon Ulkomaanapu järjestää konkreettista ruoka-apua, jotta koulunkäynti olisi edes jollakin tavoin mahdollista, kuten myös koulustipendejä, joiden avulla he pääsevät kouluun. Koulustipendien ohella Ulkomaanapu lahjoittaa orpolapsille myös koulupuvut, koulukirjat ja koulutarvikkeet ja seuraa lasten koulumenestystä. Hakulinen myöntää, että vaikka valtio olisi velvollinen kustantamaan lasten koulukirjat ja tarvikkeet, niin

²⁴⁵ Ibid.

²⁴⁶ Ibid.

todellisuudessa sillä ei ole riittäviä resursseja tämänlaajuiseen toimintaan kaikkien lasten kohdalla.²⁴⁷

4.4.2 Auttamassa ihmisiä auttamaan itseään

Hakulisen mukaan Kirkon Ulkomaanavun tarjoamaan apuun on suhtauduttu Mosambikissa positiivisesti. Vaikeuksia ja vääryyksiä on tullut vain avustustyön luonteen ymmärtämisessä. Sisällissodan jälkeen paikalliset saivat paljon suoranaista lahja-apua eli heille jaettiin esimerkiksi kuokkia, siemeniä ja ruokaa. Tänä päivänä avustustyön luonne on muuttunut ja se pyrkii pääasiassa voimaantumiseen paikallisia ja pyrkii saamaan ihmiset käyttämään omaa sisäistä potentiaaliaan ja kapasiteettiaan auttamaan itse itseään.

Suoranaista lahja-apua annetaan nykyään melko vähän. ”Se on ollut pitkä ja kivulias prosessi työntekijöillemme, kun ihmiset odottavat apua ja kysyvät, että mitä te meille annatte, niin on hirveän vaikea vastata, että ei mitään.”, Hakulinen tuumaa. Kirkon Ulkomaanapu pyrkiikin opettamaan paikallisille maanviljelyä, tuotteiden jalostamista ja niiden myymistä markkinoilla. Suurin osan rahasta, jonka Ulkomaanapu kerää Suomessa menee suoraan työntekijöiden palkkoihin. Nämä tukihenkilöt asuvat paikallisten kanssa kyläyhteisössä ohjaten ja neuvoen heitä puutarhojen perustamisessa, uudenlaisten kasvien viljelemisessä ja terveellisen ruoan valmistamisessa lapsille.²⁴⁸

Kirkon Ulkomaanapu kiteyttää tavoitteekseen auttavien välineiden antamisen paikallisille, millä he voisivat kohentaa omaa elämäänsä. Ulkomaanapu pitää tärkeänä, että paikalliset tuntevat omat oikeutensa valtioon nähden eli minkälaisia palveluja he voivat edellyttää saavansa valtiolta ja mitä sillä on heille tarjota. Kirkon Ulkomaanapu auttaa esimerkiksi lapsia, jotka kärsivät äärimmäisestä köyhyydestä, saamaan virallisen

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid.

köyhyystodistuksen²⁴⁹ paikallisviranomaisille, jotta he olisivat oikeutettuja saamaan ilmaisen terveydenhuollon ja lääkkeet. Todistus ei kuitenkaan suoranaisesti anna lapsille taloudellista apua koulunkäyntiin.²⁵⁰

Kirkon Ulkomaanavulla ei ole omia suuria koulutusprojekteja, mutta se on saanut aktivoitua paikallisia kehitysohjelmiensa avulla. Mosambikilaiset ovat esimerkiksi rekisteröineet kyläyhdistyksiä, joiden avulla autetaan kylän vähävaraisimpia perheitä esimerkiksi viljelemällä yhdessä valtiolta saatua peltoalaa, jonka tuottamien vihannesten myyntituloilla autetaan äärimmäisessä köyhydessä eläviä perheitä. Samoin kaupungeissa toimiva tukioppilas ja tukitoiminta orpolapsiperheiden koulunkäynnin mahdollistamiseksi nähdään erityisen tärkeänä.²⁵¹

Käytännöllisen avun tarjoaminen pienemmällä budjetilla saattaa olla paikallisesti jopa tehokkaampaa kuin isolla rahalla toimivat koulutusohjelmat, joiden ongelmiksi useimmiten muodostuvat isojen rahasummien tehon suuntaaminen, byrokratian hitaus ja monien eri toimijoiden välillä olevat tietokatkot. Kirkon Ulkomaanavun henkilökohtaisesti tapahtuvasta kenttätyöstä ja tieto-aidon levittämisestä rikastuu luultavimmin kokonaisvaltaisesti koko perhe. Kirkon Ulkomaanavun projektien avulla voidaan nähdä jatkumo tyttöjen koulutuksessa, ja koulun kesken jättämisen uhkaa voidaan merkittävästi pienentää huolehtimalla ensin perheen vakaasta taloudellisesta tilanteesta ja ruoan saannista.

²⁴⁹ Köyhyystodistus eli Poverty Certificate.

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Ibid.

5. SAAVUTETTUA TULOKSA, EPÄONNISTUMISIA JA TULEVAISUUDEN HAASTEITA

Mosambik haluaa muutoksen tapahtuvan ja on valmis tekemään tarvittavia uudistuksia sen eteen. Muutos ei tule kuitenkaan tapahtumaan hetkessä, vaikka kansainvälisten organisaatioiden avulla on saavutettu merkittäviä virstanpylväitä erinäisten kehitysprojektien tuloksena. Kaikki projektit eivät ole toimineet yhtä tehokkaasti kuin olisi toivottu, ja niiden tavoitteet ovat jääneet niin sanotusti puolitiehen.

Tarkastelen tässä luvussa kehitysprojektien saavutuksia ja minkälaisia tuloksia ne ovat tuottaneet. Samoin nostan esiin uudistuksia, joita Mosambik on tehnyt koulutuksensa eteen, tarkastelen projektien epäonnistumisia sekä haasteita, joita Mosambik tulee kohtaamaan tulevaisuudessa ja pohdin näiden merkitystä

5.1 Ratkaisujen äärellä

“Tulevana vuosikymmenenä meillä on mahdollisuus puolittaa maailman köyhyys puolella. Tällöin miljardit ihmiset voisivat nauttia globaalin talousjärjestelmän hedelmistä ja kymmeniä miljoonia henkiä säästettäisiin. Käytännön ratkaisu on jo olemassa ja poliittiset puitteet ovat kunnossa. Ja ensimmäisen kerran, tämän kaiken hinta on kaiken kaikkiaan edullinen. – Ainoa asia mitä tarvitaan on toiminta.”²⁵²

Mosambik uudisti vuonna 2005 perhelainsäädäntöään asettaen tyttöjen avioitumisikärajaksi 18 vuotta yrittäen rohkaista tyttöjä toisen asteen koulutukseen pariin. Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että lainvalvonta on puutteellista ja tiedon välittämisen eteen ei ole tehty tarpeeksi töitä. Tämän vuoksi vielä kuukausia lain voimaan tuleminen jälkeen tytöt, jotka olivat roimasti alle 18-vuotiaita, ilmoittivat opiskelunsa esteeksi

²⁵² ”We have opportunity in the coming decade to cut world poverty by half. Billions more people could enjoy the fruits of the global economy. Tens of millions of lives can be saved. The practical solution exists. The political framework is established. And for the first time, the cost is utterly affordable. –all that is needed is action.” UN 2005, *Investing in development – A practical plan to achieve the millennium development goals, An overview*, s. 1.

aikaisen avioitumisikänsä.²⁵³ Lainvalvontaa tulisi tehostaa ja tyttöjen avioitumisikärajoja tarkkailla, mutta ongelmana on aikaisen avioitumisen ollessa tiiviinä osana Mosambikin kulttuuriperinnettä. Avioituminen nähdäänkin tyttöjen elämän tärkeimpänä päämääränä. Nuorten tyttöjen koulutus keskeytyy maaseudulla juuri aikaisen avioitumisen vuoksi ja uuteen talouteen muuttamiseen yhteydessä.

Lasten ja nuorten työnteon alaikärajaksi on samoin kuin avioitumisiäksikin määritelty 18 vuotta, jotta lapset keskittyisivät enemmän koulunkäyntiin kuin työntekoon. Tästä huolimatta lapset, jotka eivät käy koulua, tavataan usein työskentelemässä maatalouden parissa kuten perheen omilla mailla tai vaihtoehtoisesti lapsityövoimana suurilla teollisuudenoilla.²⁵⁴ Lasten työskentely, kuten tyttöjen aikainen avioituminenkin, on osa mosambikilaista kulttuuria. Ahkeraa lasta arvostetaan enemmän, eikä lasten työssäkäynnin haittoja luultavimmin nähdä kovinkaan laaja-alaisesti eikä haitallisena lapsen kehityksellekään - etenkin jos lapsen vanhemmilla ei ole kokemusta koulunkäynnistä.

Haasteena nähdään etenkin kouluttamattomien ja äärimmäisestä köyhyydestä kärsivien vanhempien motivointi ja heidän ajatusmaailmansa muuttaminen koulutusmyönteisemmäksi. Vastassa on sekä kulttuurisia että taloudellisia esteitä. Tekijä, joka voisi olla kimmokkeena ja kannustimena köyhille perheille laittaa lapsensa kouluun, olisi kouluruokailun järjestäminen.²⁵⁵

Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Maija Hakulinen näkee yhtenä tärkeimpänä tekijänä tyttöjen koulutuksessa juuri vanhempien valistamisen tyttöjen koulutuksen

²⁵³ Roby & Lambert, 2008, s. 349.

²⁵⁴ State University, Education Encyclopedia, *'Pre-primary and Primary Education in Mozambique'*, [<http://education.stateuniversity.com/pages/1029/Mozambique-PREPRIMARY-PRIMARY-EDUCATION.html>]. Luettu 12.4.2011.

²⁵⁵ Roby & Lambert, 2008, s. 348–349

tärkeydestä ja siitä, kuinka koulutus voi kohentaa tyttöjen mahdollisuuksia tulevaisuudessa. Olisi myös tärkeää työskennellä juuri koulupudokkaiden kanssa ja selvittää, miksi tyttö jättäytyy koulusta pois ensimmäisten luokkien jälkeen. Onko syynä teiniraskaus, liian raskaat kotityöt vai jokin muu syy?²⁵⁶ Koulupudokkaiden kanssa työskentely ruohonjuuritasolla olisi priorisoitava ja yritettävä ratkaista koulun keskeyttämiseen johtaneet ongelmat. Positiivisena voidaan kuitenkin nähdä, että perheellä on ollut mahdollisuus laittaa lapsensa kouluun, mutta jostakin painavasta syystä koulutus on jäänyt kesken.

Koulutuksella on kuitenkin todistettu olevan merkitystä mosambikilaisten taloudelliseen tilanteeseen. 2000-luvulla tehdyn tutkimuksen mukaan kaikki aikuiset, jotka olivat käyneet koulua yhdenneltoista luokalle asti tai vielä pidemmälle, ilmoittivat tienaavansa Mosambikin korkeimman tuloluokan mukaan.²⁵⁷ Voidaan kuitenkin arvioida, että tämä korkeasti tienaavan luokan määrä on Mosambikissa suhteellisen pieni, sillä mahdollisuus päästä toisen asteen koulutukseen tai edes keskiasteen kouluun on vieläkin vain noin muutaman prosentin etuoikeus peruskoulun lopettaneiden keskuudessa.

Tekijät, jotka voisivat nostaa tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuutta, olisivat esimerkiksi koulujen rakentaminen lähemmäksi asutusta, koulunkäynti vain päiväsaikaan, erilliset saniteettitilat pojille ja tytöille, tiukempi lainsäädäntö lapsia hyväksikäyttävälle opettajille, naisopettajien palkkaaminen nykyistä suuremmassa määrin ja lastenhoidon järjestäminen koulujen yhteyteen. Tämä parantaisi nuorten äitien mahdollisuutta palata takaisin kouluun lapsen syntymän jälkeen. Lastenhoidon järjestäminen hyödyttäisi myös perheiden vanhimpia tyttöjä, jotka joutuvat jäämään kotiin vahtimaan nuorempia sisarusiaan.²⁵⁸

²⁵⁶ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

²⁵⁷ Roby & Lambert, 2008, s. 348–349.

²⁵⁸ Roby & Lambert, 2008, s. 350.

5.2 Hyvinvoinnin kasvu

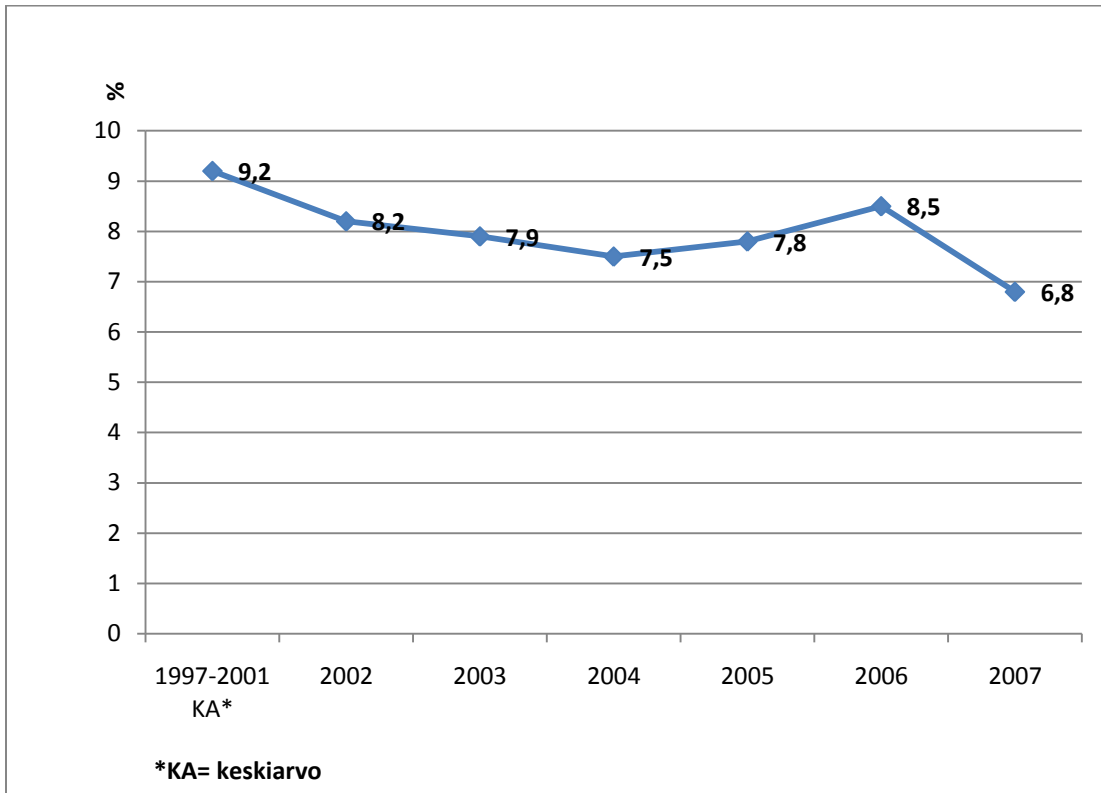
Vuonna 2003 toteutetun kansallisen kotitalouskyselyn mukaan mosambikilaisten elinolot olivat parantuneet 2000-luvun alusta sekä maaseudulla että kaupungissa. Jopa kaikista köyhimpien elämänlaadun voidaan sanoa parantuneen, vaikka suurimmalta osalta kansalaisista puuttui vieläkin esimerkiksi katto. Maaseudulla, jossa enemmistö mosambikilaisista nykyisinkin asuu, puhtaan veden saanti oli helpottunut ja asukkaat näkivät tulevaisuudessa aikaisempaa enemmän vaihtoehtoja ja suhtautuivat siihen valoisammin kuin ennen. Kaksi kolmasosaa ilmoitti oman hyvinvointinsa kasvaneen viimeisten kolmen vuoden aikana, vaikka tulvat, joiden vuoksi maataloustuotanto koki noin 10 prosentin laskun, olivat vaikuttaneet merkittävästi maatalouden kokonaistuotantomääriin 2000-luvun alussa.²⁵⁹

Mosambikin talouden vaihtelut ovat olleet hyvin suuria 2000-luvun aikana johtuen osaksi luonnonkatastrofien aiheuttamista taloudellisista menetyksistä ja Mosambikin talouden epävakaisesta tilanteesta. Mosambikin taloudessa on voitu havaita sekä BKT:n rakettimeaista nousua että jyrkkää laskua sisällissodan aikana ja rauhansolmimisen jälkeen. Viimeisen kymmenen vuoden aikana voidaan kuitenkin havaita BKT:n olevan tasaisessa nousussa ja nousevan noin 8 prosenttia per vuosi²⁶⁰. Mosambikilaisten varallisuuden kasvun ja lisääntyneen uskon tulevaisuuteen voi havaita esimerkiksi paikallisten halukkuudesta hakea esimerkiksi Kirkon Ulkomaanavun takaamia minilainoja ja kiinnostuksesta yksityisyrittäjyyttä kohtaan.

²⁵⁹ Fox, 2008, s. 5.

²⁶⁰ Katso Kuvio 5.

Kuvio 5: Mosambikin bruttokansantuotteen kasvu prosentteina vuosina 1997–2007.

Lähde: Kuvio laadittu IMF:n tilastojen pohjalta: *IMF Regional Economic Outlook 2007: Sub-Saharan Africa*.

Ironista on, että Mosambikin maaperä on erittäin rikas luonnonvaroiltaan, rikkaampi kuin melkein kaikki muut sen naapurimaat. Mosambikilta puuttuu osaaminen hyödyntää maaperänsä rikkauksia, mistä johtuu, että suuret globaalit yritykset keräävät itselleen suurimman hyödyn omistamiensa maiden avulla. Toisin sanoen, Mosambikin hyötyä tästä asetelmasta ei voida kutsua kovinkaan merkitykselliseksi.²⁶¹

²⁶¹ Hoile, 1989, s. 9.

5.3 Talouden taantuma ja kehitysyhteistyörahoitus

Talouden globaali taantuma tulee tulevaisuudessa mahdollisesti vaikuttamaan kehitysmaihin, joiden taloudellinen tuottavuus ei ole vielä länsimaiden tasoa ja joiden vienti on riippuvainen muutamasta päävientituotteesta ²⁶². Raakamateriaalien markkinahintojen laskusuhdanne, kuluttajahintojen yleinen nousu, turismin vähentyminen ja länsimaiden pankkikriisit ja niiden kasvavat velat vaikuttavat kehitysmailla suunnattuihin avustuksiin. Vaikeasta taloustilanteesta huolimatta suurin osa länsimaista on pyrkinyt lisäämään kehitysapurahojensa määrää, jonka kansainvälinen suositus olisi vähintään 0,7 prosenttia maan bruttokansantuotteesta. Nykyään lisää paineita kehitysmailla tuovat erityiset länsimaiden lähettämät tutkijaryhmät, jotka arvioivat annetun rahoituksen tavoitteiden saavuttamista punniten halukkuuttaan jatkorahoitukseen. Esimerkiksi britit ovat ottaneet käytäntöön kyseisen tuloskeskeisen arviointiprosessin.

Finanssikriisin vaikutuksesta kehitysapurahoihin ollaan skeptisiä. Mosambikin valtion kykyyn maksaa koulutuksesta vaikuttaa yleinen budjettituki, jota käytetään eri ministeriöiden hallinnon aloilla. Jos finanssikriisi tulee näkymään, se näkyy ensimmäiseksi budjettituen karsimisessa, sillä sitä on helpointa leikata. Toisaalta, jos budjettitukea tullaan leikkaamaan koulutuksen osalta, Mosambik on luottavainen, että kiinalaiset ja muut öljyntuottajat ovat valmiita tarjoamaan apuaan.²⁶³

Mosambikin valtion tekemät budjettileikkaukset näkyivät esimerkiksi Mosambikin vuoden 2010 syksyn katumellakoissa, jotka johtuivat leivän, jauhojen ja bensen hintojen suunnitellusta nostosta, jolloin valtion budjetin subventiota olisi alennettu. Lopulta hallitus veti päätöksensä takaisin, mistä seurasi että Mosambikin vuoden 2011 budjetista tulee löytyä rahaa näille suurille subventioerille, mikä oli vastaavasti pois toiselta sektorilta. Lahjoittajamaat yrittivät vaikuttaa Mosambikin hallituksen päätöksentekoon

²⁶² Gumende, 2008, s. 31.

²⁶³ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

argumentoiden, että he eivät ole valmiita rahoittamaan mosambikilaisten halpaa bensiinin hintaa²⁶⁴ Tulevaisuudessa Mosambikin haasteiksi muodostuvat tulevat leikkaukset ja tasapainottelu kansalaisten ja lahjoittajamaiden välillä. Kompromisseja tulee saada aikaan, mutta ei liian kovalla hinnalla.

5.4 Kehitysprojektit vaarassa epäonnistua

Voidaan nimetä yleisimmät syyt, joiden vuoksi kehitysprojektit ovat epäonnistuneet tai tulevat epäonnistumaan, ellei syihin löydetä ratkaisuja. Päämäärät jäävät saavuttamatta esimerkiksi maan heikon ja tehottoman hallinnon vuoksi. Valtio on voimaton suurien tavoitteiden saavuttamisen edessä korruption ja aikaisemmin tehtyjen huonojen taloudellisten ratkaisujensa vuoksi. Ongelmana on myös piittaamattomuus ihmisoikeuksista ja näin ollen niiden toteutumatta jääminen. Myös köyhyyskierre ja siitä seuraava köyhyysloukku aiheuttavat vakavia ongelmia valtiolle sen tarvitsemien investointien tekemiseen.²⁶⁵

Joskus ongelmaksi muodostuvat, että tarvittavat investoinnit viedään läpi vain maan tietyillä hallintoalueilla, jolloin valtioon muodostuu selviä köyhyystaskuja. Samoin kohdataan ongelma, että jotkut alueet ja paikallishallinnon elimet laiminlyövät täysin tarvittavien uudistuksien läpiviemisen. Ongelmat tapaavat kasaantua, jolloin yksittäisten ja ennen yksinkertaisilta vaikuttaneiden vaikeuksien ratkaiseminen muuttuu hetkessä haastavammaksi kuin ennalta arveltiin.²⁶⁶

Samoin toimintatavat, joilla vuosittain tavoitteiden päämääriin on yritetty päästä, ovat kehitysmaille teknologisesti liian pitkälle vietyjä ja liian kaukana mosambikilaisten omista ajattelu- ja ratkaisumalleista. Ratkaisu ei voi kuitenkaan nojata teknologiseen ja

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ UN 2005, Investing in Development: a Practical Plan to Achieve Millennium Development Goals, s. 29.

²⁶⁶ Ibid.

moderniin ongelmanratkaisuun, sillä kyseessä olevat ongelmat ovat pohjimmiltaan poliittisia. Ongelman juuret löytyvät yleensä vaikeudesta ja halukkuudesta jakaa valtaa ja resursseja. Paikallishallintotasolla kohdataan esimerkiksi ongelmia delegoinnissa, tehokkaassa varojen käytössä ja jakamisessa sekä korruptiossa.²⁶⁷

Kehitystyössä on myös huomattu varoittava esimerkki: vanhat toimintatavat eivät toimi enää yhtä tehokkaasti kuin ennen.²⁶⁸ Tutkijat ovat kuitenkin olleet melko yhtä mieltä siitä, kuinka vanhoja toimintamalleja tulisi paremminkin kehittää ja viedä eteenpäin kuin luoda täysin uusia.²⁶⁹ Yhteiskuntarakenteessa on havaittavissa muutoksia ja ongelmien luonne on muuttunut vuosien saatossa. Esimerkiksi suurimmassa osassa ratkaisumalleista pidetään merkittävimpana ongelmana hallinnollista porrasta, vaikka 2000-luvulla näyttääkin siltä, että ongelman ydin on paikallisten periytyvä köyhyyskierre ja köyhyysloukku.²⁷⁰

Lukutaidottomuus pysyy Mosambikissa sitkeästi yllättävän korkeana. Syitä tähän on monia ja niitä voidaan analysoida eri tavoilla. Jotkut tutkijat ovat sitä mieltä, että hallituksen suunnittelemat aloitteet ja niiden toteuttamistavat eivät kohtaa toisiaan ja teoria on kaukana käytännöllisyydestä. Koulutuksen edistymisen ja opetuksen tason valvominen ei ole tarpeeksi tehokasta, ottaen huomioon, että yli 40 prosenttia opettajista on epäpäteviä työhönsä.²⁷¹ Toisaalta opetuksen taso ei ole noussut tai muuttunut viimeisten kymmenen vuoden aikana, jolloin voi tulkita, että lukutaidottomuuden ja opetuksen tason pysyessä vakiona, muutosta ei tule tapahtumaan tulevaisuudessakaan, ellei toimintatapoja tulla radikaalisti muuttamaan. On ensisijaista muistaa, kuinka

²⁶⁷ Freedman, 2005, s. 2.

²⁶⁸ Freedman, 2005, s. 18.

²⁶⁹ DVV International, 'Literacy in Mozambique: Education for All Challenges', [http://www.iiz-dvv.de/index.php?article_id=201&clang=1]. Luettu 22.2.2011.

²⁷⁰ UN 2005, *Investing in Development: a Practical Plan to Achieve Millennium Development Goals*, s. 11.

²⁷¹ DVV International, 'Literacy in Mozambique: Education for All Challenges', [http://www.iiz-dvv.de/index.php?article_id=201&clang=1]. Luettu 22.2.2011.

jokainen lapsi, joka ei osallistu koulunkäyntiin, nostaa myöhemmin omalta osaltaan tilastoja aikuisiän luku- ja kirjoitustaidottomuudesta, mikä vaikuttaa tulevaisuudessa ratkaisevasti koko valtion kehitykseen ja kilpailukykyyn²⁷².

Ammatillinen koulutus on yksi osa Mosambikin ongelmavyöhytää. Mosambikissa on käytännön osaamista, mutta ammatillinen koulutus ei ole osoittautunut kovinkaan suosituksi. Mosambikilaiset näkevät koulutuksen suorana reittinä menestykseen, ja että tutkintonsa suorittamisen jälkeen heidän ei enää tarvitsisi liata käsiään. Professori Takala summaa ongelman: ”Se, että opiskellaan portugalinkielistä runoutta koulussa ja suoritetaan kokeita, ei lisää maan taloudellisen kehityksen edellytyksiä. Mutta koska ammatillinen koulutus on kulttuurisesti epäsuosittua, myös sen kenttä on toivoton.” Ammatillisen koulutuksen aikaansaamisen epäonnistumisesta kertovat useat pystyyn laitetut, yhden projektin aikana toiminnassa olleet ompelimot ja autonkorjaamot, joiden tilat ovat jälkeinpäin tyhjillään ja täynnä ruosteessa olevia laitteita, joilla kukaan ei tee mitään.²⁷³

Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Maija Hakulinen näkee Mosambikin tilanteen kokonaisvaltaisena, johon ei ole olemassa yksinkertaista ratkaisua. Kaikilla hallinnonaloilla tulisi tapahtua jonkinlaista kehitystä, jotta tyttöjen ja naisten tilanne voisi konkreettisesti parantua. Hakulinen korostaa Takalan tapaan ammatillisen koulutuksen tärkeyttä ja lasten mahdollisuuksien parantamista päästä toisen asteen koulutukseen peruskoulun jälkeen. Tyttöillä tulisikin olla peruskoulun jälkeen jokin toinen vaihtoehto kuin avioituminen. Tyhjän päälle jääminen peruskoulun jälkeen aiheuttaa vakavia lieveilmiöitä, kuten prostituutiota, kun nuoret tytöt yrittävät raapia elantoaan kasaan epätoivoisin keinoin.²⁷⁴

²⁷² Ibid.

²⁷³ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

²⁷⁴ Hakulinen, haastattelu, 28.4.2011.

Kaupunkioloissa, joissa suurin osa lapsista on suorittanut peruskoulunsa, on ilmennyt toisenlainen ongelma. Mosambikilaiset ovat alkaneet kyseenalaistaa koulutuksen merkitystä, kun heidän elinolonsa eivät ole parantuneet merkittävästi peruskoulun päättämiseen jälkeen. ”Jos vastaus näille ihmisille on, että teidän tulee käydä vielä keskiasteen koulu, niin löydämme itsemme mahdottoman yhtälön edestä”, Takala toteaa. Mosambikin resurssit ovat riittämättömät järjestämään keskiasteen koulutusta, missä kysyntä ja tarjonta eivät kohtaa. Koulutuksen kysynnän kautta saattaa tulla takaisku tai bumerangiefekti ja innostus, jonka kansallinen koulutuspolitiikka ja globaali Education for All –projektin hehkutus on saanut aikaan, saattaa kääntyä itseään vastaan ja saada ihmiset kyseenalaistamaan niiden merkitystä, jos lisäkoulutusta ei olekaan tarjolla.²⁷⁵

Mosambikin hallituksen omassa koulutusohjelmassa ESSP I:ssä on myös nähtävillä ongelmakohtia. Esimerkiksi kuusivuotiaiden osuus koulunsa aloittaneista lapsista on suhteellisen pieni vanhempiin lapsiin verrattuna. Vanhempien tulisi ilmoittaa lapsensa kouluun lapsen täytettyä kuusi ikävuotta. Kuusivuotiaiden vähäisten kouluun ilmoittautumismäärien arvioidaan johtuvan kansalaisten löyhästä arvostuksesta maan lakeja kohtaan. Kansalaisten piittaamattomuus koulutussektorin asetuksista johtuu myös osaltaan hallituksen omista taloudellisista vaikeuksista ja muista rasitteista, minkä vuoksi se ei ole pystynyt olemaan tarpeeksi ehdoton lakien noudattamisessa. Kuusivuotiaiden koulunkäyntimääriin liittyy myös hallituksen ongelma tarjota kaikille kuusivuotiaille aloituspaikka kouluissa.²⁷⁶ Esimerkiksi vuonna 2010 vanhemmat joutuivat kilpailemaan lastensa koulupaikoista jonottamalla koulujen edessä jo ennen auringonnousua. Puoleen päivään mennessä kaikki avoimet koulunsa aloittajien paikat olivat jo menneet. Sama ongelma havaitaan myös ylemmillä luokilla: 150 000 oppilaalla ei ollut mahdollisuutta jatkaa koulun käyntiään seitsemännen vuosiluokan jälkeen opiskelupaikkojen puutteen takia.²⁷⁷

²⁷⁵ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

²⁷⁶ World Data on Education 2006, s. 16.

²⁷⁷ All Africa.com, *Mozambique: Long Queues At Start of School Enrolment*, [<http://allafrica.com/stories/201101040179.html>]. Luettu 12.4.2011.

Ongelmana on väestön liian nopea kasvu ja varsinkin Mosambikin väestön ikäluokkien jakauma: suurin osa väestöstä oli vuonna 2010 kouluikäisiä lapsia.²⁷⁸ Kyseinen väestöpyramidimalli on ominainen juuri kehitysmaille, joissa syntyvyys on suurta ja keskimääräinen eliniän odote on matala. Vuonna 2009 Mosambikissa keskimääräinen eliniän odote oli 48 vuotta²⁷⁹, ja naisten hankkimien lasten lukumäärän keskiarvo oli 5,1 yhtä naista kohtaan²⁸⁰. Vuonna 2009 väestö kasvoi 1,8 prosentilla väestömäärän ollessa jo yli 22 miljoonaa.²⁸¹ Kasvun pysyessä näin korkealla, hallitus ei pysy sen mukana koulujen rakentamisessa tai opettajien koulutuksessa, jos se tulee noudattamaan nykyvauhtiaan.

Opettajien koulutus, mikä asetettiin yhdeksi koulutusohjelma ESSP I:n prioriteetiksi, on jäänyt pahasti jälkeen tavoitteistaan. Yhtenä pääsyyinä opettajainkoulutuksen laadun huononemiselle nähdään riittämättömät taloudelliset resurssit. Samoin tutkimustulosten mukaan lasten oppimistulokset ovat jääneet alhaisemmiksi kuin mitä olisi toivottu. Arvellaan, että opetussuunnitelmien tavoitteet lasten oppimisen tasosta on asetettu liian korkealle ja ne ovatkin käytännössä miltei mahdottomia saavuttaa niillä resursseilla, joita Mosambikilla on käytössään.²⁸²

Unicefin Mosambikin paikallistoimiston mukaan maan koulutusjärjestelmä tulee kohtaamaan jatkossakin kriittisiä ongelmia erityisesti sukupuolisen tasa-arvon toteutumisessa ja pätevien opettajien riittävässä tarjonnassa. Näillä näkymin koulumatkat

²⁷⁸ Katso Liite 4.

²⁷⁹ The World Bank, *Life Expectancy at Birth, Years (total)*, [http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN/countries/MZ?display=graph]. Luettu 4.5.2011.]

²⁸⁰ U.S. Census Bureau, International Data Base, [http://www.census.gov/ipc/www/idb/country.php], Luettu 3.5.2011.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Takala, 2004, s. 9.

eivät tule lähiaikoina lyhentymään, eikä maan taloustilanne parantumaan räjähdysmäisesti. Ongelmia aiheuttavat myös paikallisten paheneva terveystilanne ja koulutuksen jatkuva heikko laatu. Unicefin teettämän tutkimuksen mukaan lapsilla, joiden äidit eivät ole saaneet peruskoulutusta, on suurempi riski kärsiä äärimmäisestä ravinnon puutteesta ja 130-kertainen riski kuolla ennen viittä ikävuotta.²⁸³

5.5 Saavutuksia

Maailman Pankin koulutuksen kehitysprojektien avulla Mosambik on saanut luotua koulutukselleen pohjan pitkällisen sisällissodan aiheuttamien tuhojen jälkeen. Ohjelmat toteutettiin Mosambikissa samaan aikaan kun maa kävi läpi koko infrastruktuurinsa ja hallintomuotonsa muutoksen. Maailman Pankki kuvasi itse ensimmäisten koulutusprojektiansa ²⁸⁴ loppuraportissa saavuttamia lopputuloksia *tydyttäväiksi*, huolimatta kohtaamistaan vaikeuksista ja viivästyksistä. Merkittävänä tekijänä koulutusprojektien osittaisessa onnistumisessa oli niiden mukautuminen Mosambikin alati muuttuvaan sosiaaliseen tilanteeseen ja paikallisten tarpeisiin vastaaminen koulutussektorin osalta. Samoin Maailman Pankin laajat koulutuksen uudistusprojektit olivat pohjana valtion omille koulutusohjelmille, kuten ESSP I:lle.²⁸⁵

Konkreettiset saavutukset, joita Maailman Pankki on saanut aikaan koulutusprojekteillaan, ovat esimerkiksi uusien koulujen rakentaminen, luokkahuoneiden kunnostus sodan jälkeen, opettajien koulutus, kokeiden tuominen opetuksen osaksi ja lasten oppimisen evaluointi. Maailman Pankki sai luokka-asteille 3-7 ilmaisia oppikirjoja ja aikaan opetussuunnitelman uudistuksen, jossa paikalliset kielet tulivat opetuksen osaksi useiden pilottiohjelmien kautta.²⁸⁶

²⁸³ Roby & Lambert, 2008, s. 344.

²⁸⁴ Education Project (01) ja (02).

²⁸⁵ World Bank 1999, *The Republic of Mozambique, Second Education project –Implementation Completion Report*, s. 1-10.

²⁸⁶ Ibid.

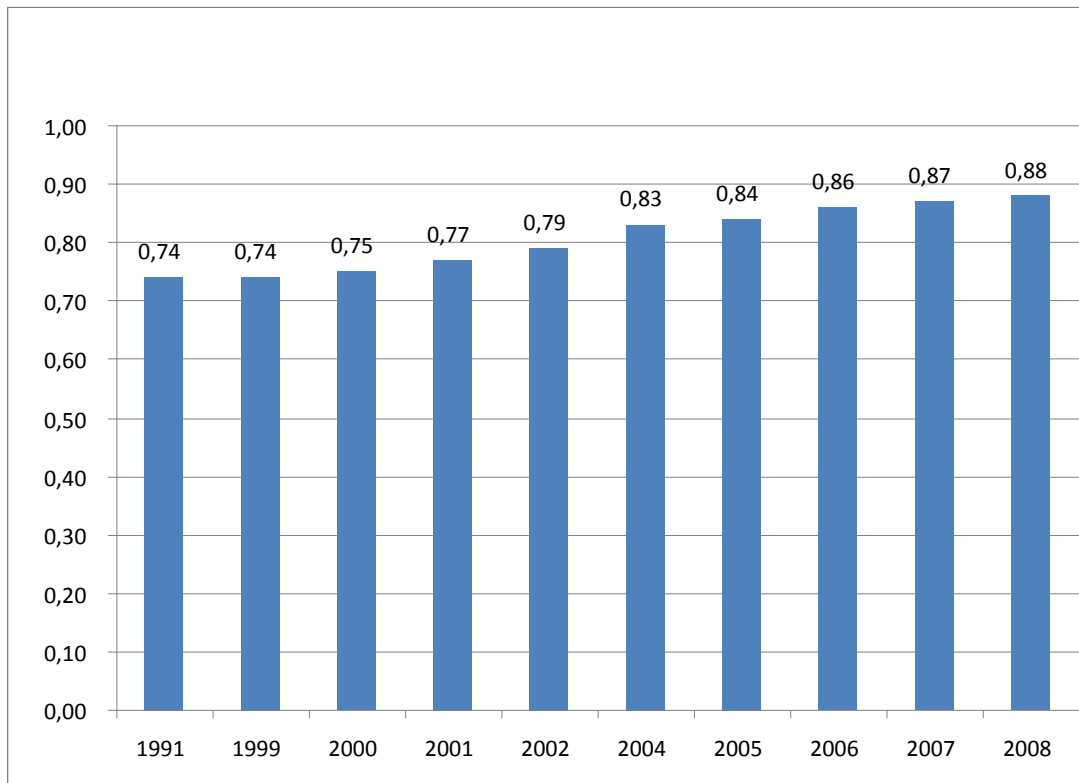
Vaikka Mosambikilla on edessään suuria haasteita ja ongelmia ratkaistavana koulutussektorinsa osalta, on Mosambikin hallitus kokenut onnistumisia Education for All – projektin ja ESSP I:n asettamia tavoitteita seuraamalla. Esimerkiksi Mosambik on yksi kahdeksasta Saharan eteläpuolisen Afrikan maasta, joka on onnistunut nostamaan sen peruskoulutukseen ilmoittautujien määrää yli 20 prosentilla vuosien 1999–2005 välisenä aikana.²⁸⁷ Samoin maa on saavuttanut positiivisia tuloksia sukupuolten välisen eriarvoisuuden pienentämisessä kaikilla sen kouluasteilla. Sukupuolten välinen kuilu on supistunut vuosien 1999 ja 2008 välillä, kun eriarvoisuuden indeksi, kouluun osallistuneiden tyttöjen suhteellinen määrä verrattuna poikiin, on kasvanut 0.74:stä 0.88:ään. Käytännössä tämä tarkoittaa, että jokaista sataa poikaa kohden kouluun osallistuvien tyttöjen määrä oli 88 vuonna 2008.²⁸⁸

²⁸⁷ UNESCO 2008, Regional Overview: Sub-Saharan Africa, s. 1-7.

²⁸⁸ Millennium Development Goals Indicators: '*Gender Parity Index in primary level enrolment*', [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=611&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Kuvio 6: Mosambikin koulua käyvien tyttöjen suhteellinen määrä poikiin verrattuna

vuosina 1991–2008

Lähde: Kuvio laadittu YK:n tilastojen perusteella: Millennium Development Goals Indicators: *Gender Parity Index in primary level enrolment*.

Etenkin ESSP I:n koulutusprojektissa painotettu osallistuminen toisen asteen koulutukseen on parantunut koulutusprojektien myötä²⁸⁹. Toisen asteen koulutukseen osallistuvien määrässä on huomattavaa nousua: vuoden 1999 viidestä prosentista vuoden 2005 kolmeentoista prosenttiin. Sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttaminen on kuitenkin kauempana toisen asteen koulutuksessa kuin peruskoulun kohdalla. Tyttöjen määrällinen osuus eriarvoisuutta osoittavassa indeksissä oli selvästi pienempi: tyttöjen lukumäärä poikiin verrattuna oli 69/100 vuonna 2005.²⁹⁰

²⁸⁹ Government of Mozambique 2006, *Strategic Plan for Education and Culture 2006-2010/11*, s. 3.

²⁹⁰ UNESCO 2008, *Regional Overview: Sub-Saharan Africa*, s. 1-7.

Hiv-tartuntojen kasvavaa määrää yritetään ehkäistä Mosambikissa koulutettujen paikallisten voimin. Suomen Kirkon Ulkomaanapu onkin ottanut asiakseen tehokkaan paikallisten kouluttamisen: Maputon kouluissa on yhteensä 77 innokasta tukioppilasta, jotka kertovat kouluissa ja kylissä hivistä, seksuaaliterveydestä, seurustelusta ja ehkäisystä. Tukioppilaat painottavat sukupuolisuhteiden aloittamisen lykkäämistä mahdollisimman pitkälle etenkin nuorten tyttöjen osalta, jotta välttyttäisiin teiniraskauksilta ja koulun keskeytyksiltä. Kirkon Ulkomaanavulla ei ole yhtään pysyvää suomalaista työntekijää Mosambikissa, vaan kaikki toimii koulutettujen paikallisten kautta.²⁹¹ Paikallisilta tuleva tieto ja taito käsitellessä arkoja ja henkilökohtaisia asioita voidaan nähdä tehokkaampana tapana välittää tietoa kuin jos valistus tulisi länsimaiselta avustustyöntekijältä. Aktiivinen tukioppilaiden koulutus onkin tärkeä ja tehokas preventiomenetelmä taistelussa aidsin leviämistä vastaan ja hanketta voisi kuvata menestykseksi, vaikka sen lopullista merkitystä on vaikea mitata. Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Hakulinen painottaakin, kuinka Kirkon Ulkomaanapu ei ole viemässä Mosambikiin omia ideologioitaan tai näkemyksiään, vaan kaikki opetustyö toimii pääasiassa paikallisten kautta²⁹².

5.6 Tulevaisuuden näkymät

Miltä maailma näyttäisi vuonna 2015, jos vuosituhattavoitteet saavutettaisiin? Yli 500 miljoonaa ihmistä nostettaisiin äärimmäisestä köyhyydestä ja yli 300 miljoonaa ihmistä ei enää kärsisi nälänhädästä. Lasten terveydenhuolto olisi parantunut merkittävästi ja lapsikuolleisuus olisi vähentynyt vähintään 30 miljoonalla ja äitien lapsivuodekuolleisuus kahdella miljoonalla. Satojen miljoonien tyttöjen turvallisuus, taloudellinen tilanne ja mahdollisuus käydä koulua olisivat parantuneet merkittävästi. Samoin heidän mahdollisuutensa saada poliittista valtaa aikaisempaa enemmän olisi kasvanut. Monet maat ovat saavuttamassa osaa tavoitteista, mutta erityisesti Saharan eteläpuolinen

²⁹¹ Ibid.

²⁹² Ibid.

Afrikka, joka on koko kriisin keskus, on jäämässä vakavasti jälkeen tavoitteistaan, eikä esimerkiksi vuodelle 2005 asetettua tavoitetta sukupuolten välisestä tasa-arvosta saavutettu.²⁹³

Vuosituhattavoitteiden ongelmana on ollut niiden hellittämätön päämääräkeskeinen ajattelutapa²⁹⁴. Tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan luja ja hyvin organisoitu infrastruktuuri ja vahva paikallishallinto, mitkä puuttuvat miltei jokaiselta Saharan eteläpuoliselta valtiolta. Tavoitteet ovat myös vähentäneet huomiota köyhyyden eliminoimisesta, minkä tulisi olla ensisijainen prioriteetti ja luoda vakaa pohja muiden tavoitteiden saavuttamiselle. Kuten Mosambikin tapauksessa on huomattu, köyhyyskierre kasvattaa suuren määrän lieveilmiöitä ja koulunkäynti jää automaattisesti sekundäärisiksi perheeltä puuttuvien perustarpeiden vuoksi. Koulutuksen aikaansaaminen kaikkien ulottuville on potentiaalinen katalysaattori suuremmalle muutokselle, joka on kuitenkin täysin riippuvainen valtion tilanteesta sen poliittisessa, sosiaalisessa ja taloudellisessa kontekstissa. Kaikista selvin vaikuttaja mahdolliselle muutokselle on taloudellinen.

YK on tehnyt listan, jossa se on nimennyt neljä pääsyytä, joiden takia vuosituhattavoitteet ja yleinen ja yhtäläinen oikeus perusopetukseen jäävät toteutumatta vuoteen 2015 mennessä: toimimaton ja korruptoitunut hallintokoneisto, valtioiden heikko talous, vääränlaiset menettelytavat ja piittaamattomuus ihmisoikeuksista.²⁹⁵

Kyseiset ongelmat on helppo havaita Mosambikin valtion hallinnossa, mutta kuten Kirkon Ulkomaanavun aluekoordinaattori Hakulinen toteaa: ongelmaan ei ole yksiselitteistä ratkaisua. Tämän mittaluokan ongelmien ratkaisuisissa on aina kyse kokonaisvaltaisista ja pitkän aikavälin uudistuksista. Muutoksen ei voida olettaa

²⁹³ UN 2005, *Investing in Development – A practical plan to achieve the millennium development goals, an overview*, s. 1-10.

²⁹⁴ UN 2005, *Millennium Development Project*, s. 15.

²⁹⁵ Ibid.

tapahtuvan nopeasti, sillä ihmisten juurtuneet ajatus- ja toimintatavatkaan eivät muutu hetkessä. Onkin kyse kokonaisvaltaisesta kulttuurin muutoksesta ja entisten toimintatapojen hylkäämisestä, mihin ei tule olemaan helppoa taloudellista eikä kulttuurillistakaan vastausta. On kuitenkin esitetty, että koulutus ja koulutusjärjestelmä tulisivat takaamaan Mosambikin valtion nopean talouskasvun. Esimerkiksi koulutuksen aikaansaaminen Venäjällä ei ole kuitenkaan turvannut sen vakaata talouskasvua tai varallisuuden nopeaa kasvua eikä sen tasaista jakautumista.²⁹⁶

Vuonna 2004 YK:n tekemän laajan selvityksen mukaan vuosituhattavoitteet, kuten yleisen peruskoulutuksen aikaansaaminen, etenee Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, mutta jää joka vuosi jälkeen välitavoitteistaan.²⁹⁷ Pitkän aikavälin köyhyyden vähentäminen vaatii tasaista talouskasvua, joka voidaan jo nähdä Mosambikissa. Mosambikin talous on kuitenkin erittäin haavoittuvainen globaalin talouden heilahduksille, sillä se nojaa vain muutamaan vientituotteeseen²⁹⁸ ja pääasiassa maa on raaka-aineiden toimittaja ilman kunnan tuotantokoneistoa. Tasaisen talouskasvun takaamiseksi Mosambikin tulisi kehittää sen teknologista osaamista ja taata sen varallisuuden tasainen kartuttaminen. Talous voidaan nähdä maan vakauden pohjana: jos talouskasvu pysähtyy ja valtion budjetti romahtaa, se johtaa väijäämättä köyhyyden vähentämiseen tähtäävien projektien pitkittymiseen.

Tällä hetkellä näyttää olevan selvää, kuinka Unescon vuosituhattavoitteet ja Education for All – projektin päämäärät mukaan lukien jäävät toteutumatta vuoteen 2015 mennessä Mosambikin, kuten monen muunkin valtion kohdalla. Arvioitaessa milloin Mosambikin olisi mahdollista saavuttaa yleinen peruskoulutus ja sukupuolinen tasa-arvo koulutuksessa, jos kehitys pysyy ennallaan, Mosambikin kohdalla kohdataan suuri

²⁹⁶ UN, *Investing in Development – a Practical Plan to Achieve Millennium Development Goals, an Overview*, 2005, s. 27.

²⁹⁷ UN, *Investing in Development: a Practical Plan to Achieve Millennium Development Goals*, 2005, s. 15.

²⁹⁸ Mosambikin suurimpina vientituotteina ovat esimerkiksi alumiini, katkaravut ja puuvilla. Katso esimerkiksi *The Economist, Mozambique Country Report 2002*.

kysymysmerkki. EFA:n tavoite on kuitenkin merkittävä, sillä se tähtää lasten mahdollisuuteen käydä peruskoulunsa loppuun. Käytännössä tämä tarkoittaa, että lasten olisi pitänyt istua koulussa seitsemän vuotta, oppia asioita ja päästä läpi päättökokeesta. Peruskoulun laadun romahdus kuitenkin synnyttää uuden suuren kysymysmerkin. Voidaan tehdä poliittinen päätös, että kaikki lapset saavat päättötodistuksen, mutta se on lopulta suuremman ongelman välttelyä. Etsittäessä syitä opetuksen laadun huononemiseen ei opettajien ammattitaidottomuutta tai suuria luokkakokoja voida pitää sen päätekijöinä, sillä opettajien ammattitaito ei ole ollut aikaisemminkaan korkeampi eivätkä luokkakoot nykyistä pienempiä. Kyseiset syyt ovat toki taustalla, mutta ne eivät ole merkittäviä muuttujia viimeisen kymmenen vuoden aikana.²⁹⁹

Mitkä ovat sitten Mosambikin tulevaisuuden suurimmat kompastuskivet koulutuksen alueella ja mihin sektoreihin tulisi erityisesti panostaa tulevaisuudessa? Mosambikin ongelmana on ollut laajentaminen vain laajentamisen vuoksi silloin, kun se on kohdannut resurssiensa riittämättömyyden. Osaratkaisuna lasten kouluun osallistumiseen ja koulussa pysymiseen voisi olla esiopetuksen merkityksen korostaminen. Suomi on halunnut olla mukana omalta osaltaan kehittämässä Mosambikin varhaiskasvatusta. Argumenttina on, että jos lapset jo kouluun tulleessaan ovat aliravittuja eivätkä ole saaneet tarpeeksi virikkeitä, niin edellytykset oppimiselle ovat melko pienet. Kansainvälisten tutkimusten perusteella mahdollisuus vaikuttaa aliravitsemukseen ja virikkeiden antamiseen olisi melko suuri 3-5-vuotiaiden parissa, jos resurssit vain sallisivat.³⁰⁰ Ongelmana on, että esimerkiksi Mosambikin vuoden 2008 koulutusbudjetissa esiopetus ei saanut edes prosentin murto-osaa.³⁰¹

Mosambik on lähtenyt liikkeelle vaikeasta lähtötilanteesta. Sodanjälkeinen jälleenrakennus on saavuttanut paljon ja talous on saatu noususuhdanteiseksi, mutta

²⁹⁹ Takala, haastattelu, 18.4.2011.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Katso Kuvio 1.

toisaalta myös odotukset ovat olleet korkealla itse mosambikilaisten että ulkopuolisten silmissä. Shokkina tulee, kun odotukset jäävät toteutumatta, opetuksen laatu on alarvoista ja kun huomataan, ettei kouluissa tapahdukaan kovin merkittävää oppimista. Kysymys kuuluukin: Kuinka tässä näin kävi?³⁰²

6. YHTEENVETO

A Luta Continua – Taistelu jatkuu, oli Frelimon iskulause itsenäisyystaistelun aikana ja se sopii kuvaamaan Mosambikin nykytilannettakin. Peruskoulutusverkosto on laajentunut, koulurakennuksia rakennetaan ja opettajia koulutetaan koko ajan lisää. Sukupuolten välinen eriarvoisuus kouluun osallistujien määrissä on laskenut ja tyttöjen määrä kouluun osallistuvista lapsista on noussut vuosi vuodelta 2000-luvulle tultaessa. Toisaalta faktoja on turha kiistää: Peruskouluverkosto on keskittynyt liiaksi kaupunkeihin eikä se palvele suurinta osaa väestöstä, joka asuu maaseudulla. Koulurakennusten rakennusvastuun siirtäminen paikallisille hidastuttaa uusien koulujen tehokasta rakentamista eikä opettajainkoulutus pysy kasvavien oppilasmäärien vauhdissa, minkä vuoksi suurin osa opettajista, varsinkin maaseudulla on epäpäteviä työhönsä. Ratkaisu poikien ja tyttöjen eriarvoisuuden dilemmaan koulutuksessa on vieläkin löytymättä: osa tytöistä jää edelleen kotiin kouluun menemisen sijaan. Miksi tytöt sitten jäävät kotiin tai jättävät koulun kesken ensimmäisten luokkien jälkeen useammin kuin pojat?

On selvää, että tyttöjen koulun keskeyttämisen taustalla olevat syyt ovat käytännönläheisiä. Koulutussektori ei tue tarpeeksi suurinta osaa maaseudulla asuvasta väestöstä: Kouluja on liian harvassa, jolloin katvealueilla asuvien lasten koulumatkasta tulee liian pitkä taittaa jalkaisin. Pitkä koulumatka nähdään myös yhtenä suurimpana syynä tyttöjen koulusta poisjäämiseen, sillä äärimmäisessä köyhyydessä elävillä perheillä ei ole yleensä varaa ostaa lapsille kenkiä koulumatkan kulkemiseen. Suurimpana syynä tyttöjen pitämiseen kotona on kuitenkin koulumatkan vaarallisuus. Raiskaukset ja tyttöjen

³⁰² Takala, haastattelu, 18.4.2011.

seksuaalinen häirintä koulumatkoilla tai koulussa miesopettajan tai luokkatovereiden toimesta ovat arkipäivän ongelmia. Ongelma on yleisessä tiedossa, mutta jos raiskauksista annettavia rangaistuksia ei tulevaisuudessa kiristetä, ei ongelmakaan luultavimmin häviä.

Lisäämällä naisopettajien määrää kouluissa parannettaisiin tyttöjen turvallisuutta ja samalla tytöt saisivat inspiroivan roolimallin, mikä heiltä tavallisesti puuttuu. Mosambikissa naisia nähdään harvemmin korkeissa poliittisissa päätöksentekokelemissä tai johtoasemissa, mikä luo tyttöjen roolimallien tyhjiön. Mosambikin kulttuurin tukema patriarkalisuus nähdään myös osasyynä tyttöjen koulun keskenjättämiselle. Leimansa lyönyt patriarkalisuus näkyy koulun käytännön opetuksessa poikaoppilaiden suosimisena. Antamalla pojille automaattisesti ryhmänvetäjien roolit koulun ryhmätehtävissä ja poikien saadessa enemmän mahdollisuuksia vastata opettajien esittämiin kysymyksiin, tytöt omaksuvat automaattisesti syrjään vetäytyjän roolin, mikä ei rohkaise heitä jatkamaan koulunkäyntiä. Perinteiset sukupuoliroolit ovat vielä voimissaan etenkin maaseudulla ja tyttöjen näkeminen enemmän kotona taloudenhoitajina kuin oppilaina, on vieläkin syy perheen poikalasten priorisoimiseen kouluun lähettämässä.

Tyttöjen koulun keskenjättämiseen vaikuttaa myös koulun ala-arvoiset oppimistulokset. Suurin osa opettajista maaseudulla on epäpäteviä työhönsä, koulurakennukset ovat kehnossa kunnossa ja suurimmalta osalta kouluista puuttuvat konkreettiset oppimiseen tarvittavat välineet, kuten koulukirjat, liitutaulu ja lapsilta paperia ja kyniä. Vuonna 2003 valtion tekemän uudistuksen, *Semi Automatic Promotion*:in avulla kaikki lapset saavat nykyään jatkaa luokka-asteelta toiselle, tukivatpa lapsen oppimistulokset luokalta pääsyä tai eivät. Koulussa oppiminen on muuttunut sekundaariseksi päämääräksi ja ensisijaista onkin saada kaikki lapset käymään peruskoulu loppuun. Peruskoulun luokkien loppuun käyminen on itsessään päämääränä tärkeä, mutta oppimisen kokeman inflaation jälkeen melko perusteeton. Voidaan ennustaa, että tulevaisuudessa *Semi Automatic Promotion*

luo ongelmaksi koulutetun, mutta epäpätevän paikallisväestön, mikä ei tue Mosambikin vakaata talouskehitystä, laadullista koulutusta ja tietotaidon kehittymistä. Ilman osaavaa työvoimaa on vaikea rakentaa toimivaa infrastruktuuria, joka tukisi vakaata talouskasvua, mistä Afrikan tulee pitää kiinni, jos se haluaa nostaa kilpailukykyään länsimaiden rinnalla.

Ongelmana voidaan myös nähdä koulutuksen arvostuksen vähäisyys. Sivistyksen hankkimista ja oman henkisen pääoman kartuttamista koulutuksen kautta ei pidetä tärkeänä itse tiedon lisäämisen vuoksi, vaan primäärisenä syynä koulun käymiseen on sen mahdollisesti tuoma varallisuuden lisääntyminen ja sitä kautta parempi elintaso. Saharan eteläpuolisen Afrikan kärsiessä äärimmäisestä köyhyydestä, paikallisten näkökulma on oikeutettu, mutta se ei tue oppimista tai edistä yksilön halua oman henkisen pääomansa kehittämiseen. Valistusajan ajatukset yksilön henkisen tiedon kartuttamisesta ja oman järjen käytöstä, mitkä vaikuttivat ratkaisevasti länsimaiden koulutuslaitosten kehitykseen ja ihmisten yleiseen mielipiteeseen koulutuksen merkityksestä, eivät ikinä saavuttaneet Afrikkaa, joka jaettiin siirtomaiksi Euroopan valtioiden kesken.

Suomessa lasten laittaminen kansakouluun ei ollut itsestäänselvyys, sillä vielä 1800-luvun puolivälissä myös Suomessa tavattiin nälänhätää. Rahvaan ja maaseutuväestön keskuudessa lasten työpanos kotitöissä nähtiinkin tärkeämpänä kuin koulunkäynti. Lasten koulunkäynti yleistyi juuri sen vuoksi, että koulutusta alettiin arvostaa muutenkin kuin mahdollisena tulevaisuuden varallisuuden nostajana. Koulutus nähtiin osana jokaisen yksilön ihmisoikeuksia, mikä antoi mahdollisuuden nousta säätyluokasta toiseen. Säätyluokan sijasta alkoi enemmän merkitä mitä yksilö teki ja mitä taitoja hänellä oli kuin mistä hän tuli.

Mosambikissa vanhempien kohdalla tulisi tapahtua täydellinen asenteiden muutos tyttöjen koulutusta kohtaan ja rohkaista heitä jatkamaan koulunkäyntiä luokka-asteelta

toiselle. Jotta tyttöjen koulunkäynti olisi turvattu, vanhempien tulisi nähdä tyttöjen tulevaisuudessa muutakin kuin avioliitto ja perheen perustaminen, esimerkiksi koulutuksen tytöille avaamat akateemiset mahdollisuudet. Suurimpana haasteena ovat vanhempien motivoiminen lasten koulutuksen osalta ja heidän vakuuttamisensa koulutuksen tärkeydestä

Lapsilla on innokkuutta oppia uusia asioita, mutta lopulta lasten koulun käymiseen vaikuttaa vanhempien mielipide. Jos vanhemmat näkevät, että koulussa opettavat asiat ovat merkityksettömiä lasten tulevaisuuden kannalta, koulutus jää yleensä kesken. Koulutus tulisikin nähdä itseisarvona ja jokaisen kansalaisen oikeutena kehittää omaa eettistä ja moraalista puoltaan. Ajatus kuulostaa miltei utopistiselta omaksua yhteiskunnassa, jossa osalta väestöstä puuttuu katto päänsä päältä ja päivittäisten perustarpeiden, kuten ruoan ja veden hankinnassa kohdataan vielä suuria vaikeuksia. Onkin vaikea puhua henkisen pääoman kartuttamisesta äärimmäisessä köyhyydessä elävälle perheelle. Sekä länsimaissa ja että Afrikassa koulutus nähdään mahdollisena reittinä parempaan elintasoon, mutta sen painoarvolla on suuri ero: Yleensä länsimaissa kouluun osallistumisessa ei ole kyse ihmishengistä tai ylipäänsä perheen henkiinjäämisestä.

Aidsin nopea leviäminen on Mosambikissa koko yhteiskuntaan vaikuttava tekijä: lähes joka perheestä löytyy joku, jolla on hiv -tartunta. Tartunnat ovat ongelmallisen korkeita erityisesti nuorten tyttöjen keskuudessa, mikä on vahingollista koko yhteiskuntarakenteen kokonaisvaltaiselle kehitykselle. Mosambikin tapauksessa aidsin uskotaan vaikuttavan maan vuosittaiseen talouden kasvuun vähintään yhden prosenttiyksikön verran. Tulevaisuudessa osuus saattaa olla verrattain suurempi, jos hiv-tartuntojen määrää ei saada laskuun.

Tyttöjen koulutus keskeytyy myös teiniraskauksien ja aikaisten avioliittojen vuoksi. Avioitumisiän ikäraja on nostettu Mosambikissa 18. ikävuoteen, jotta tyttöjen mahdollisuus toisen asteen koulutukseen olisi ainakin käytännössä mahdollista. Käytännön periaatteet, todellisuus ja lainsäädäntö poikkeavat kuitenkin ratkaisevasti toisistaan. Lakia ei kunnioiteta tarpeeksi ja sen valvomisessa on paljon parantamisen varaa. Lain sivuuttamisesta johtuu, että tyttöjen aikainen avioitumisikä on edelleen syynä tyttöjen koulun keskeytymiseen. Haasteena on saada paikalliset noudattamaan valtion säättämiä uusia lakeja ja saada ne toimimaan myös käytännössä. Mosambik on kulttuuri, jossa arvostus länsimaisen maailman lainsäädäntömallia kohtaan on löyhä ja byrokratia tehotonta, joten uudistusten läpiviemiseen tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja aikaa.

Toisen asteen koulutus on sektori, johon Mosambikin tulisi tulevaisuudessa panostaa ammatillisen opetuksen, lasten esiopetuksen ja heille tarjottavien virikkeiden ohella. Nykyään toisen asteen koulutukseen jatkaa peruskoulun loppuun käyneistä vain muutama prosentti. Ongelmana ovat koulutuksesta paikallisille aiheutuvat lisäkulut sekä opetukselta puuttuvat resurssit. Toisen asteen koulutuksen tehottomuuden vuoksi Mosambikin koulutussektorissa on 2000-luvulla ilmennyt vakava ongelma: Paikalliset ovat huomanneet peruskoulutuksen riittämättömyyden oman taloudellisen hyvinvointinsa nostamiseksi, kuten myös mahdottomuuden päästä toisen asteen koulutukseen. Vaihtoehdot ovat käyneet vähiin, eikä koulutus ole tarjonnut ratkaisua perheen taloudellisiin ongelmiin. Koko koulujärjestelmän arvostus on kokenut romahduksen, mistä on seurannut, että lasten koulutusta ei nähdä tarpeellisena, jos sen konkreettisista hyöty-suhteista ei ole takeita.

Suurena ongelma on perheiden köyhyyskierre ja sitä seuraava perustarpeiden, kuten ruoan puute, joka on primäärieste kouluun osallistumiseen sekä tyttöjen että samalla perheen kaikkien lasten osalta. On sanomattakin selvää, että koulunkäynti ei ole perheen asialistalla ensimmäisenä, ennen kuin arjen muista perustarpeista on huolehdittu.

Yksinkertaiselta kuulostava ratkaisu, mutta lopulta suuria taloudellisia resursseja vaativa kouluruokailun järjestäminen saattaisi olla yksi lapset koulussa pitävä tekijä.

Vaikka Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on paljon ratkaistavia ongelmakohtia ja sen taloutta rasittaa niin korruptio kuin tehoton byrokratia, niin alueesta ennustetaan yhtä suurta ja nousevaa talousaluetta ja raaka-aineiden tuottajaa kuten esimerkiksi Brasiliasta ja Etelä-Amerikasta. Kiina, joka näkee oman siirtomaamenneisyytensä Afrikan sekasortoisessa nykytilanteessa, on jo aloittanut ponnistelut omalta osaltaan Afrikan maiden toimivan infrastruktuurin aikaansaamiseksi toivoen kyseisistä maista tulevaisuudessa sen saumattomia kauppakumppaneita. Saharan eteläpuolisen Afrikan maiden talouskasvussa voidaankin nähdä yhtäläisyyksiä Aasian tiikerivaltioiden nousuun ennen niiden talouksien notkahdusta 1990-luvun lopulla. Kiinan ja öljyntuottajamaiden merkittävä taloudellinen läsnäolo Afrikassa kertoo, kuinka kehitysmaista halutaan leipoa yhtäläinen menestystarina kuin Aasian tiikerivaltioista. Saharan eteläpuolisen Afrikan valtioiden käyttämättömät resurssit ja hyödyntämättömät maaperänrikkauudet houkuttelevat suuria öljyntuottajamaita panostamaan niiden infrastruktuurin kehittämiseen ja osaamisen mahdollistavan työvoiman kouluttamiseen.

Saharan eteläpuolisella Afrikalla onkin potentiaalia nousta luonnonvarojensa, väestörikkautensa ja väestönsä nuoren ikärakenteen ansiosta länsimaiden, joissa väestönkasvu on hidastunut ja talous taantunut, tulevaisuuden haastajaksi globaaleilla talousmarkkinoilla. Tässä suhteessa tyttöjen koulunkäynti, kuten myös kokonaisvaltaisen peruskoulutuksen ja kattavan koulutusverkon aikaansaaminen on avainkysymys maiden tulevaisuuden kilpailukyvyn kannalta. Koulutussektorin tulisikin luoda enemmän vaihtoehtoisia oppimistapoja ja panostaa enemmän ammatilliseen ja etenkin kansankieliseen opetukseen, mistä ensisijaisesti juuri tytöt hyötyvät. Todistetusti tyttöjen koulutuksella on suoranainen vaikutus sosiaalisen hyvinvoinnin kasvuun niin yksilön kuin koko perheen osalta ja sen on myös todettu olevan ratkaisu edellisiltä sukupolvilta

periytyvään köyhyyskierteeseen. Myös tilastollisesti kouluttautuneet äidit tukevat enemmän lastensa koulunkäyntiä kuin kouluttamattomat.

Tyttöjen koulunkäyntiaktiivisuuden ongelma on moniulotteinen, kuten sen vaatimat ratkaisutkin, eikä voida yleistää, ovatko kulttuuriset, sosiaaliset, taloudelliset tai poliittiset syyt toisiaan merkittävämpiä. Kehitysapujärjestöt tekevät oman osansa ongelmien ratkaisemiseksi ja on erityisen tärkeää, että Mosambikin hallinnon ja järjestöjen välinen yhteistyö tulee olemaan tulevaisuudessa saumatonta ja taloudellisten resurssien suuntaaminen mahdollisimman tehokasta. Koulutussektorin tulisi palvella Mosambikin väestön todellisia tarpeita ja paikallisten asenteen koulutukseen, etenkin tyttöjen ja naisten kohdalla, on tulevaisuudessa muututtava. Ongelmaan ei tule olemaan helppoa ratkaisua ja lopulta se, mikä saa muutoksen aikaan, on muutoksen tekijä itse.

LÄHDELUETTELO

I ALKUPERÄISLÄHTEET

The Economist 2002. *Mozambique Country Report October 2002*. UK: The Economist Intelligence Unit.

Government of Mozambique 2006. *Strategic Plan for Education and Culture 2006-2010/11*. Maputo: Ministry of Education.

Government of Mozambique 2005. *Education Sector Strategic Plan II*. Maputo: Ministry of Education.

IMF 2007. *Regional Economic Outlook 2007: Sub-Saharan Africa*.

Kirkon Ulkomaanapu 2009. *Tekoja ihmisarvon puolesta – Vuosikertomus 2010*. Helsinki: Kirkon Ulkomaanapu.

Millennium Development Goals Indicators: *Percentage of pupils starting grade 1 who reach last grade of primary, both sexes*,
[<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=591&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Percentage of pupils starting grade 1 who reach last grade of primary, girls*,
[<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=636&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Percentage of pupils starting grade 1 who reach last grade of primary, boys*,
[<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=635&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Total net enrolment ratio in primary education, both sexes*,
[<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=589&crd=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Total net enrolment ratio in primary education, girls*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=634&crd=508>].
Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Total net enrolment ratio in primary education, boys*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=633&crd=508>].
Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Gender Parity Index in primary level enrolment*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=611&crid=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Primary completion rate, girls*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=745&crid=508>]. Luettu 31.1.2011.

Millennium Development Goals Indicators: *Primary completion rate, boys*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=744&crid=508>]. Luettu 31.1.2011.

United Nations Statistics, *MDG Indicators*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=636&crid=508>]. Luettu 31.1.2011.

United Nations Statistics, *MDG Indicators*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=634&crid=508>], Luettu 31.1.2011.

United Nations Statistics, *MDG Indicators*, [<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=745&crid=508>]. Luettu 31.1.2011.

SACMEQ, *Education in Mozambique*, [<http://www.sacmeq.org/education-mozambique.htm>]. Luettu 9.3.2010.

Ulkoasiainministeriö 2010. *Suomen kehitystyön perustilastot*. Ulkoasiainministeriö.

United Nations, '*UN data*', [<http://data.un.org/CountryProfile.aspx?crName=Mozambique>]. Luettu 26.2.2010.

UNAIDS 2002. *Report on the global HIV/AIDS epidemic 2002*. Geveve: UNAIDS.

UNESCO, *About Education for All*, [<http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/>]. Luettu 8.3.2010

UNESCO 2006, *Education and HIV and AIDS*.

UNESCO 2004. *Education for All: Global Monitoring Report 2005*.

UNESCO Institute for Statistics, *Statistics in brief: Education in Mozambique 2008*, [http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng&BR_Country=5080]. Luettu 15.4.2011.

UNESCO 2008, *Regional Overview: Sub-Saharan Africa*.

UNICEF, *Mozambique Statistics*, [http://www.unicef.org/infobycountry/mozambique_statistics.html]. Luettu 3.5.2011.

United Nations 2005. *The Millennium Development Goals Report 2005*. New York: United Nations.

U.S. Census Bureau, *International Data Base*,
[<http://www.census.gov/ipc/www/idb/country.php>]. Luettu 3.5.2011

The World Bank, *Life Expectancy at Birth, Years (total)*,
[<http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN/countries/MZ?display=graph>].
Luettu 4.5.2011.

The World Bank, *Education Project (01)*,
[<http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001763>]. Luettu 14.2.2011.

The World Bank, *Education Project (02)*,
[<http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P001776>]. Luettu 14.2.2011.

The World Bank, *MZ-Education Sector Support Program*,
[<http://web.worldbank.org/external/projects/main?pagePK=64283627&piPK=73230&theSitePK=40941&menuPK=228424&Projectid=P125127>]. Luettu 15.2.2011.

The World Bank 1999. *The Republic of Mozambique, Second Education project – Implementation Completion Report*. The World Bank.

II KIRJALLISUUS

Abrahamsson & Nilsson 1995. *Mozambique: The Troubled Transition*. Iso-Britannia: Zed Books.

All Africa.com, *Mozambique: Long Queues At Start of School Enrolment*,
[<http://allafrica.com/stories/201101040179.html>]. Luettu 12.4.2011.

Benson, Carolyn J. 2000. *The Primary Bilingual Education Experiment in Mozambique, 1993 to 1997*. International journal of bilingual education and bilingualism vol 3:3, 2000. Exeter: Short Run Press.

Danofsky, Samuel 2005. *Open Access for Africa, Challenges, Recommendations and Examples*. New York: United Nations ICT Task Force.

Da Silva & Andrade 2000. *Beyond Inequalities- Women in Mozambique*. Zimbabwe: Cannon Press.

DVV International, *Literacy in Mozambique: Education for All Challenges*, [http://www.iiz-dvv.de/index.php?article_id=201&clang=1]. Luettu 22.2.2011.

Dodge & Raundalen 1991. *Reaching Children in War: Sudan, Uganda and Mozambique*. Bergen: Sigma Forlag & Scandinavian Institute of African Studies.

Espling, Margareta 1999. *Women's livelihood Strategies in Processes of Change: Cases from Urban mozambique*. Sweden: University of Göteborg.

Fox, Louise 2008. *Beating the Odds –Sustaining Inclusion in Mozambique's Growing Economy*. Washington D.C. : The World Bank.

Freedman & Waldman 2005. *Who's got the power? Transforming health systems for women and children –Achieving Millennium Development Goals, United Nations development programme*. London: Earthscan.

Gumende, Antonio 2008. *Solidarity and partnership in the 21st century: the challenge of achieving MDGs in Mozambique*. Glasgow: ACTSA.

Handa & Simler 2004. *Human Capital, Household Welfare and Children's Schooling in Mozambique*, Research report 134. Washington D.C.:International Food Policy Research Institute.

Heikkinen & Kaukiainen 2001. *Valistus ja koulunpenkki - Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Henriksen, Thomas H. 1978. *Mozambique: A History*. London: Collings.

Hoile, David 1989. *Mozambique – A Nation in Crisis*. London: Cladridge Press.

Holopainen& Pulkkinen 2004. *Tilastolliset menetelmät*. Porvoo: WS Bookwell Oy.

Isaacman, Allen 1978. *A Luta Continua –Creating a New Society in Mozambique*. USA: State University of New York.

Isaacman & Isaacman 1983. *Mozambique from Colonialism to Revolution, 1900 –1982*. USA: Westview Press.

Kapur, Devesh 1997. *The World Bank -Its First Half Century, Volume 1: History*. Crawfordsville: R. R. Donnelley and Sons Co.

Klees, Steve 1997. *Reaching Unreached Learners in Mozambique*. UNESCO.

Koponen, Juhani 2007. *Kehityksmaatutkimus – johdatus perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.

Magarinos, Carlos 2005. *Economic Development and UN reform –Towards a common agenda for action: A proposal in the context of the millennium development goals*. Vienna: UNIDO.

Mondlane, Eduardo 2000 (ensim. painos 1969). *Mosambikin Taistelu*. Helsinki: Like.

Mulkeen & Chen 2008. *Teachers for Rural Schools –Experiences in Lesotho, Malawi, Mozambique, Tanzania and Uganda*. Washington D.C.: The World Bank.

Munslow, Barry 1983. *Mozambique: The revolution and its origins*. London: Longman Inc.

Mondlane, Eduardo 2000 (ensim. painos 1969). *Mosambikin Taistelu*. Helsinki: Like.

Ndege, George O 2007. *Culture and Customs of Mozambique*. London: Greenwood Press.

Newitt, Malyn 1995. *A History of Mozambique*. Hong Kong: C. Hurst and Co.

Roby & Lambert 2008. *Barriers to girls' education in Mozambique at household and community levels: an exploratory study*. International Journal of Social Welfare 2009:18: 342-353. Oxford: Blackwell Publishing.

Schafer, Jessica 2007. *Soldiers at Peace*. New York: Palgrave Macmillan.

Sheldon, Kathleen 2002. *Ponders of grain –A history of women, work, and politics in mozambique*. USA: Heinemann.

State University, Education Encyclopedia, *Pre-primary and Primary Education in Mozambique*, [<http://education.stateuniversity.com/pages/1029/Mozambique-PREPRIMARY-PRIMARY-EDUCATION.html>]. Luettu 12.4.2011.

Sundström, Erland 1963. *UNESCO yli kaikkien rajojen*. Helsinki: Tammi.

Takala, Tuomas 2004. *Contribution of the sector-wide approach to improvement of the quality of basic education in Mozambique*. UNESCO.

Takala, Tuomas 2008. *Government and Donor Efforts for Improved Aid Effectiveness in the Education Sector – A Case Study of Mozambique*. UNESCO.

Torp & Denny 1989. *Marxist Regimes Series: Mozambique São Tomé & Príncipe: Economics, Politics and Society*. London: SRP Ltd.

UNESCO, *Education for All Goals*, [<http://www.unesco.org/en/efa/the-efa-movement/efa-goals/>]. Luettu 8.3.2010.

UNESCO 2001, *Learning to Create a Better Future*. UNESCO.

UNESCO, *What is it? What does it do?*,

[<http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001473/147330e.pdf>]. Luettu 16.2.2010.

UNESCO 2008, *Regional Overview: Sub-Saharan Africa*. UNESCO.

UNESCO, *Worldwide: Mozambique*,

[<http://www.unesco.org/new/en/unesco/worldwide/unesco-regions/africa/mozambique/>].

Luettu 22.2.2010.

United Nations 2005. *Investing in Development, A practical plan to achieve the millennium development goals, An Overview*. London: Earthscan.

United Nations Development Programme 2005. *Investing in Development –a practical plan to achieve the millennium development goals*. London: Earthscan.

United Nations Development Programme 2005. *Millennium Project: Combating AIDS in the developing world –Achieving the Millennium Development Goals*. London: Earthscan.

United Nations Development Programme 2005. *Millennium Project: Towards universal primary education: investments, incentives, and institutions –Achieving the Millennium development goals*. London: Earthscan.

United Nations Development Programme/Millennium Project 2005. *Investing in development -A practical plan to achieve the millennium development goals*. London: Earthscan.

United Nations/ Millennium Development Project 2005. *Investing in development- A practical plan to achieve the millennium development goals, an Overview*. New York: United Nations.

United Nations 2005, *Millennium Development Project*, s. 15. United Nations.

United Nations 2005. *Towards universal primary education: investments, incentives, and institutions –Achieving the Millennium development goals*. United Nations.

Valderrama, Fernando 1995. *A History of UNESCO*. Ranska: UNESCO.

Valerio, Alexanda 2003, *Mozambique, School Fees, Primary School Enrollment and Retention*, [http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1120841262639/ch4_mozambique.pdf]. Luettu 4.5.2011.

Valli, Raine 2001. *Johdatus tilastolliseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Gummerus.

Vansina, Jan 1965, *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology*. US: Aldine Pub.
World Data on Education 2006. *Mozambique*. 6th edition 2006/2007. World Data on Education.

The World Bank, *Achieve Universal Primary Education by 2015*,
[<http://www.worldbank.org/mdgs/education.html>]. Luettu 10.2.2011.

The World Bank 2009. *Abolishing School Fees in Africa, Lesson from Ethiopia, Ghana, Kenya, Malawi, and Mozambique*. Washington: World Bank.

The World Bank, *About us*,
[<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,pagePK:50004410~piPK:36602~theSitePK:29708,00.html>]. Luettu 9.1.2011.

The World Bank, *Mozambique: Country Brief*,
[<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/AFRICAEXT/MOZAMBIQUEEXTN/0,,menuPK:382142~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:382131,00.html>]. Luettu 21.2.2011.

The World Bank, *Lewis Thompson Preston*,
[<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20505265~pagePK:36726~piPK:437378~theSitePK:29506,00.html>]. Luettu 2.5.2011.

The World Bank, *World Bank History*,
[<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTARCHIVES/0,,contentMDK:20053333~menuPK:63762~pagePK:36726~piPK:36092~theSitePK:29506,00.html>]. Luettu 9.1.2011.

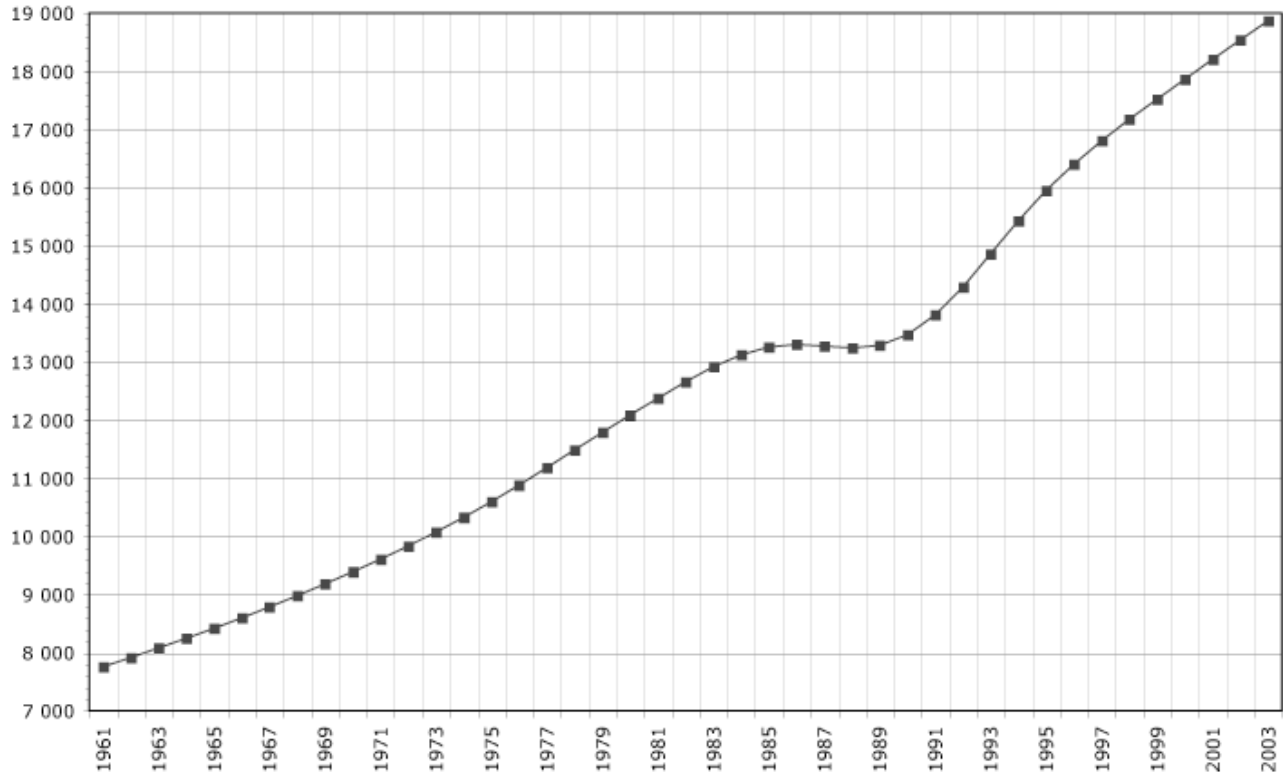
III HAASTATTELUT

Takala, Tuomas (Kasvatustieteiden professori) Sara Vihavaiselle 18.4.2011 Tampereella.

Hakulinen, Maija (Suomen Kirkon Ulkomaanavun Eteläisen Afrikan aluekoordinaattori) Sara Vihavaiselle 28.4.2011 Helsingissä.

LIITTEET

Liite 1: Mosambikin väestönkasvu vuosien 1961–2003 välisenä aikana (miljoonia)

Lähde: FAO stats, [<http://www.fao.org/countryprofiles/index.asp?lang=en&ISO3=MOZ>]. Luettu 1.5.2011.

Liite 2: Mosambikin tyttöjen peruskoulun alempien luokkien kokonaiskirjautumismäärä, luokalleen jääneet ja valmistuneet vuonna 2003 kunnittain

	GER* (%)	Luokalleen jääneet (%)	Valmistuneet (%)
Cabo Delgado	96.7	17.0	20.0
Gaza	131.9	22.9	60.1
Inhambane	129.3	26.4	57.6
Manica	102.4	22.9	31.0
Maputo City	141.7	23.5	96.7
Maputo Province	152.1	21.1	81.4
Nampula	78.1	20.4	18.1
Niassa	90.4	18.6	23.3
Sofala	88.5	18.2	29.7
Tete	2.0	16.1	25.9
Zambézia	92.0	26.8	14.6
Nationwide	100.3	21.9	31.9
*GER= Peruskoulun kokonaiskirjautumismäärää heijastava indikaattori suhteessa kouluikäisten lasten kokonaismäärään.			

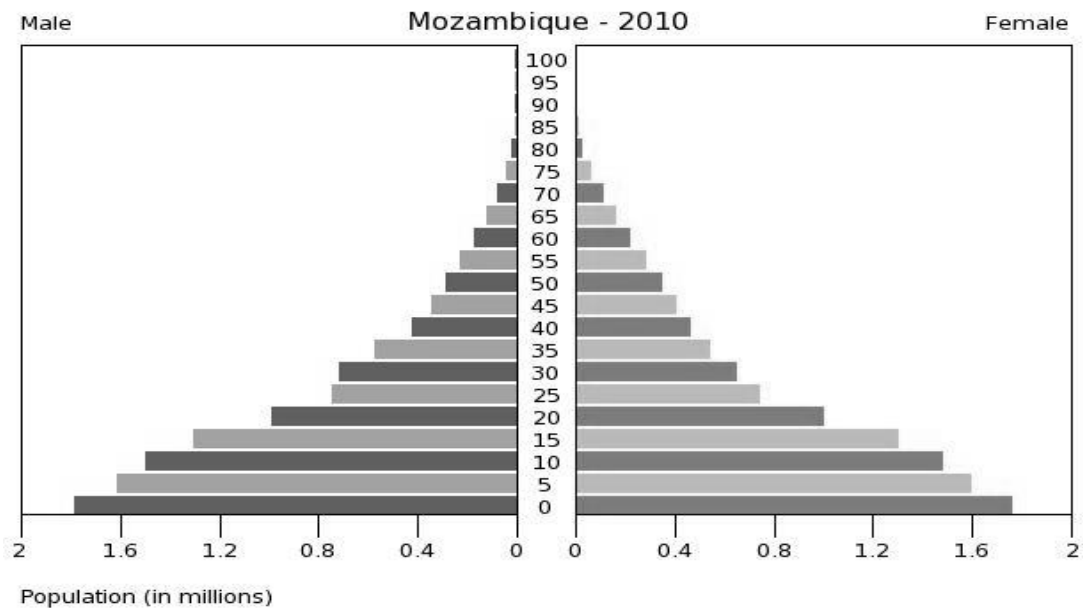
Lähde: Taulukko laadittu EducStat annual school survey (2003) tietojen pohjalta. Valerio, Alexandra 2003, *Mozambique, School Fees, Primary School Enrollment and Retention*, [http://siteresources.worldbank.org/INTPSIA/Resources/490023-1120841262639/ch4_mozambique.pdf]. Luettu 4.5.2011.

Liite 3: Mosambikin kartta kunnittain

Lähde: Mozambique an Eastern African Country, [http://www.freewebs.com/africa_mozambique/pictures.htm.], Luettu 30.4.2011.

Liite 4: Väestöpyramidi Mosambikin väestön vuoden 2010 sukupuolijakaumasta (miljoonia)

Lähde: U.S. Census Bureau, International Data Base, [http://www.census.gov/ipc/www/idb/country.php], Luettu 3.5.2011.